

”NYT MÄ OON SUOMALAINEN ... VARMAAN”

Nuoret maahanmuuttajat, etnisyys ja rasismi

Pro gradu -tutkielma

Helsingin yliopisto

Humanistinen tiedekunta

Uskontotieteen laitos

Veronika Honkasalo

Maaliskuu 2001

HELSINGIN YLIOPISTO – HELSINGFORS UNIVERSITET

Tiedekunta/Osasto – Fakultet/Sektion Humanistinen tiedekunta		Laitos – Institution Uskontotieteen laitos	
Tekijä – Författare Marja Veronika Honkasalo			
Työn nimi – Arbetets titel ”Nyt mä oon suomalainen ... varmaan”. Nuoret maahanmuuttajat, etnisuus ja rasismi.			
Oppiaine – Läroämne Uskontotiede			
Työn laji – Arbetets art Pro gradu –tutkielma		Aika – Datum Maaliskuu 2001	Sivumäärä – Sidoantal 117 + 4
Tiivistelmä – Referat Tutkimuksessa on tarkasteltu nuorten maahanmuuttajien etnistä identifioitumista sekä sitä, miten he määrittelevät rasismien omien kokemustensa kautta. Analyysi jakautuu kahteen osaan: nuorten identiteettipohdintoihin ja rasismien reflektointiin. Tutkimuksen kysymyksenasettelu nousee Karmela Liebkindin ja Inga Jasinskaja-Lahden vuonna 1997 tekemästä tutkimuksesta <i>Maahanmuuttajien sopeutuminen pääkaupunkiseudulla</i>. Tutkimuksen mukaan syrjintä ja rasismi ovat merkittäväällä tavalla yhteydessä maahanmuuttajien yleiseen psyykkiseen hyvinvointiin. Esimerkiksi nuoret maahanmuuttajat (11–22-vuotiaat) ovat erityisen haavoittuvia sekä uuteen maahan tullessaan että siellä ollessaan. Empiirinen aineisto on kerätty teemahaastatteluiden avulla. Tutkimuksen 12 haastateltavaa (6 poikaa ja 6 tyttöä) kävivät haastatteluhetkellä helsinkiläistä lukiota ja olivat 16–19-vuoden ikäisiä. Haastateltavat ovat kotoisin entisen Neuvostoliiton alueelta (5), Somaliasta (4), Vietnamista (1), Hongkongista (1) ja Irakista (1) ja heidän Suomeen tuloikänsä vaihtelee 5–16-vuoden välillä. Haastattelukieli oli suomi. Haastatteluaineisto on analysoitu teema-analyysin avulla. Aineistosta etsittiin kohtia, joissa nuoret puhuvat etnisestä identifioitumisestaan suhteessa sekä omaan taustaan että suomalaisuuteen. Lisäksi analyysissä kiinnitettiin huomiota siihen, millaisia näkemyksiä nuoret esittivät rasismista, maahanmuuttopolitiikasta ja ulkomaalaisasenteista ja miten nämä näkemykset ovat yhteneväisiä sekä miten ne eroavat toisistaan. Nuorten etnisyyshypoteesit kuvaavat toisaalta etnisyyden tilannesidonnaisuus ja toisaalta etnisyyden vahva yhteys syntyperään. Etnisyyden saama merkitys vaihtelee sosiaalisten ympäristöjen vaihtuessa. Pohtimalla suomalaisuuden ja suomalaisten tyypillisiä piirteitä nuoret pystyivät helpommin jäsentämään myös omaa kuulumistaan tiettyyn ryhmään. Varsinkin silloin kun suomalaisuus ymmärrettiin kansalaisuudeksi, sitä pidettiin lähes poikkeuksetta syntyperäisten suomalaisten etuoikeutena. Tunnepitoinen ja jopa vereen sidottu etnisuus korostui ennen kaikkea niissä aineiston kohdissa, joissa nuoret pohtivat suomalaiseksi muuttamista ja tuleamista. Kukaan haastateltavista ei uskonut muuttuvansa ”kunnon” suomalaiseksi, mikä edellyttäisi toisaalta kokemuksen suomalaisuudesta ja toisaalta hyväksynnän ulkoapain. Haastateltavat pohtivat vastahakoisesti suomalaisuuden ja suomalaisten negatiivisia piirteitä. Monet mainitsivat asenteellisen ja rasistisen suhtautumisen ulkomaalaisiin, maahanmuuttajiin ja vähemmistöjen edustajiin, kun he puhuivat niistä tilanteista, joissa he häpeävät suomalaisia. Rasismia ei kuitenkaan haluttu yleistää suomalaisten ryhmäominaisuudeksi, vaan sitä pidettiin ”poikkeuksellisten” suomalaisten (esimerkiksi skinien) ominaisuutena. Arjen rasistisista selkkauksista puhuttaessa nuoret vähätelivät tapahtumien vakavuutta ja pyrkivät ymmärtämään rasistista käyttäytymistä ja pitivät sitä luonnollisena. Joissakin tapauksissa haastateltavat sanoivat olevansa liian herkkiä rasismille ja päättelivät, etteivät vihamielisyydet alunperin olleet tarkoituksellisia. Rasismien ristiriitaisuutta uhrin kannalta kuvaa tutkimuksessa se, että rasismikokemuksia pidettiin nöyryyttävinä ja hävettävinä, ja sen takia niistä myös vaiettiin kotona. Tutkimuksen perusteella näyttää siltä, että rasismi on ymmärrettävä tapahtumaketju eikä yksittäisinä ja erillisinä tapauksina. Tutkimuksessa ilmeni, että nuorten rasismia koskeviin pohdintoihin vaikuttaa se, millä tavoin yhteiskunnan yleinen ja virallinen ilmapiiri reagoi rasismiin. Rasismien ja syrjinnän hiljainen hyväksyminen saattaa vaikuttaa siihen, että myös uhrin vähättelevät rasismikokemuksia.			
Avainsanat – Nyckelord Nuoret maahanmuuttajat, etnisuus, kulttuuri, rasismi, teemahaastattelu			
Säilytyspaikka – Förvaringställe Uskontotieteen laitos			
Muita tietoja			

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	1
1.1 Tutkimuskohde	1
1.1.1 Nuoria, maahanmuuttajia vai maahanmuuttajanuoria?	3
1.1.2 Suomen maahanmuuttopolitiikasta.....	6
1.1.3 Maahanmuuttajat Suomessa	8
1.1.4 Maahanmuuttajat Suomen kouluissa	12
2 AIKAISEMPI TUTKIMUS JA KÄSITTEIDEN MÄÄRITTELYÄ	15
2.1 Tutkimuksen teoreettinen ajatuspohja	15
2.2 Työn keskeiset käsitteet	24
2.2.1 Monimuotoinen etnisyys.....	24
2.2.2 Monimuotoinen etnisyys ja nuoret maahanmuuttajat	29
2.2.3 “Rodusta” kulttuuriin.....	30
2.2.4 Monimuotoinen rasismi	34
2.3 Tutkimusongelma	35
2.4 Tutkimus osana rasismien ja syrjinnän seurantaa.....	38
3 AINEISTO JA ANALYYSI.....	39
3.1 Kentältä kentälle – tutkimusaineiston muodostuminen.....	39
3.1.1 Barrikadien ylittäminen – instituutio hankaloittamassa kentälle pääsyä	40
3.1.2 Teemahaastattelu aineiston keruumenetelmänä.....	43
3.1.3 “Nuoret maahanmuuttajat” haastateltavina	46
3.1.4 “Nuori suomalainen” haastattelijana	47
3.1.5 Haastattelututkimuksen eettiset puolet	49
3.2 Kentältä kotiin – tutkimusaineiston analyysi ja tulkinta.....	51
4 “MÄ OON HYBRIDI”	54
4.1 “Perussuomalainen syö ruisleipää ja katsoo televisiota”: tyypillinen suomalainen	55
4.2 “Se ero tuntuu”: tunnepitoinen kuulumus.....	57
4.3 “Nää ei osaa mitään muuta, ku juopotella”: turmiollinen suomalaisuus	60
4.4 “Se on mulle ihan selkee”: ei kulttuurien välissä vaan niiden herrana	62
4.5 “Mä en oo syntyny täällä”: etnisyyden primordiaalisuus.....	64
4.6 “Haluaisin opettaa, et kansalaisuudelle ei oo mitään väliä”: etnisyys jatkumona.....	67
<i>Pohdintaa</i>	69

5	“RASISMI ON YLEENS IHAN JOKA KANSAN VÄHEMMISTÖIL”	74
5.1	“Kaikki tietää, mitä on rasismi”: rasismin määritelmä.....	75
5.2	”Tää on mun asia, kyl mä pärjään”: rasismin kokeminen	79
	5.2.1 Kokemuksen jakamisen vaikeus.....	80
	5.2.2 Rasismi luonnollisena pahana.....	82
	5.2.3 Tuijotusta minimaailmassa – arkirasismia.....	85
5.3	”Ihan mitä vaan me tehään ni aina ne kohtaa neekereitä”: näkemyksiä asenneilmastosta	87
5.4	“On oikeastaan ihan hyvä, et otetaan vähän kerralla”: näkemyksiä maahanmuutosta	91
5.5	“Se suomalainen on kuiteski koulutettu täällä ja sil on varmemmat paperitki”: hierarkkista rajanvetoa.....	95
	<i>Pohdintaa</i>	98
6	LOPUKSI.....	103
	LÄHTEET.....	109
	LIITE 1: HAASTATELLUT NUORET.....	118
	LIITE 2: HAASTATTELURUNKO.....	119
	LIITE 3: TAULUKOT JA KUVIOT.....	121

1 JOHDANTO

1.1 Tutkimuskohde

Tarkastelen työssäni maahanmuuttajanuorten näkemyksiä, jotka liittyvät Suomessa elämiin. Haastateltavanani on kaksitoista lapsena Suomeen muuttanutta nuorta. Tarkoituksena on kiinnittää huomiota siihen, miten ja mitä haastattelemani nuoret kertovat itsestään ja elämästään. Tutkimukseni kohdistuu siihen, mitä merkityksiä ja tulkintoja käsitteet etnisyys ja rasismi saavat, kun määrittelijöinä ovat kulttuuritaustoiltaan toisistaan ja valtaväestöstä poikkeavat nuoret. Tavoitteenani on antaa vivahteikas kuva maahan muuttaneista nuorista, joiden määrittelystä valtaväestö usein huolehtii. Kysyn työssäni muun muassa seuraavaa: Millä tavalla nuoret puhuvat omasta asemastaan uudessa kotimaassaan? Mitä kriteereitä tällöin painotetaan? Kuka kriteereitä luo ja miksi? Minkälaisena suomalaisuus näyttäytyy nuorten puheissa? Miten nuoret määrittelevät rasismia ja miten he itse kokevat rasismia?

Motivaation pro gradu -tutkielmani aihetta kohtaan huomaan osittain johtuvan kaksikielisestä taustastani. Vaikken ole kokenut sotaa, pakoa, muuttoa ja uuteen yhteiskuntaan "sopeutumista", on lapsuuttani osittain sävyttänyt seilaaminen suomenkielisen ja ruotsinkielisen kulttuurin välillä. Myöhemmin kokemukset vaihto-opiskelijana olosta Ranskassa lisäsivät kiinnostustani suomalaisia maahanmuuttajanuoria kohtaan. Toisaalta ranskalaisen yhteiskunnan erilaisuus suomalaiseen nähden ja oma ulkomaalainen asemani vieraassa maassa aiheuttivat sen, että halusin tarkemmin paneutua kyseiseen ongelmaan opinnäytetyöni avulla.

Median puhujarakennetta koskevissa tutkimuksissa on havaittu, että maahanmuuttajat ja vähemmistöt esiintyvät harvoin omalla äänellään (Pakkanen-Vesa 2000, 18). Jos maahanmuuttaja-aihe tuottaa päänvaivaa tiedotusvälineissä, niin sitä se tuottaa myös tutkijoille. Ensinnäkin monet maahanmuuttajatutkimuksissa käytetyt käsitteet ovat niin arvoladattuja, että niiden käyttäminen on vaikeaa sohaisematta poliittisesti arkaa muurahaispesää. Sensitiivisyyden lisäksi käsitteet ovat usein niin kuluneita, että niillä voidaan viitata hyvin moniin asioihin. Koska maahanmuuttajatutkimukseen kuuluu, kuten muuhunkin tutkimukseen, tekemiseen, käsitteiden kriittinen tarkastelu, tutkija voi pian huomata olevansa loputtomas-

sa “meidän” ja “heidän” välisen jaottelun suossa. Siten rasismista puhuminen johtaa helposti siihen, että tutkija itse ajautuu pohtimaan omia ennakkoluulojaan ja arvomaailmaansa sekä niiden taustoja ja syitä.

Tutkimusprosessini myötä omat mielipiteeni nousivat vahvasti esiin, sillä haastattelut herättivät minussa myös emotionaalisia reaktioita. Olen monesti huomannut arvioivani hyvin avoimesti ympärillä olevien ihmisten yhteiskunnallisia mielipiteitä ja kannanottoja. Olen kokenut velvollisuudekseni torjua jokaisen ajatuksen tai näkemyksen, jonka olen tulkinut ennakkoluuloiseksi, ahdasmieliseksi tai jopa rasistiseksi. Hiljaisuuden kautta olisin legitimoimanut nämä käsitykset (ks. Back 1996, 24, Makkonen 2000b, 62). Tämä on heijastunut voimakkaasti lähipiirin kanssa käymiini keskusteluihin, jotka ovat liittyneet tutkimusteemaani. Kuten arvata saattaa, on lähimmäisteni sietokyky ollut välillä kovallakin koetuksella. Keskustelujen kautta olen kuitenkin selkiinnyttänyt mielipiteitäni ja käsityksiäni. Vuoropuhelussa toisten ihmisten kanssa olen yrittänyt valaista omaa suhtautumistani tutkimusteemaani.

Maahanmuuttajatutkimus on usein luonteeltaan yksisuuntaista; suomalaisten asenteita tarkastelevaa tutkimusta on Suomessa laajemmin kuin maahanmuuttajien parissa tehtyä tutkimusta (*Rasismi ja etniset suhteet* 1999). Vielä harvemmin tutkimuksen kohteena on kuitenkin se, mitä mieltä maahanmuuttajat ovat Suomesta, uudesta “kotimaastaan” ja sen kansalaisista. Tämänkaltaisen tutkimuksen tarve on kuitenkin suuri, jotta voisimme paremmin ymmärtää, mitä maahanmuuttajuus subjektiivisessa mielessä pitää sisällään. (Vrt. Daun 2000, 36.)

Tarkastelen siis omassa tutkimuksessani juuri tuota kenttää, johon käsitteet suomalaisuus ja suomalaiset kietoutuvat, mutta niin, että tulkintoja tekevät nuoret maahanmuuttajat. Tavoitteenani on antaa tilaa nuorten selityksille esimerkiksi siitä, miksi syrjintää ja rasismia esiintyy. En pyri kuitenkaan esittämään väitteitä todellisuudesta, vaan kirjoitukseni tulee lukea tulkintana siitä, mitä nuoret ovat minulle haastatteluissa kertoneet. Kiinnitän tutkimuksessani huomiota siihen, miten esimerkiksi rasismi ja syrjintä ilmiöinä näkyvät nuorten puheessa ja miten ne esitetään. (Ks. Puuronen 1995, 72.)

Tutkimuskohteen (nuorten maahanmuuttajien käsitysten) monipuolinen tarkastelu edellyttää, että tietää, millaisissa yhteiskunnallisissa olosuhteissa nuoret maahanmuuttajat elävät.

Tämän takia tulen seuraavissa luvuissa lyhyesti esittelemään Suomen tämänhetkistä maahanmuuttajatilannetta. Vaikka tilastot antavatkin suppean ja ennen kaikkea numeerisen kuvan suomalaisesta “kansainvälisyydestä”, niiden antama tieto on olennaista, kun yritetään hahmottaa, kuinka suurista vähemmistöistä on kyse. Vähemmistöjen koko ja asema voi osittain vaikuttaa myös yksittäisen vähemmistöjäsenen ajattelutapaan. Tarkastelen myös lyhyesti koulua “kulttuurien kohtauspaikkana”¹ aikaisemman tutkimuksen valossa. Haastattelemi nuoret käyvät helsinkiläistä lukiota ja koulu näyttäytyy usein kodin ja suomalaisen yhteiskunnan kohtauspaikkana. Vaikken tutkimuksessani kiinnitäkään erityistä huomiota suomalaiseen kouluympäristöön, on mielestäni oleellista kertoa maahanmuuttajien koulutustaustasta ja siitä, miten maahanmuuttajien sopeutumiseen liittyvien näkemysten ajatellaan toteutuvan kouluissa.

1.1.1 Nuoria, maahanmuuttajia vai maahanmuuttajanuoria?

Maahanmuuttajat ymmärretään tässä tutkimuksessa laajassa mielessä. Yleensä termillä tarkoitetaan kaikkia eri syistä maahan muuttaneita henkilöitä (Tuomarla 1998, 27; ks. myös Kuusisto 2000, 207). Käsitteestä tekee hämärän se, että se samastetaan käsitteeseen “ulko-maalainen”, joka juridisessa mielessä tarkoittaa henkilöä, jolla ei ole Suomen kansalaisuutta. Myös julkisessa keskustelussa, esimerkiksi tiedotusvälineiden uutisoinnissa, on usein nähtävissä, että käsitteet “maahanmuuttaja”, “pakolainen” ja “turvapaikanhakija” sekoittuvat keskenään.² (Kuusisto 2000, 207.) Tässä tutkimuksessa maahanmuuttajalla tarkoitetaan henkilöitä, jotka ovat syntyneet ei-suomalaisista vanhemmista Suomen ulkopuo-

---

¹ Etnisten suhteiden tutkimuksessa ja siihen liittyvissä keskusteluissa puhutaan usein “kulttuurien kohtaamisesta” tai “kulttuurien törmäämisestä”. Puhetapoihin liittyy käsitys kulttuureista muuttumattomina ja kiinteinä kokonaisuuksina. Kulttuurien kohtaamisen sijaan tulisikin kiinnittää huomiota siihen, miten eri kulttuuriset toimijat, käytänteet ja arvot kohtaavat.

² Työministeriön laatima Migrantti-tiedote antaa seuraavat määritelmät pakolaisesta ja turvapaikanhakijasta. “YK:n pakolaisen oikeusasemaa koskevan yleissopimuksen mukaan ‘*pakolainen on henkilö, joka on kotimaansa ulkopuolella ja jolla on perusteltua aihetta pelätä joutuvansa kotimaassaan vainotuksi rodun, uskonnon, kansallisuuden, tiettyyn yhteiskunnalliseen ryhmään kuulumisen, tai poliittisen mielipiteen johdosta*’. Esimerkiksi sota, luonnonkatastrofi tai köyhyys eivät ole YK:n määritelmän mukaisia pakolaisasemaan oikeuttavia syitä. YK:n pakolaissopimuksen määritelmän uudistamistarve on tunnustettu. [--] Turvapaikanhakija on henkilö, joka pyytää suojaa ja oleskeluoikeutta vieraasta maasta. Turvapaikkahakemus on jätettävä maahan tullessa tai mahdollisimman pian maahan tulon jälkeen. Turvapaikanhakijan pakolaisuus todetaan vasta hakemukseen annetulla päätöksellä, joten tulisi välttää ‘*pakolainen*’ sanaa ennen kuin päätös on annettu.” (Tuomarla 1998, 27, kursivointi alkuperäinen.)

lella (ks. myös Makkonen 2000b, 10). Käsitteen "maahanmuuttaja" käyttö ei ole ongelmallista ja siksi sana ilmenee tekstissä välillä sitaateissa.

Ruotsalaisen nuorisotutkijan Masoud Kamalin mukaan maahanmuuttajanuoria käsittelevässä tutkimuksessa on vallalla kaksi lähestymistapaa. Toisaalta nuoria tarkastellaan homogeenisena ryhmänä, yhtenä kokonaisuutena, kiinnittämättä huomiota arvomaailmojen ja elämäntilanteiden eroavuuksiin, toisaalta maahanmuuttajanuorten ja valtaväestön nuorten välillä ei nähdä mitään perustavanlaatuaista eroa. Ensimmäisessä tapauksessa unohdetaan se, kuinka sosioekonomiset ja yhteiskunnalliset tilanteet erottavat maahanmuuttajaryhmät toisistaan ja toisessa tapauksessa sivuutetaan kulttuuriset eroavuudet. Kamali huomauttaa, että jos halutaan löytää yhteneväisyyksiä maahanmuuttajataustaisten nuorten välille, tulee kiinnittää huomiota tunteeseen, joka nuorilla on suhteessa valtaväestöön ja erityisesti valtaväestön nuoriin. Tunne "ulkopuolisuudesta", "ulkopuolelle syntymisestä" ja kuulumisesta ryhmään "he" määrittelevät nuorten osalta jakoa "meihin" ja "heihin". Lisäksi nämä tunteet vaikuttavat nuorten tapaan rakentaa suhteita ympäröivään yhteiskuntaan. (Kamali 1999, 33–37.) Samalla tavalla Aleksandra Ålund, niin ikään ruotsalainen nuorisotutkija, painottaa, että ymmärtääksemme maahanmuuttajataustaisten nuorten kokemuksia eri elämäntilanteissa on huomioitava kokemus välillä pakottavasta ja pysyväksi tulkitusta maahanmuuttajuudesta (Ålund 1997, 67). Siten jako "maahanmuuttajiin" ja "suomalaisiin" ja sen korostaminen saattaa pahimmassa tapauksessa johtaa eriarvoiseen kohteluun ja edelleen segregatioon. Niinpä varsinkin muualla pohjoismaissa käyttöön on otettukin poliittisesti diskreetimpinä pidettyjä sanoja, kuten *integraatio*- ja *monikulttuurisuuspolitiikka*, kun maahanmuuttajista puhutaan virallisella tasolla (Krutmeijer 1998, 15).

"Maahanmuuttaja"-sanan problemaattisuus ilmenee myös siinä, että sen avulla saatetaan liian helposti kategorisoida ominaisuuksiltaan erilaisia ihmisiä, joiden sosiaaliset ja kulttuuriset taustat ovat kaikkea muuta kuin yhdenmukaisia (Ålund 1997, 81). Sitä paitsi maahanmuuttajuuteen sisältyvät "tosiasiat" perustuvat pitkälti valtaväestön ajatuksiin, myytteihin ja mielikuvitukseen. Maahanmuuttajat ovat kaikkea sitä, mitä me suomalaiset emme ole. Maahanmuuttaneiden kohdalla on kuitenkin lähes mahdotonta olla käyttämättä valtaväestön sanelemia käsitteitä (ks. Jensen 1998, 47), mutta on paikallaan huomioda niihin sisältyvät valtasuhteet ja ristiriitaisuudet. Suomessa sanaa "maahanmuuttaja" käytetään

liian helposti sanan ”ulkomaalainen” synonyyminä, mikä ilmentää sitä, ettei Suomen kansalaisuudenkaan saanut henkilö voi muuttua suomalaiseksi (Kuusisto 2000, 147–148).³

Vaikka konstruoiimme todellisuutta sanojen avulla, ei pelkkien käsitteiden muutos välttämättä johda ajattelutavan muutokseen. Sosiologi Outi Lepola kysyykin, kattaisiko kömpelöltä kuulostava käsite ”suomenmaalainen” sekä etnisesti itseään suomalaisina pitävät että muut Suomessa asuvat etniset ryhmät. Julkisuudessa on viime aikoina käytetty maahanmuuttajista sanaa ”uussuomalaiset” tai ”uudet suomalaiset”, mutta nämä käsitteet eivät koske jo maassa olevia etnisiä ryhmiä. (Lepola 2000, 371.) Sitä paitsi *uuden* ja *vanhan* vastakkainasettelu säilyttää valtasuhteet ennallaan. Omassa työssäni käytän ”maahanmuuttaja”-sanaa sen arkisessa merkityksessä, joskin pyrin suhtautumaan siihen kriittisesti.

Haastateltavilleni on yhteistä maahanmuuttajatausta ja nuori ikä. Siten en miellä tutkimustani pelkäsi maahanmuuttajatutkimukseksi tai nuorisotutkimukseksi, vaan pikemminkin yhteiskuntaelämän tutkimukseksi (ks. myös Puuronen 1999, 15/27). Sekä ”maahanmuuttajuus” että ”nuoruus” ovat käsitteitä, jotka saavat erilaisia merkityksiä erilaisissa yhteiskunnallisissa konteksteissa. Tällä tarkoitan sitä, että on eri asia olla ”nuori”, ”suomalainen nuori” tai ”maahanmuuttajanuori”. ”Nuoruus” voidaan uskontotieteellisessä mielessä ymmärtää yhtenä ihmiselämän taitekohtana, liminaalitulana aikuisuuden ja lapsuuden välillä (Puuronen 1999, 15/27). Se, miten nuoruus eroaa aikuisuudesta ja lapsuudesta on kuitenkin vaikeasti määriteltävissä (Kamali 1999, 21). Maahanmuuttajataustaisilla nuorilla aikuisuuden ja lapsuuden välinen raja saattaa kuitenkin olla vielä häilyvämpi kuin valtaväestöön kuuluvilla nuorilla, varsinkin jos nuoruus määritellään valtaväestön näkökulmasta. Tätä kuvastaa esimerkiksi se, että monet haastateltavistani olivat haastatteluhetkellä vanhempia kuin samalla luokalla olevat ”suomalaiset” nuoret. Nuoruutta ei tule kuitenkaan rajata pelkästään tietyn ikäisenä olemiseksi. Huomionarvoista sekä ”nuoruuden” että ”maahanmuuttajuuden” kohdalla on se, että ne ovat sosiaalisia konstruktioita.

---

³ Lepola huomauttaakin, että ”Jos monikulttuurisuudella tarkoitetaan eri maista lähtöisin olevien, erilaisiin kulttuurisidonnaisiin käytäntöihin ja ajattelutapoihin kasvaneiden ihmisten tasavertaisuutta Suomen asukkaana, se ei voi toteutua, ellei kaikkia Suomen asukkaita pidetä poliittisesti ja yhteiskunnallisesti täysvaltaisina. Ja täysvaltaisuus ei voi toteutua, ellei ole käsitteellisellä tasolla mahdollista lakata ajattelemasta pysyvästi Suomessa asuvien ihmisten olevan ’ulkomaalaisia’ siinä missä Suomessa turisteina oleskelevat ’ulkomaalai-

1.1.2 Suomen maahanmuuttopolitiikasta

Rasismiin ja etnisyyteen liittyvää tutkimusta on tehty Suomessa huomattavasti vähemmän kuin muissa läntisissä teollisuusmaissa. Osittain tämä johtuu siitä, ettei Suomi ole koskaan ollut siirtomaavaltio, eikä se ole kohdannut samansuuruisia vierastyöläisten ja pakolaisten määriä kuin monet muut Euroopan maat. (Raittila & Kuttilainen 2000, 5.) 1980–90-luvuille asti maahanmuutto oli lähes olematonta ja Suomi-kuvaa väritti varsinkin maahanmuuttopoliittisessa keskustelussa käsitys kulttuurisesti yhtenäisestä Suomesta. Vaikka esimerkiksi Lepolan mukaan käsitys homogeenisestä Suomesta on liioiteltu, se muovaa yhä Suomen maahanmuuttopolitiikkaa ja siihen liittyviä argumentteja. Tätä kuvaa hyvin se, että argumenteissa harvoin otetaan huomioon Suomessa jo olevia vähemmistöjä, esimerkiksi saamelaisia, romaneita, juutalaisia ja tataareja. Tämän takia ajattelutavan muutos on Lepolan mielestä paikallaan, kun on kyse tottumisesta entistä suurempaan etniseen heterogeenisyyteen Suomessa. (Lepola 2000, 20–21.)

1990-luvulle asti Suomi oli virallisen maahanmuutto- ja pakolaispolitiikan suhteen ollut eksyksissä, eikä mitään varsinaisia linjauksia ja päämääriä ollut lyöty lukkoon. Tiina Salmio esittääkin Suomen maahanmuuttopolitiikkaa koskevassa artikkelissaan, että osittain maahanmuutto- ja pakolaispolitiikkaan heijastuu vielä tänäkin päivänä kylmän sodan aikainen ulkopoliitikasta johtunut eristyneisyys. Vuosi 1997 oli ratkaiseva vuosi siinä mielessä, että tuolloin luotiin ensimmäinen valtioneuvoston periaatepäätös hallituksen maahanmuutto- ja pakolaispoliittiseksi ohjelmaksi. Tästä seurasi, että pyrittiin lisäämään niiden tahojen yhteistyötä, jotka aikaisemmin varsin hajautetusti olivat hoitaneet maahanmuutto- ja pakolaisasioita – ainakin periaatteellisessa mielessä. (Salmio 2000, 24.)

EU-jäsenyyden myötä Suomen oli pakko alkaa luoda selkeää maahanmuutto- ja pakolaispolitiikkaa EU:n yleisen linjan mukaisesti. Maahanmuuttoon ja pakolaisuuteen liittyvien ongelmien globaalinen luonne tulee kuitenkin Salmion mukaan tulevaisuudessa laajentamaan vastuun koskemaan myös muita kansainvälisiä yhteisöjä. Tästä huolimatta maahanmuuttoa pidetään usein Suomessa nykyään sisäisen turvallisuuden uhkana. Tätä ajattelutapaa kuvaa Salmion mielestä hyvin se, miten turvapaikkahakemuksia on siivilöity niin tarkkaan, että hakemusten käsittely on venynyt. (Emt., 25.) Hitauteen on kuitenkin puututtu ja

---

set’ – puhumattakaan ’ulkomaalaisista’, jotka kansoittavat koko maailman Suomea lukuunottamatta”. (Lepola

käytäntöä on pyritty nopeuttamaan, mutta edelleen vedoten sisäiseen turvallisuuteen niin että turvapaikanhakijat saataisiin nopeasti pois maasta.⁴

Tiukentuva maahanmuutto- ja pakolaispolitiikka on osittain yleiseurooppalainen ilmiö. Euroopassa ollaan huolissaan 1990-luvulla korkeaksi jääneestä työttömyydestä ja sen takia rajoja valvotaan aikaisempaa tarkemmin. Salmio huomauttaakin, että kehitysmaihin verrattuna Eurooppa on kuitenkin kykenevä suurempaan vastaanottoon, mutta eurooppalaisen väestön kiristyvät ulkomaalaisenteet pystyttävät uutta Berliinin muuria tai Eurooppalinnoitusta Euroopan ympärille. (Emt., 25; ks. myös Stolcke 1995, 2.)

Suomen poliittisessa kentässä näkyvä ulkomaalaisvastaisuus tai äärioikeistolaisuus on harvinaista, mutta tosiasia. Äärioikeistolaisten ilmiöiden leimaaminen poikkeuksellisiksi ja niiden vähätteleminen ei enää syksyn 2000 kunnallisvaalien jälkeen ole kovin järkevää. Turussa Olavi Mäenpään johtaman Kansallisen Rintaman vaalimenestys osoittaa, ettei äärioikeistolaista kehitystä voi sulkea pois Suomessakaan.⁵ Mäenpään kaltaiset ilmiöt saavat puheilleen osittain vahvistusta myös valtiiovallan keskusteluilmapiiristä. Tämän osoittaa esimerkiksi kesällä 2000 eduskunnassa käydyt keskustelut, jotka koskivat uuden ulkomaalaislain muutosta ja voimaantumista (HS 15.6.2000). Suomessa vallalla oleva "tiukka" ulkomaalaispolitiikka saattaa estää monikulttuurisuuden ja siihen sisältyvän suvaitsevaisuuden leviämisen (vrt. Löwander 1998, 86; Westin 2000). Myös YK:n rotusyrjintäkomitea teki loppukesästä 2000 Suomelle huomautuksen liian löysästä suhtautumisesta äärioikeistolaisiin liikkeisiin. YK:n tekemät huomautukset ja suositukset Suomen tilanteesta herättivät kansallista keskustelua. (Makkonen 2000b, 3.)

Työministeriön maahanmuuttaja-osaston johtajan Mervi Virtasen mukaan päättäjät ja viranomaiset ovat liian varovaisia tuomitsemaan rasistisia tekoja, koska Suomessa yleinen ilmapiiri ei kannusta puolustamaan vähemmistöjä. Virtanen arvelee kuitenkin, että ylemmän tahon aikaisempaa rohkeammat julkiset kannanotot voisivat auttaa vähentämään rasismia ainakin paikallistasolla. (HS 31.8.2000.)

2000, 384–385.)

⁴ Uusi ulkomaalaislain muutos tuli voimaan 10.7.2000. Turvapaikanhakijoiden pikäkäännytys on mahdollista uuden lainmuutoksen nojalla, jos turvapaikanhakijoiden lähtömaa luokitellaan turvalliseksi. YK:n syrjinnänvastainen komitea on huolissaan siitä, että uudistetun lain mukainen nopeutettu turvapaikkahakemusten käsittely voi johtaa turvapaikanhakijan palauttamiseen valituksen ollessa vielä vireillä. (HS 7.10.2000.)

⁵ Tätä kuvaa osittain Olavi Mäenpään Turun vaalipiirissä keräämä henkilökohtainen äänisaalis. Tämä, esimerkiksi pakolaisia solvaavista puheenvuoroista tunnettu Kansallisen Rintaman johtaja, sijoittui 1980:llä ää-

1.1.3 Maahanmuuttajat Suomessa

Tässä luvussa tarkastelen “monikulttuurista”⁶ Suomea tilastollisessa valossa. Tilastotiedot ovat tärkeitä, sillä ne osoittavat, kuinka erilainen Suomen maahanmuuttajatilanne on muihin Länsi-Euroopan maihin verrattuna. Toiseksi ne osoittavat, että haastatteluryhmäni on varsin poikkeava maahanmuuttajien koulutuksen suhteen.

Suomeen saapuneet ulkomaan kansalaiset oleskelevat Suomessa eri statuksilla. Oleskelupa voidaan myöntää joko määräaikaiseen tai pysyvään maassa oleskeluun (Tuomarla 1998, 27). Virallisissa tilastoissa pakolaiset jaetaan kolmeen kategoriaan: 1) kiintiöpakolaisiin, 2) turvapaikanhakijoihin ja 3) perheenyhdistysohjelman puitteissa maahan saapuneisiin (MoniTorii 1/2000, Tilastotietoa, 6). Pakolaisina Suomeen tulleita oli 1999 vuoden lopulla 17 500. Tämä tarkoittaa sitä, että joka viides ulkomaalainen on tullut Suomeen pakolaisena (Tilastokeskus 2000: 10, 28).

Suomi on ollut 1900-luvulla pikemminkin maastamuutto- kuin maahanmuuttomaa. 1980-luvun alussa tilanne muuttui niin, että Suomeen tuli enemmän ihmisiä kuin täältä lähti. Kuitenkin vasta 1990-luvun alussa tilanne muuttui radikaalisti. Varsinainen piikki aikaisempaan verrattuna tilastoissa oli 1991, jolloin Suomeen tuli 13 017 enemmän kuin täältä lähti. Tuolloin suurin osa Suomeen tulijoista oli muita kuin Suomen kansalaisia; suurimpana ryhmänä olivat inkeriläiset paluumuuttajat⁷ (5 500) ja somalialaiset (1 300). (Emt., 30–31.)

---

nellä heti toiseksi Pertti Paasion (2774) jälkeen vetäen mukaansa valtuustoon kaksi muuta puolueensa ehdokasta. (Ks. esim. *Kunnallisvaalit 2000*.)

⁶ Lepola tuo esille sen, että kun käsitettä “monikulttuurisuus” ensimmäisen kerran käytettiin suomalaisissa hallinnollisissa teksteissä vuonna 1990, sen tarkoitettiin lähinnä kuvaavan sellaista maata, “jossa asuu ihmisiä ‘monesta kulttuurista’”. “Monikulttuurisuuden” ymmärrettiin siis olevan suoraan seurausta siitä, että maahanmuuttajien määrä lisääntyy. Kuitenkin samana vuonna siirtolaisuusasiain neuvottelukunta ymmärsi käsitteen tarkoittavan tiettyä asennetta ja politiikkaa maahanmuuttajia kohtaan. “Monikulttuurisuuden” nähtiin sisältävän ajatuksen “siitä ettei maahanmuuttajien edellytä luopuvan ‘omasta kulttuuristaan’ ja identiteetistään.” (Lepola 2000, 203-204.)

⁷ Presidentti Koivisto antoi huhtikuussa 1990 lausunnon, jonka mukaan inkeriläisiä voitaisiin Suomessa pitää paluumuuttajina. Paluumuuttajan statuksella on mahdollista saada oleskelulupa ja rajoitukseton työlupa. Aluksi (1990) riitti, että yksi isovanhemmista oli suomalainen ja myöhemmin (1996) hakijan asiakirjoista oli löydettävä kohta, josta ilmenisi, että molemmat hänen isovanhemmistaan, toinen hänen vanhemmistaan tai hän itse on kansalaisuudeltaan suomalainen. Jos hakija ei pysty osoittamaan “suomalaisuuttaan” asiakirjojen avulla hänen on osoitettava siteensä jollain muulla tavalla. Lepolan mukaan Koiviston lausunto vaikutti suuresti myös virallisen Suomen asennoitumiseen muuttohalukkaisiin. Tämä johtui tutkijan mukaan työvoimapolusta, paineesta liberalisoida ulkomaalaispolitiikka, Neuvostoliiton romahtamisesta ja inkeriläiskysymysten ajankohtaisuudesta. Inkeriläiskysymys herätti vilkasta keskustelua eduskunnassa ja paluumuuttoa kannattaneet perustelivat kantaansa muun muassa sillä, että Suomen velvollisuutena oli inkeriläisten historiallisiksi vääryyksiksi tulkittujen tapahtumien hyvittäminen. (Lepola 2000, 96-108.)

Ulkomaalaisten määrä pysytteli pitkän 1980-luvun aikana 0,3 %:n paikkeilla. Vuonna 1991 ulkomaalaisten osuus koko väestöstä nousi 0,7 %:iin. Vuonna 1981 ulkomaalaisten määrä oli 13 342 ja kymmenen vuotta myöhemmin 1991 ulkomaalaisia oli 37 579. Vaikka tämänhetkinen ulkomaalaisten määrä Suomessa on noussut 87 680:een eli noin 1,7 %:iin koko väestöstä, on määrä kansainvälisesti vielä hyvin pieni. Koko Euroopan Unioniin verrattuna Suomessa on tällä hetkellä vähiten ulkomaan kansalaisia. (Emt., 7.) Myös muihin Pohjoismaihin verrattuna ulkomaan kansalaisten osuus väestöstä on Suomessa hyvin pieni. Vuonna 1997 ulkomaan kansalaisten osuus väestöstä oli Ruotsissa 6 %, Tanskassa 4,7 % ja Norjassa 3,6 % (*Stocks of Foreign Population ...*).

Maahanmuuttajia luokitellaan tilastoissa joko kansalaisuuden, kielen tai syntymämaan perusteella. Kansalaisuus määritellään Tilastokeskuksen väestörakennetta 1999 koskevassa julkaisussa jonkin maan kansalaisena olemiseksi. Kansalaisuus saadaan yleensä syntyessä, mutta se voidaan myös vaihtaa toiseen maahan muutettaessa. Henkilöillä voi olla useamman maan kansalaisuus. Tällöin rekisteriin ja tilastoihin merkitään sen maan kansalaisuus, jonka passilla maahanmuuttaja on saapunut Suomeen. (Tilastokeskus 2000:8, 17.)

Ulkomaan kansalaisia on Suomessa noin 87 700, joka on noin 1,7 % koko väestöstä. Suurimmat maahanmuuttajaryhmät kansalaisuuden mukaan (31.12.2000) ovat:

Taulukko 1. Väestö kansalaisuuden mukaan vuonna 1999

Kansalaisuus	Yhteensä	Osuus (%) koko väestöstä
1) Venäjä	18575	0,36 %
2) Viro	10652	0,21 %
3) Ruotsi	7809	0,15 %
4) Somalia	4410	0,09 %
5) Jugoslavia	3392	0,07 %
(sis.ent. Jugoslavia ja Jugoslavian Ltv)		
6) Ent. Neuvostoliitto	2966	0,06 %
7) Irak	2960	0,06 %
8) Iso-Britannia	2170	0,04 %
9) Saksa	2162	0,04 %
10) USA	2063	0,04 %
11) Iran	1868	0,04 %
12) Vietnam	1840	0,04 %
13) Turkki	1737	0,03 %

Lähde: Tilastokeskus 2000:8, 60

Suurin piirtein puolet ulkomaan kansalaisista asuu Uudellamaalla, jossa myös heidän lukumääränsä kasvu on ollut voimakkainta. Ulkomaan kansalaisten määrän kasvu johtuu

kahdesta eri syystä: maahanmuutosta ja ulkomaan kansalaisten syntyvyydestä Suomessa. Ulkomaan kansalaiset asuvat ennen kaikkea Helsingissä (0,47 %), Turussa (0,36 %), Vantaalla (0,32 %) ja Espoossa (0,32 %). (Tilastokeskus 2000:8, 14.)

Jos maahanmuuttajaryhmiä tarkastellaan äidinkielen mukaan, näyttää tilanne jonkin verran erilaiselta. Venäjänkieliset nousevat ehdottomasti suurimmaksi ryhmäksi, sillä esimerkiksi entisen Neuvostoliiton kansalaiset sisältyvät tähän luokkaan. Kansalaisuus ja kieli ovatkin kaksi merkittävintä tekijää luokitellessa maahanmuuttajia. Samalla kun syntyneen lapsen nimi ilmoitetaan väestörekisterikeskukseen, ilmoitetaan myös lapsen äidinkieli (emt., 17).

Taulukko 2. Väestö äidinkielen mukaan vuonna 1999

Äidinkieli	Yhteensä	Osuus (%) koko väestöstä
1) Venäjä	25681	0,5 %
2) Viro	10024	0,2 %
3) Englanti	6780	0,1 %
4) Somali	6251	0,1 %
5) Arabia	4605	0,09 %
6) Vietnam	3453	0,07 %
7) Saksa	3239	0,06 %
8) Albania	3010	0,06 %
9) Kiina	2867	0,06 %
10) Kurdi	2860	0,06 %
11) Turkki	2334	0,05 %
12) Serbokroatia	1972	0,04 %
11) Espanja	1855	0,04 %

Lähde: Tilastokeskus 2000:8, 69

Sekä suomalaisia että maahanmuuttajia luokitellaan myös heidän syntymämaansa perusteella. Rasististen rikosten tilastoinnissa ongelmana nähdään usein se, että osa maahanmuuttajista “katoaa” tilastoista saatuaan Suomen kansalaisuuden. Rasistisen rikollisuuden näkyväksi tekeminen edellyttää, että kaikki ulkomaalaisiin kohdistuneet rikokset tilastoidaan. Tällöin voidaan vertailla sitä, kuinka todennäköistä on joutua rikoksen uhriksi, jos on syntynyt Suomessa tai ulkomailla. (Makkonen 1997, 36/59.)

Ulkomaalaistausta määräytyy sen mukaan, onko henkilö syntynyt Suomen ulkopuolella tai onko toinen tai ovatko hänen molemmat vanhempansa syntyneet Suomen ulkopuolella. Äidin vakituinen kotimaa määrää lapsen rekistereihin merkittävän syntymämaan. Näin esimerkiksi ennen Viron itsenäistymistä syntyneillä virolaisilla maahanmuuttajilla syntymämaaksi on merkitty entinen Neuvostoliitto. Syntymämaa määräytyy syntymäajankohdan valtionrakenteen mukaisesti. (Tilastokeskus 2000:8, 17.) Ulkomailla syntyneitä oli vuonna

1999 yhteensä 131 120, joka on 2,5 % koko väestöstä. Eniten oli entisessä Neuvostoliitossa syntyneitä ja seuraavaksi eniten oli Ruotsissa syntyneitä.

Taulukko 3. Ulkomailta syntynyt väestö vuonna 1999

Syntymämaa	Lukumäärä	%
1) Ent.Neuvostoliitto	31441	24,0
2) Ruotsi	27932	21,3
3) Viro	7440	5,7
4) Somalia	4189	3,2
5) Jugoslavia	4016	3,1
6) Saksa	3236	2,5
7) Irak	3009	2,3
8) USA	2975	2,3
9) Vietnam	2819	2,1
10) Britannia	2649	2,0
11) Turkki	2049	1,6
12) Kiina	2033	1,6
13) Venäjä	2020	1,5

Lähde: Tilastokeskus 2000:10, 14

Oman tutkimukseni kannalta on mielenkiintoista, miten maahanmuuttajaryhmät jakautuvat iän perusteella. Ulkomaan kansalaisista yli 74 % on työikäisiä eli 15–64-vuotiaita, kun koko väestöstä työikäisiä on yli 66 % (Tilastokeskus 2000:10, 10). Kun tarkastellaan ikäluokkaa 15–19, joka vastaa haastateltavieni ikäjakautumaa, voidaan havaita, että koko väestössä kyseisen ikäluokan suuruus on sama kuin ulkomaan kansalaisilla eli noin 6,5 %. Kun ikäluokat 15–19 ja 20–24 yhdistetään, pysyvät prosenttiluvut edelleen lähellä toisiaan, 13%–14%. Jos taas tarkastellaan ikäpyramidia koko väestön suhteen, on suurin ikäluokka Suomessa 45–54-vuotiaat (16 %). Ulkomaan kansalaisista suurimman ikäluokan muodostavat 30–34 -vuotiaat (13 %). (Tilastokeskus 2000:8, 62.)

Maahanmuuttajien demografisen tilanteen tarkastelu osoittaa, että sekä kansalaisuuden, kielen ja syntymämaan perusteella luokiteltuna suurimmat ulkomaalaisryhmät eivät eroa esimerkiksi ihonvärittään suomalaisista. 1990-luvulta alkaen pakolaisten sijoituspolitiikan muutoksen johdosta pakolaisia alettiin hajauttaa kuntiin eri puolille Suomea. Silti suurin osa maahanmuuttajista asustaa pääkaupunkisuudella. (Makkonen 1997, 41/59.)

Vuonna 1999 ulkomaalaisia oli Uudellamaalla yhteensä 43 173 eli 1,3 % kaikista uusmaalaisista ja 49 % kaikista ulkomaalaisista. Suurimmat ulkomaalaisryhmät Uudellamaalla vuonna 1999 olivat venäläiset (20,4 %), virolaiset (14,4%) ja somalialaiset (8,6 %). (Ti-

lastokeskus 2000:8, 25.) Kaiken kaikkiaan ulkomaalaisten osuus Helsingissä oli samana vuonna 4,7 % (Tilastokeskus 2000:10, 27).

Ulkomaalaisväestö on Helsingissä pääosin nuorta. Helsingissä on enemmän sellaisia perheitä, joissa toinen aikuinen on ulkomaalainen ja toinen suomalainen kuin niitä perheitä, joissa kummatkin aikuiset ovat ulkomaalaisia. (Häyriinen 2000, 47.)

1.1.4 Maahanmuuttajat Suomen kouluissa

Vaikka haastatteluissani sivutaan koulutukseen liittyviä seikkoja vain osittain, on taustatilanteen tunteminen tärkeää. Koulu on nuorille haastateltaville sekä ylpeyden- että häpeänaihe. Koulutus on suurimmalle osalle haastateltavista tärkeä ja se on heille avain parempaan elämään. Toisaalta kouluympäristö on täynnä sellaisia suomalaisen yhteiskunnan arvoja, jotka eivät nuorten mielestä ole aina ristiriidattomia.

1990-luvulla kasvanut maahanmuuttajien määrä on muuttanut myös suomalaista koulujärjestelmää. Opetussuunnitelmien laatijat joutuvat ottamaan huomioon kieli- ja koulustaustaltaan hyvin erilaisten oppilaiden tarpeet. Vuonna 1999 voimaan tulleen maahanmuuttajien kotouttamislain⁸ pääperiaate on vastavuoroisuus. Maahanmuuttajien kohdalla se tarkoittaa, että koulutus nähdään yhtenä tapana osallistua yhteiskunnalliseen toimintaan. Kotouttamisen ja kotoutumisen tulisi kuitenkin tapahtua vastavuoroisesti. "Kulttuurien kohtaaminen" kouluissa vaatii sekä opettajilta että suomenkielisiltä oppilailta asenteiden tarkistamista. Liisa Kososen mukaan sopeutuminen suomalaiseen koulujärjestelmään edellyttää, että sekä vanhemmat että opettajat tukevat nuorta maahanmuuttajaoppilasta. Opettajat vaikuttavat suuresti omilla asenteillaan ja käyttäytymisellään suomalaisten oppilaiden asenteisiin ja maahanmuuttajaoppilaiden sopeutumiseen. Tämän vuoksi

---

⁸ **Kotoutumisella** tarkoitetaan Marja-Liisa Häyrisen (2000) mukaan "maahanmuuttajan yksilöllistä kehittymistä, jonka tavoitteena on työelämään ja yhteiskunnan toimintaan osallistuminen oma kieli ja kulttuuri säilyttäen." **Kotouttamisella** puolestaan "tarkoitetaan viranomaisten järjestämiä kotoutumista edistäviä toimenpiteitä. Kotoutunut maahanmuuttaja pystyy siten osallistumaan suomalaisen yhteiskunnan taloudelliseen, poliittiseen ja sosiaaliseen elämään yhteiskunnan jäsenenä, jota koskevat sekä oikeudet että velvollisuudet." (Häyriinen 2000, 17.) Työministeriön mukaan **kotoutuminen** on "prosessi, jossa maahanmuuttajat osallistuvat yhteiskunnan taloudelliseen, poliittiseen ja sosiaaliseen elämään. He ylläpitävät ja kehittävät omaan kulttuuriinsa ja etnisyyteensä liittyviä tärkeitä pitämiään asioita. Kotoutuminen edellyttää myös sopeutumista sekä vähemmistöltä että valtaväestöltä." (Työministeriö 2000.)

esimerkiksi opettajien perus- ja täydennyskoulutuksen tulisi sisältää aikaisempaa enemmän ihmisoikeustietoutta, tietoja eri kulttuureista ja monikulttuurisesta opetuksesta. (Kosonen 2000, 150–151.)

Koulutus on parempi mittapuu kuin työllistyminen, kun arvioidaan maahanmuuttajanuorten sopeutumista uuteen yhteiskuntaan (Portes & McLeod 1996 ref. Liebkind 2000, 138). Karmela Liebkindin ym. vuonna 2000 suoritetussa tutkimuksessa tarkasteltiin tekijöitä, jotka ennustavat nuorten maahanmuuttajien sopeutumista kouluun. Tutkimuksessa havaittiin muun muassa, että vanhempien tuki sekä edisti koulumenestystä että lievitti koulussa koetun syrjinnän vaikutuksia. Toisaalta kokemus siitä, että opettajat uskoivat tutkittujen oppilaiden menestykseen lisäsi oppilaiden hallinnan tunnetta. Tämä puolestaan auttoi nuoria sopeutumaan paremmin kouluun. (Liebkind, Jasinskaja-Lahti & Haaramo 2000, 138–144.)

Pääkaupunkiseudulla inkerinsuomalaiset paluumuuttajat ja somalialaiset muodostavat kaksi suurinta maahanmuuttajaoppilasryhmää. Ulkomaan kansalaisia oli talvella 1999 suomalaisissa kouluissa yhteensä 22 800. 16–24-vuotiaiden ikäryhmässä maahanmuuttajaoppilaat (10 724) jakautuvat siten, että 43 % heistä on 16–19-vuotiaita ja 57 % 20–24-vuotiaita. Marja-Liisa Häyrisen mukaan juuri tämän ikäluokan opetuksen järjestäminen on varsinaisen haaste kouluille. (Häyrinen 2000, 12.) 16–24-vuotiaat maahanmuuttajat ovat jo ylittäneet peruskouluiän ja ovat mahdollisesti jo saaneet peruskoulutuksen omassa kotimaassaan. Näille nuorille pyritään uuden perusopetuslain nojalla järjestämään vuoden kestävä lisäopetusta, joka on joko ammatillisesti painottunutta tai lukioon valmentavaa. (Emt., 15.)

Oman tutkimukseni kannalta on mielenkiintoista, että Suomen lukioissa maahanmuuttajia on vain 3 %. Haastateltavani edustavat siis varsin poikkeuksellista ryhmää. Häyrisen mukaan maahanmuuttajaoppilaiden vähäinen lukumäärä lukioissa johtuu osittain siitä, että heidän kielitaitonsa saattaa olla heikko vielä peruskoulun jälkeen. Häyrinen ehdottaakin, että maahanmuuttajakiintiöiden käyttöönotosta tulisi keskustella ainakin yläasteilla ja lukioissa. Kiintiöt voisivat osaltaan nostaa lukioissa opiskelevien maahanmuuttajien määrää. (Hufvudstadsbladet 17.10.2000.)

Ruotsalaisen Ing-Marie Parszykin mukaan länsimaisissa kouluissa maahanmuuttajien kulttuuritaustaa usein väheksytään. Tätä mieltä olivat ainakin Parszykin haastattelemat

maahanmuuttajaoppilaat ruotsalaisista kouluista. Nuorten maahanmuuttajien käsitykset ruotsalaisesta koulusysteemistä sisälsivät usein kokemuksen siitä, että kouluissa on *selvittävä* ja *taisteltava*. Parszykin mukaan ruotsalaisista kouluista voidaan helposti löytää niin pitkälle menevä erottelu maahanmuuttajaoppilaiden ja “valtaväestön” oppilaiden väliltä, että koko yhteiskuntaa koskeva integraatio on vaarassa. Ruotsalaiset opettajat pitivät kulttuuritaustoiltaan poikkeavia maahanmuuttajaoppilaita usein ongelmallisina, ja sen takia he haluavat kasvattaa ja opettaa maahanmuuttajia “meidän” tavallamme. Haastateltujen maahanmuuttajaoppilaiden mukaan heitä kohdellaan ensisijaisesti maahanmuuttajina (*invandrare*), ei oppilaina. Lisäksi Parszyk havaitsi tutkimuksessaan, että maahanmuuttajaoppilaiden perheet nähdään usein kouluissa ongelmallisina. Maahanmuuttajaoppilaiden perheitä pidetään etnisiltä ominaisuuksiltaan yhteneväisinä ja stereotyyppiset käsitykset, kuten ankara kasvatustapa, on opettajien mielestä syy siihen, miksi maahanmuuttajaoppilaat eivät menesty kouluissa. (Parszyk 1999, 10–12.)

Useissa tutkimuksissa (esim. Häyrinen 2000, 24; Kosonen 2000, 152; Kosonen 1994, 196) valtaväestön kielen osaamista pidetään kouluoloihin ja yhteiskuntaan sopeutumista edistävänä tekijänä. Kuitenkin kieli on myös vallan väline ja mahdollistaa luokittelun kahteen kategoriaan: “maahanmuuttajiin” ja “muihin oppilaisiin”. Parszykin haastateltavien mielestä on olemassa kaksi ruotsin kieltä; hieno ja oikea ruotsin kieli, joka yhdistää opettajia, ja ruotsalaisia oppilaita ja maahanmuuttajien käyttämä ruotsi, jota pidetään yksinkertaisena. (Parszyk 1999, 11.) Tästä voi pahimmassa tapauksessa seurata, että nuoret maahanmuuttajat häpeävät omaa äidinkieltään, koska sitä pidetään toissijaisena.

2 AIKAISEMPI TUTKIMUS JA KÄSITTEIDEN MÄÄRITTELYÄ

2.1 Tutkimuksen teoreettinen ajatuspohja

Tässä luvussa tarkastelen lähinnä Suomessa tehtyä aikaisempaa tutkimusta maahanmuuttajista. Luku toimii ajatuspohjana tuleville tekstin osille. Kvalitatiiviselle tutkimusotteelle on ominaista, että tutkimuksen raportointi on jatkuvaa vuoropuhelua empirian ja teorian välillä; näin ollen erillinen teoriakatsaus ei ole välttämättä edes tarpeellinen (Eskola & Suoranta 1999, 83). Omassa työssäni teorian muodostavat myöhemmin esiteltävät teoreettiset käsitteet, joiden avulla teen aineistosta huomioita induktiivisesti.

Suomen Akatemian koolle kutsuma asiantuntijapaneeli sai vuonna 1998 tehtäväkseen arvioida etnisten suhteiden tutkimuksen nykytilaa. Paneeli päätyi arvioissaan muun muassa siihen, että etnisten suhteiden tutkimus on lukumäärältään kovin vähäistä. Lisäksi tutkimukset ovat keskittyneet tarkastelemaan etnisten suhteiden käytännön tarpeita ja ovat piirteiltään pikemminkin selvitysluontoisia kuin teoreettis-empiriisiä. Osittain tämän pääteltiin johtuvan tutkimuksen teoreettisesta kehittämättömyydestä. Paneeli korosti, että tutkimusalan teoreettista tutkimusta tulisi lisätä. Toisaalta arvioitiin myös, että laadukasta empiristä tutkimusta on aivan liian vähän. Paneeli alleviivasi, että erityisryhmiä, kuten nuoria maahanmuuttajia, tulisi tutkia aikaisempaa enemmän. (*Rasismi ja etniset suhteet* 1999, 27–28.)

Koska suurimmat maahanmuuttajaryhmät tulivat Suomeen 1990-luvun alussa, on niiden tutkimuskin ollut aktiivista vasta noin kymmenen vuoden ajan. Oman tutkimukseni kannalta olen kiinnittänyt erityistä huomiota sellaisiin tutkimuksiin, joiden tutkimuskohteena ovat nuorten maahanmuuttajien käsitykset heihin kohdistuvista valtaväestön asenteista. Koska tämäntyyppistä tutkimusta on Suomessa tehty varsin vähän, olen tutustunut ulkomailla ja Suomessa tehtyyn maahanmuuttajatutkimukseen laajemmin ja erityisesti siihen osaan aikaisempaa tutkimusta, jonka kiinnostuksen kohteena ovat nuoret maahanmuuttajat. Aiheen monisyinen luonne ja niukka kotimainen ja kansainvälinen teoreettinen tutkimus (ks. esim. Liebkind & Jasisinskaja-Lahti 1997, 11) pakottavat tarkastelemaan tutkimuskohdetta monesta eri näkökulmasta. Tämä tekee tutkimuksestani osittain poikkitieteellisen.

Ulkomaalaisasenteita käsittelevistä tutkimuksista merkittävin tällä hetkellä lienee Magdalena Jaakkolan ulkomaalaisasenteita kartoittava tutkimus vuodelta 1999 *Maahanmuutto ja etniset asenteet*. Hänen tutkimustuloksensa suomalaisten ulkomaalaisasenteiden laadusta saavat lisätulkintaa omilta informanteiltani. Kuitenkin esimerkiksi Pietiläinen toteaa, että välttämättä “pelkkä asenteiden esiintymisen tai niiden lausujien sosiaalisen ja yhteiskunnallisen aseman toteaminen ei vielä kerro tutkittavasta ilmiöstä kovinkaan paljon.” (Pietiläinen 1999, 13.)

Suurin osa Suomessa tehdystä maahanmuuttajatutkimuksesta on ollut kvantitatiivista ja sosiaalipsykologista. Tämän tutkimusperinteen edustajiin kuuluva sosiaalipsykologian professori Karmela Liebkind on kirjoittanut aiheesta paljon. Liebkindin toimittamat teokset *Maahanmuuttajat* (1994) ja *Monikulttuurinen Suomi* (2000) tarjoavat monipuolista tietoa tuoreimmista maahanmuuttajatutkimusten aiheista ja ongelmista Suomessa.

Karmela Liebkindin ja Inga Jasinskaja-Lahden (1997) tutkimus pääkaupunkiseutulaisten maahanmuuttajien sopeutumisesta on ensimmäisiä tieteellisesti ja metodologisesti laajoja yrityksiä kartoittaa Suomessa esiintyvää syrjintää. Tutkimus on edelläkävijä siinä mielessä, että se pyrkii osoittamaan etnisen syrjinnän yhteyden maahanmuuttajien sopeutumiseen. (Liebkind & Jasinskaja-Lahti 1997, 55.) Tutkimus edustaa ns. integraatiotutkimusta, joka kohdistuu ensisijassa Suomessa oleviin ja Suomeen tuleviin etnisiin ryhmiin. Tämän tutkimussuuntauksen kiinnostuksen kohteina ovat valtasuhteet, kieli- ja vähemmistöryhmien perustarpeet ja ongelmat. Viranomaisen toteuttama integraatio-ohjelmien seuranta on tehokasta Liebkindin ja Jasinskaja-Lahden mukaan vasta sitten, kun on tarpeeksi tietoa myös maahanmuuttajien/etnisten ryhmien lähtökohtatilanteesta. Kuitenkin Liebkind ja Jasinskaja-Lahti ovat myös sitä mieltä, että integraatiotutkimus hyvin usein perustuu epäluotettavaan ja journalistisiin haastatteluaineistoihin, joiden perusteella ei voida tehdä koko yhteiskuntaa koskevia luotettavia yleistyksiä.⁹ Liebkind ja Jasinskaja-Lahti päättelevät edelleen, että osittain tästä syystä viranomaiset eivät käytä päätöksenteossa hyödyksi jo olemassaolevaa maahanmuuttajatutkimusta. (Emt., 10.) Tutkijoiden mukaan maahanmuuttajatutkimuksen suurin haaste onkin tällä hetkellä selvittää “maahanmuuttajaprosessiin eri tavalla liittyvien taustamuuttajien keskinäisiä riippuvuussuhteita sekä näiden erilaisia vaikutuksia eri maa-

---

⁹ Kvantitatiivisten ja kvalitatiivisten tutkimusotteiden vastakkainasettelu näkyy korostetuimpana juuri silloin, kun kyse on tutkimustulosten luotettavuudesta ja yleistettävyydestä. Kuitenkin esim. Eskola ja Suoranta (1999) ovat sitä mieltä, että polaarinen suhde näiden kahden menetelmän välillä on sekä turha että harhaan-

hanmuuttajaryhmiin ja yksilöihin”. Tutkimustulosten tulisi tarjota jotakin sekä etnisille vähemmistöille itselleen että niille, jotka ammattinsa puolesta ovat vastuussa etnisten ryhmien jäsenten hyvinvoinnista ja kulttuurien välisistä suhteista. (Emt., 11).

Liebkind ja Jasinskaja-Lahti lähtevät liikkeelle John Berryn kuuluisasta akkulturaatioteoriasta. Tiiviisti kuvattuna teorian mukaan vähemmistöryhmien jäsenet reagoivat uuteen yhteiskuntaan neljällä strategisesti vaihtoehtoisella tavalla. Suhtautumistapa nähdään teorian mukaan ennen kaikkea yksilön henkilökohtaisten intressien kuvaajana. Berryn neljä eri kategorialla kuvaavat ensinnäkin sitä, kuinka tärkeänä yksilö näkee oman kulttuurinsa säilyttämisen ja toiseksi sitä, minkälaiset suhteet hän pyrkii luomaan valtaväestöön.

Assimilaatio kuvaa tilannetta, jossa yksilö haluaa luopua omasta kulttuurisesta identiteetistään ja sulautua ympäröivään yhteiskuntaan. Päinvastaisessa tilanteessa, *separaatiossa*, yksilö arvostaa omaa kulttuurista alkuperäänsä ja välttää kanssakäymistä muiden kulttuurien kanssa. Kun yksilö haluaa sekä säilyttää oman kulttuurinsa että osallistua ympäröivään yhteiskuntaan, kyse on *integraatiosta*. *Marginalisaatio* kuvaa puolestaan tilannetta, jossa yksilön intressit sekä omaa että valtakulttuuria kohtaan ovat vähäiset. (Berry 1996, 8.)

Berryn teoria sisältää käsityksen siitä, että vieraaseen kulttuuriin sopeutuminen aiheuttaa yksilössä sekä tiedollisia että tiedostamattomia muutoksia hänen uskomuksissaan, arvoissaan ja käyttäytymisessään. Vieraaseen kulttuuriin sopeutuminen voi edelleen aiheuttaa myös stressiä, joka ilmenee esimerkiksi yksilön henkisen terveyden heikentymisenä. Berryn kehittämän teorian mukaan stressin määrään vaikuttaa kuitenkin ensi sijassa ns. akkulturaatiokokemukset. (Liebkind & Jasinskaja-Lahti 1997, 13.)

Vaikka Berryn akkulturaatioteoria on ongelmallinen esimerkiksi sen takia, ettei se välttämättä huomioi tarpeeksi ympäröivän yhteiskunnan toimintatapoja maahanmuuttajien integraatioprosessissa,¹⁰ sen kiinnostavuus oman tutkimukseni kannalta on siinä, että syrjäintäkokemukset lasketaan osaksi akkulturaatiokokemuksia. Berryn teoria antaa ymmärtää, että

---

johtava. “ [– –] tärkeintä on tehdä tutkimusta – erilaisilla, asianomaiseen ongelmaan sopivilla menetelmillä”. (Eskola & Suoranta 1999, 14.)

¹⁰ Berryn akkulturaatioteorian kritiikki kohdistuu ensinnäkin rajalliseen kulttuurikäsitteeseen. Toiseksi kritiikissä painotetaan, ettei yhteiskunta-vähemmistö -ulottuvuus akkulturaatioteoriassa ole tarpeeksi korostunut. Ympäröivällä yhteiskunnalla on käsityksiä siitä, mitä vähemmistöille pitää tehdä ja miten niiden halutaan toimivan. (esim. de Vries 2000.) Kolmanneksi teoriaa kritisoidaan liian yksilökeskeisestä lähestymistavasta. Esim. Charles Westinin mukaan integraatio tulee ymmärtää tilanteena, joka kuvaa koko yhteiskuntaa eikä pelkästään yksilöä (Westin 2000).

vieraan kulttuurin kohtaamisesta johtuvaan stressiin vaikuttavat ennen kaikkea yksilön henkilökohtaiset syrjintäkokemukset. Ne voivat vaikuttaa yksilön kuvaan siitä, kuinka yleistä etninen syrjintä on koko uudessa yhteiskunnassa. (Mts.)

Liebkindin ja Jasinskaja-Lahden tutkimuksessa haluttiin tarkastella pääkaupunkiseutulaisten 20–35-vuotiaiden maahanmuuttajien akkulturaatiokokemuksia sekä syrjintäkokemusten todellista esiintyvyyttä. Tutkijat halusivat myös tietää, löytyisikö akkulturaatiokokemusten suhteen eroavaisuuksia eri maahanmuuttajaryhmien väliltä. Lisäksi tarkoituksena oli tarkastella akkulturaatiokokemusten vaikutusta psykologiseen sopeutumiseen ja edelleen sopeutumiseen vaikuttavien tekijöiden yhteisvaikutusta. Tutkimuksen taustalla oli oletus, että onnistuneeseen sopeutumiseen vaikuttavat ennen kaikkea positiiviset akkulturaatiokokemukset, myönteinen suhtautuminen omaan kulttuuriin ja mahdollisuudet oman kulttuurin säilyttämiseen ja yhteiskunnalliseen osallistumiseen. (Emt., 17.)

Liebkindin ja Jasinskaja-Lahden tutkimuksen tulosten mukaan joka kolmas kyselyyn vastanneista ilmoitti kokeneensa syrjintää ulkomaalaistaustansa vuoksi. Yleisimpiä rasismimuotoja olivat ympäristön rasismi, palvelusyrjintä ja työsyryntä.¹¹ Tutkimustulosten perusteella on myös pääteltävissä, ettei maahanmuuttajien luottamus poliiseja kohtaan ole häppöinen, sillä vain 35 % vakavan rasisen rikoksen uhriksi joutuneista ja 10 % rasisista kohtelua kokeneista ilmoittivat asiasta poliisille. Maahanmuuttajaryhmien välillä oli eroavaisuuksia syrjinnän suhteen. Arabit, somalialaiset ja turkkilaiset olivat kokeneet huomattavasti enemmän syrjintää kuin muut tutkitut maahanmuuttajaryhmät. Tutkijat päättelivätkin, että syrjinnän uhreiksi näyttävät joutuvan ne ryhmät, joihin suomalaiset kohdistavat eniten ennakkoluuloja. (Liebkind & Jasinskaja-Lahti 1997, 56–58.)

Tutkijoita huolestuttaa se, että maahanmuuttajat kokevat syrjintää poliisin taholta ja että pahin luottamuspula kohdistuu poliisiviranomaisiin.¹² Jo tuolloin (1997) tutkijat päätteli-

---

¹¹ Tutkimuksessa nämä kolme rasismialuetta pitivät sisällään monenlaisia tilanteita ja niistä yleisimmät koetut syrjintätilanteet olivat seuraavanlaisia: *palveluihin liittyvät* (ravintola/kauppa, poliisi, KELA, koululaitokset), *arkielämään liittyvät* (asunnon vuokra/osto, luotto-, osa-maksu, laina) ja *työhön liittyvät* (työnhaku, työssä eteneminen, kiusaaminen työpaikalla). (Liebkind & Jasinskaja-Lahti 1997, 32-34 ja 56-57.)

¹² Pirkko Pitkäsen ja Satu Koukin tekemän kyselyn mukaan yli puolet poliiseista ja rajavartiosta tukivat väittämiä, joiden mukaan maahanmuuttajilla on rikollisia taipumuksia ja joiden mukaan maahanmuuttajat pyrkivät elämään suomalaisen veronmaksajan kustannuksella. (Pitkänen & Kouki 1999 ref. Makkonen 2000b, 21–22.) Tilanne näyttää hiukan ironiselta, kun ottaa huomioon sen, että mitattaessa luottamusta eri yhteiskunnallisia instituutioita kohtaan vuonna 2000, peräti 89 prosenttia suomalaisista ilmaisi tuntevansa luottamusta Poliisia kohtaan. Kansainvälisessä yhteydessä se, että Poliisi sijoittui tämän tilaston kärkeen ohittaen esimerkiksi Kirkon, on tuloksena epätavallinen. (Hufvudstadsbladet 31.10.2000.)

vät, että tämä voi johtaa pääkaupunkiseudulla lisääntyvään väkivaltaan, joka on ainakin tiedotusvälineiden uutisoinnin perusteella viime aikoina haluttu Vantaan Hakunilan¹³ tapauksen yhteydessä osoittaa todeksi. Liebkind ja Jasinskaja-Lahden mukaan maahanmuuttajat kokevat sitä enemmän luottamuspulaa myös muita viranomaisia kohtaan mitä kauemmin he ovat asuneet Suomessa. Tutkimuksen tärkeimpiä tuloksia on, että syrjintä ja rasismi ovat yhteydessä maahanmuuttajien yleiseen psyykkiseen hyvinvointiin.¹⁴ Tämän takia tutkijat toteavat, että rasismin ja etnisen syrjinnän tehokas seuranta ja niiden vastustaminen ovat Suomessa paikallaan. (Liebkind & Jasinskaja-Lahti 1997, 62.)

Liebkindin ja Jasinskaja-Lahden mukaan maahanmuuttajia koskeva ideologia Suomessa tukee nykyään yhä enemmän ainakin periaatteiden tasolla monikulttuurisuus¹⁵-politiikkaa. Monikulttuuriset ihanteet, jotka korostavat pluralismia ja kulttuurisesti eriytyviä ratkaisumalleja, eivät kuitenkaan aina toteudu käytännössä. Niiden suurimpina esteinä tutkijat pitävät ainakin kahta seikkaa: 1) Maahanmuuttajien parissa toimivien toimintaympäristö ei anna mahdollisuutta maahanmuuttajien yksilölliseen tukemiseen. 2) Henkilöstön koulutuksen puute ja epäempaattisuus johtaa ongelmiin maahanmuuttaja-asiakkaita¹⁶ kohdatessa. (Emt., 63.) Makkonen huomauttaa, että Liebkindin ja Jasinskaja-Lahden tutkimuksen alhaisen vastausprosentin (37 %) ja otoksen luonteen vuoksi tuloksia ei voida yleistää koskemaan koko maata ja siksi ne tulisikin ymmärtää suuntaa-antaviksi kuvauksiksi syrjinnän ja rasismin muodoista (Makkonen 2000b, 34).

---

¹³ Syyskuussa 2000 Vantaan Hakunilassa kansallista huomiota herättäneet rasismitapaukset ovat tutkija Timo Makkosen mukaan oivallisia esimerkkejä tyypillisistä rasismin aikaansaamista konfliktitilanteista. Tutkija ei myöskään sulje pois sitä vaihtoehtoa, että Hakunilan tapauksilla olisi yhteyttä tapahtumia edeltäneeseen kansalliseen keskusteluun pikakäännetyksen tarpeellisuudesta. (Makkonen 2000b, 58–60.)

¹⁴ Virran ja Westinin vuodelta 1999 Ruotsissa asuvia maahanmuuttajanuoria koskeva tutkimus päättyi myös siihen, että koettu syrjintä oli huonon sopeutumisen paras ennustava tekijä (Virta & Westin 1999).

¹⁵ Valtion näkökulmasta katsottuna monikulttuurisuusideologia pitää sisällään käsityksen siitä, että yhteiskunnassa on olemassa kulttuurillisesti ja etnisesti erillisiä ryhmiä, jotka ovat tasa-arvoisesti samanarvoisia keskenään. Näitä kulttuureita tulee myös suojella erikseen erikoistoimin, kun pyritään tasa-arvoon. Vaikka monikulttuurisuus ideologisella tasolla tarkoittaisi pyrkimystä kulttuuriseen ja yhteiskunnalliseen sopusointiin, siihen sisältyvät käsitteet *erillisyy*s ja *samanarvoisuus* tuottavat monikulttuurisuudesta hankalan toteuttaa käytännössä. Monikulttuurisuutta kriittisesti tarkastelevat ovat myös sitä mieltä, että termi kääntyy loppujen lopuksi itseään vastaan, sillä sen nimissä kulttuurien väliset eroavuudet voivat saada institutionaalisia muotoja ja herättää henkiin jopa nationalistisia ja neo-rasistisia ajattelutapoja. (Makkonen 2000a, 39–40.) Toisaalta ”ylhäältä tulevan”, kaukana käytännöstä olevan monikulttuurisen ideologian nimissä tapahtuva kulttuurierojen piilottaminen ja tasaaminen on myös ollut kritiikkikeskustelun kohteena (Fornäs 1992, 22). Monikulttuurisuuteen sisältyvä integraatio merkitsee esimerkiksi Ålundin mielestä sitä, että konfliktit samastetaan kulttuuriksi eroavaisuuksiksi. Siten, mitä integroituneempi yhteiskunta on sitä vähemmän on myös konflikteja. (Ålund 1992, 79.)

¹⁶ Bodil Jensenin mukaan läntisen hyvinvointiyhteiskunnan yksi silmiinpistävä piirre maahanmuuttajien suhteen on se, että heidät ymmärretään asiakkaiksi (”clientalization”). Jensen nimeää tämän byrokraattiseksi paternalismiksi. Asiakkuus muuttaa maahanmuuttajat yhteiskunnalliseksi taakaksi ja ryhmittää heidät muiden marginaali-ilmioiden joukkoon. (Jensen 1998, 30; Ks. myös Kamali 14–16.)

Lopuksi Liebkind ja Jasinskaja-Lahti toteavat, että olisi erittäin tärkeää, että erityisesti koulu- ja päivähoitosektorilla kiinnitettäisiin aikaisempaa suurempaa huomiota rasismiin ja syrjinnän vastaiseen työhön. Tämä tarkoittaa käytännössä sitä, että erityisesti suomalaisille lapsille, nuorille, opettajiksi opiskeleville ja opettajille tulisi antaa merkittävästi enemmän muun muassa ihmisoikeuskoulutusta. (Emt., 63–64.)

Liebkindin ja Jasinskaja-Lahden huoli suomalaisten lasten ennakkoluuloisuudesta saa vahvistusta kasvatustieteilijä Marjut Lehti-Laakson väitöskirjasta *Suuntana suvaitsevaisuus*. Lehti-Laakson mukaan suvaitsevaisuus ja pyrkimys monikulttuuriseen kasvatukseen näkyvät kyllä opetussuunnitelmissa, mutta hyvin harvoin käytännön tasolla, eikä siihen aina panosteta. Lehti-Laakson tutkimuksessa olleet 9–10-vuotiaat turkulaiset lapset sekoittivat usein etnisiä vähemmistöjä koskevat käsitteet keskenään. Uskomukset, ennakkoluulot ja rasistisetkin nimitykset näyttivät tutkimuksen mukaan siirtyvän vanhemmilta lapsille. Tutkija havaitsi kuitenkin, että asenteisiin pystytään vaikuttamaan ainakin pitkäkestoisen ryhmätyöskentelyn avulla. (Lehti-Laakso 2000.)

Laadullista tutkimusta ulkomaalaisasenteista maahanmuuttajien näkökulmasta on tehty melko vähän. Yleensä kvalitatiivisissa maahanmuuttajien parissa tehdyissä tutkimuksissa asenteita on tarkasteltu lähinnä pienempänä osana koko tutkimusta. Asenteet ovat harvoin olleet yksinään tutkimuskohteena. Poikkeuksena on Timo Virtasen tekemä suppea haastattelututkimus rasismia kokeneista maahanmuuttajista Turussa. Se on myös ensimmäisiä Suomessa tehtyjä empiirisiä tutkimuksia/selvityksiä maahanmuuttajien kokemasta “suomalaisesta rasismista” (Virtanen 1996, 11).

Tutkimusta varten Virtanen haastatteli vuonna 1994 62:ta turkulaista maahanmuuttajanuorta saadakseen kuvan kaupungin rasistisesta väkivallasta ja ahdistelusta interaktiivisena prosessina. Virtasen käyttämä määrittely rasismista mukaili Les Backin (ks. Virtanen 1996, 12) luonnehdintaa, jonka mukaan rasismi tulee ymmärtää inhona muita kulttuureita kohtaan, ihonväristä johtuvana syrjintänä, sanallisena ahdisteluna ja väkivaltana.

Tutkimuksessa haluttiin ensi sijassa selvittää, ketkä harjoittavat rasismia ja ketkä ovat sen kohteena. Lisäksi haluttiin tietoa siitä, miten uhrin selviävät rasismista. (Virtanen 1996, 10–11.) Virtasen haastateltavien keski-ikä oli 26 vuotta ja haastateltavat olivat sekä opiskelijoita että työssäkävijöitä. Tutkijan mukaan kaikilla haastateltavilla oli vahvoja mielipiteitä

suomalaisesta syrjinnästä. Haastateltavien selitykset ja heidän tarjoamansa syyt rasismien esiintymiselle luokiteltiin seitsemään kategoriaan, jotka koskivat Suomen taloudellisen tilanteen heikentymistä, pakolaistulvaa, skinheadeja, tiedotusvälineiden tapaa uutisoida maahanmuuttajista negatiiviseen sävyyn, suomalaisten ennakkoluuloisuutta ja kateutta, suomalaisen poliisin passiivisuutta ja Suomen historiallista taustaa. (Virtanen 1998, 56/96.)

Virtanen etenee tutkimuksessaan taulukoimalla esimerkiksi rasistisen ahdistelun ja rasismien populaarisia ja institutionaalisia muotoja. Hän pyrkii haastatteluotteiden avulla antamaan kuvan siitä, miten maahanmuuttajanuoret kokevat syrjinnän. Virtanen havaitsi muun muassa, että nuoret haastateltavat toivoivat virkamiesten ja valtaväestön aktiivisempaa puuttumista rasistisiin rikoksiin. Tutkija ehdottaakin, että rikollisuutta tulisi seurata aikaisempaa järjestelmällisemmin, jotta saataisiin enemmän tietoa vähemmistöryhmien ja erityisesti nuorten uhriksi joutumisesta. Toiseksi rasistisiin rikoksiin liittyviä tuomioita tulisi seurata aikaisempaa aktiivisemmin ja rasististen rikosten luokittelutapaa tulisi parantaa. Kolmanneksi Virtanen mielestä poliisin tulisi ammattiryhmänä koulutautua entistä paremmin rasistisen rikollisuuden kohtaamiseen ja sen rakentavampaan hoitamiseen. (Virtanen 1998, 65–66/96.)

Virtanen tutkimus valottaa ansiokkaasti nationalismien ja rasismien sekä pohjoismaista että suomalaista tutkimuksellista ja yhteiskunnallista taustaa. Tutkimuksessa todetaan, ettei rasismia kokevat ole passiivisia kärsijöitä vaan että “rodusta” muodostuu arkipäiväinen representaatio, jota he pyrkivät muokkaamaan uudelleen ja johon suhtaudutaan kriittisesti (ks. myös Back 1996, 161). Rasistisesta kohtelusta selvittää eri strategioiden avulla. Negatiivista kohtelua kokeneet oppivat välttelemään turvattomiksi luokittelemiaan paikkoja ja yrittävät näin vähentää väkivallan kohteeksi joutumisen minimiin. Toiset taas menivät niin pitkälle, että he välttelivät muiden ulkomaalaista seuraa, sillä katsoivat sen aiheuttavan harmia.

Virtanen tuloksissa, ehdotuksissa ja ratkaisuisissa on varsin maskuliininen ote. Tämä johtuu osittain siitä, että peräti 78 % hänen haastateltavistaan oli miehiä (ks. Virtanen 1998, 56/96). Rasismi koskettaa kuitenkin sekä naisia että miehiä. Lisäksi rasismien ymmärtämiseksi tarvitaan sekä miesten että naisten antamia selityksiä. Ålund huomauttaa, että etnisiä suhteita käsittelevissä tutkimuksissa tytöt ja naiset jäävät usein paitsioon. Naisten ja tyttöjen tarjoamat näkökulmat rajataan perhepiiriä käsittelevään kontekstiin ja esimerkiksi

“maahanmuuttajanuorilla” viitataan ennen kaikkea maahanmuuttajataustaisiin nuorukaisiin. (Ålund 1992, 81–82.)

Toisena Virtasen tutkimuksen heikkona puolena voidaan pitää liiallista pyrkimystä koko yhteiskuntaa koskeviin yleistyksiin. Tutkimuksen informanttien lukumäärä on noin 60, eikä se tee oikeutusta sellaisiin yleistyksiin, joita Virtanen tekee. Myös tutkija Timo Makkonen on kiinnittänyt huomiota siihen, että Virtasen tutkimuksen otos on hyvin pieni ja paikallinen, eikä sen perusteella voida tehdä koko maata koskevia johtopäätöksiä rasistisen väkivallan määrästä ja muodoista (Makkonen 1997, 43/59).

Virtasen huomio kohdistuu ennen kaikkea rasismitapauksiin ja niiden luokitteluun eikä tutkimus poikkea suuresti poliisien tekemistä tilastoista. Se, että syrjintätapauksia luokitellaan ja niitä siteerataan tiuhaan leipätekstissä, antaa maun mässäilystä ja sensaation tavoittelusta. Mielenkiintoisempaa olisi ollut nähdä laajemmin, miten haastateltavat selittivät kokemaansa syrjintää ja mitä merkityksiä he sille antoivat. Rasismia ja syrjintää tulee tarkastella laajassa kontekstissa, sillä sen kokeminen vaikuttaa moniin elämän alueisiin. Tässä on juuri oman tutkimukseni vahvuus. En rajoitu tarkastelemaan pelkästään haastateltavien syrjintätapauksia ja syrjintätulkintoja, vaan käsittelen myös sitä aihekenttää, jonka oletin ennen haastatteluita olevan merkittävä. Koska en etukäteen voinut tietää, kuinka suuri merkitys syrjinnällä olisi maahanmuuttajien elämässä, päätin kartoittaa haastatteluissa myös sellaisia alueita, joiden kuvittelen olevan merkittäviä maahanmuuttajanuorille ja nuorille yleensä, kuten perhettä, ystävyys-suhteita, tulevaisuudensuunnitelmia jne..

Uskontotieteellisessä tutkimuksessa maahanmuuttajia on tutkittu varsin vähän, mutta tutkimussuuntaus on koko ajan kasvamassa. Helsingin uskontotieteen laitoksen järjestämässä paneelikeskustelussa *Uskontotieteen tulevaisuus* 1.12.2000 pohdittiin uskontotieteen tulevaisuuden näkymiä. Keskustelussa painotettiin, että erilaisuuteen, toiseuteen ja monikulttuurisuuteen liittyvät kysymykset ovat yhä tärkeämpiä uskontotieteen alalla. Paneeliin osallistujat olivat yksimielisiä siitä, että nimenomaan “kulttuurien kohtaamiseen” liittyvät kysymykset ovat oleellisia. Myös turkulainen uskontotieteilijä Anne Puuronen (Puuronen 1999, 14–15/27) painottaa uskontotieteen merkitystä nuorten maahanmuuttajien elämää tarkastelevassa tutkimuksessa. Tutkijan mukaan esimerkiksi eri uskontokuntiin kuuluvien maahanmuuttajanuorten maailmankuvien, arvomaailmojen ja symbolisten viitekehysten tutkiminen on uskontotieteen alaa omimmillaan.

Tuoreimpiin helsinkiläisiin uskontotieteellisiin tutkimuksiin, jotka ovat oman työni kannalta kiinnostavia, lukeutuu Jaakko Pietiläisen pro gradu -tutkielma *Muukalaisena Helsingissä* (1999) ja Marja Tiilikaisen lisensiaattityö *Äidin huolet, arjen kivut* (1999). Näistä varsinkin Pietiläisen tutkimus on oman tutkimukseni kannalta kiinnostava, ei vain maahanmuuttaja-aiheen takia vaan myös sen vuoksi, että tutkimuksen kohteena ovat nuoret maahanmuuttajat ja heitä ympäröivä yhteiskunta.

Pietiläinen käyttää tutkimuksessaan diskurssianalyttisiä metodeja. Hän tarkastelee Steissin etnojengiä tiedotusvälineiden, nuorisotyöntekijöiden ja jengiläisten kautta. Pietiläisen kiinnittää huomiota siihen, mihin etnisiin, kulttuurisiin ja osakulttuurisiin tiloihin Steissin jengiä koskevat puhetavat rakentuvat. Hän tarkastelee myös, miltä osin puhetavat ovat keskenään yhteneväisiä ja miltä osin samankaltaisia. (Pietiläinen 1999, 120–121.) Tarkastelemalla jengiä, tiedotusvälineitä ja nuorisotyöntekijöitä Pietiläinen haluaa selvittää, minkälaiset puhetavat ovat hallitsevia maahanmuuttajia koskevissa keskusteluissa (emt., 20). Tuloksena on moniulotteinen kuva maahanmuuttajanuorista. Pietiläinen onnistuu osoittamaan, ettei mikään sosiaalinen ryhmä ole olemassa pelkästään itsensä kautta. Vasta suhteessa muihin sosiaalisiin ryhmiin sen olemassaolosta tulee merkittävä. Steissin maahanmuuttajanuoret eivät olisi niin kiinnostava julkisuuden aihe, elleivät tiedotusvälineet huomioisi heitä jatkuvasti. Toisaalta jengiläiset mieltävät itsensä “koviksi” juuri julkisuuden ansiosta.

Kiinnostavaa Pietiläisen työssä oman tutkimukseni kannalta on se, kuinka eri puhetavat steissiläisistä ja maahanmuuttajista nivoutuvat toisiinsa. Pietiläinen huomauttaa, etteivät kulttuurit ole muuttumattomia kokonaisuuksia ja siten maahanmuuttajat vaikuttavat valtakulttuuriin niin kuin valtakulttuuri maahanmuuttajiin, joskin ensin mainitussa tapauksessa voimakkaammin. Pietiläinen osoittaa työssään sen, että maahanmuuttajien omat puhetavat ovat usein epädramaattisempia kuin mitä valtaväestön näkökulmasta halutaan esittää. Pietiläinen kuitenkin huomauttaa, että jengiläisten puhetavoissa heidän identiteettinsä jää kahden kulttuurin väliseen tilaan. Toisaalta he ovat etäänntyneet omasta syntymämaastaan ja sen kulttuurista ja toisaalta he tuntevat itsensä ulkopuolisiksi uudessa kotimassaan, toisin sanoen, jengiläisrepertuaarit ovat pessimistisesti sävyttyneempiä kuin media- ja nuorisotyöntekijärepertuaarit. (Emt., 126-127.) Omassa työssäni on tarkoituksena kiinnittää huomiota juuri siihen, mitä käsitys kahden kulttuurin välisestä tilasta sisältää.

2.2 Työn keskeiset käsitteet

Tarkastelen tässä luvussa käsitteitä, jotka ovat oman työni kannalta keskeisiä. Samalla tulen sivunneeksi osaa niistä keskeisistä teorioista, joista nämä käsitteet nousevat. Tämä ei kuitenkaan ole helppo tehtävä, sillä oman työni kannalta relevantit käsitteet ovat monesti joko niin arvoladattuja tai arkipäiväisessäkin käytössä niin kuluneita, että ne ovat muuttuneet itsestään selviksi. Koska seuraaville käsitteille löytyy monenlaisia määrittelytapoja, pidän oleellisena selittää, miten ymmärrän kyseiset käsitteet omassa työssäni.

Euroopan poliittista ilmapiiriä ja julkista keskustelua kuvaa tällä hetkellä se, että etnisyydestä ja sen naapurikäsitteistä on tullut “kuumaa kamaa”.¹⁷ Osittain yleiseurooppalainen poliittinen trendi, pyrkimys hallittuun maahanmuuttoon monikulttuurisen yhteiskunnan nimissä sekä siihen sisältyvään integraatioon, on tehnyt aikaisemmin miltei itsestään selvinä pidetyistä termeistä vaikeasti määriteltäviä. Yhteiskunnallisessa keskustelussa maahanmuuttajien sosiaalisista ja poliittisista oikeuksista käytetään aikaisemmin tieteellisinä pidettyjä termejä. Toisaalta Eurooppaa koskettava uusi äärioikeistolaisuus on antanut aiheita kansallisen identiteetin ja etnisyyden uudelleen pohtimiselle sekä liikkeen sisällä että sitä vastustavissa voimissa. (Bulmer & Solomos 1998, 821–825, 834.) Myös tappiomielialan vallassa olevat etniset vähemmistöt, aikaisemmin ulkopuolelta määritetyt, haluavat osallistua historian uudelleenkirjoittamiseen (De Vos 1995, 16).

2.2.1 Monimuotoinen etnisuus

Aikaisemmassa maahanmuuttajista tehdyssä tutkimuksessa törmää usein käsitteeseen “etnisuus”. Etnisyys käsitetään ainakin arkiymmärryksessä joksikin, joka on oleellinen osa nimenomaan maahanmuuttajien identiteettiä. Käsitteet, jotka liittyvät etnisyyteen tulevat näin ymmärretyksi joksikin, joka koskee nimenomaan vähemmistöryhmiä ja maahan-

---

¹⁷ Yhteisymmärrystä vaikeuttavat myös eri tieteenalojen – antropologian, etnologian, historian, valtio-opin ja sosiaalipsykologian – eriävät etnisyyttä koskevat näkemykset ja määritelmät (Makkonen 2000a, 22).

muuttajia.¹⁸ Usein maahanmuuttajatutkimuksessakin etnisyyttä otetaan itsestään selvänä käsitteenä ja osittain annettuna. Siten myös maahanmuuttajien “erilaisuutta” (esim. suomalaisuuteen nähden) korostetaan ehkä liikaakin, sillä puhuessamme suomalaisista emme useinkaan luokittele itseämme etniseen ryhmään kuuluviksi (Viljanen 1996, 145). Joidenkin tutkijoiden mukaan perustermien – etnisyyttä, etninen identiteetti¹⁹ ja etninen ryhmä – konseptuaalinen analyysi on oleellista tehdä, sillä termien suhteen ei ole olemassa yksimielisyyttä, vaan eri tutkijat ja eri tieteenalat painottavat määritelmässään eri asioita.

Etnisyyden määrittely on ytimekkäästi on vaikeaa ilmiön monimuotoisuuden takia; teoreettiset näkökulmat ovat usein erilaisia ja käsitteet sekavia (Nygren 1995, 11–13). Lisäksi “etnisyyden” moninaisuutta kuvaa hyvin se, että usein kriteerit, jotka koskevat kuulumista johonkin tiettyyn etniseen ryhmään, vaihtelevat myös ryhmän sisällä (Liebkind 1994a, 23).

Arkiajattelussa esimerkiksi etninen ryhmä ymmärretään helposti suljetuksi joukoksi, jota yhdistää yhteinen kieli, uskonto, kulttuurinen traditio, syntyperä ja historia. Tämänkaltaisen ajattelu heijastuu myös varhaisimmista etnisyyttä käsittelevistä antropologisista teorioista, joissa heimolla yleensä tarkoitetaan myös etnisyyttä. (Rantala & Huttunen 1993, 17.) Etnisyys käsitteenä on merkityksellistynyt yhteiskuntatieteisiin kolmella eri tavalla. Tavat kuvaavat pitkälti etnisyyden ymmärtämistä myös humanistisissa tieteissä. Sosiaaliantropologian ansioksi luetaan se, että se ensimmäisenä teki käsitteen tutuksi. Myöhemmin käsitettä alettiin käyttää myös muilla tieteenaloilla. (*Mångfald, integration och andra ord* 1999, 31.) Erityisesti Fredrik Barthin jo klassikoksi noussutta teosta *Ethnic Groups and Boundaries* (1969) ja sen johdantolukua, pidetään etnisyyden määritelmän kannalta merkittävänä. Barthin huomio kiinnittyy sosiaalisten ryhmien välisiin etnisiin rajoihin, eikä näiden rajojen sisällä olevaan “sosiaaliseen aineeseen” eli sisältöön. Hänen mukaansa etninen ryhmä määrittelee itsensä nimenomaan etnisen rajanvedon kautta. Se, miten etnisiä rajoja ylläpidetään ja miten yksilöiden etninen ryhmäjako pysyy ennallaan rajojen ylityksistä eli kanssakäymisestä huolimatta tarjoaa Barthin mielestä hedelmällisen tutkimusalueen. (Barth 1969, 10–17; ks. myös esim. Back 1996, 158; De Vos 1995, 16; Martiniello 1995, 48–52; Nygren 1995, 14; Rantala & Huttunen 1993, 17.) Barthin mukaan rajojen olemassaoloon

---

¹⁸ Jaakko Pietiläinen kirjoittaa pro gradu -tutkielmassaan siitä, kuinka etnisyyttä samastetaan usein nimenomaan ei-länsimaalaisuuteen. Termien etnomusiikki ja etnoruoka ei useinkaan ymmärretä kuvaavan myös suomalaista tangoa ja karjalanpiirakoita. (Pietiläinen 1999, 26; ks. myös Viljanen 1996, 144; Kuusisto 2000, 2, 59.)

¹⁹ Liebkind (1997, 33) huomauttaa, että sosiologisessa kirjallisuudessa etnistä alkuperää käytetään usein samassa merkityksessä kuin etnistä identiteettiä. Sosiaalipsykologiassa taas etnisen identiteetin käsitettä käytetään

vaikuttavat sekä ryhmän sisäiset ja sen ulkopuolelta tulevat määrittelyt, jotka perustuvat pitkälti arvoja koskevaan differentiaatioon. Ryhmien välisissä kohtaamisessa etnisyys ja etninen identiteetti määrittyvät myös osittain joko positiivisen tai negatiivisen sosiaalisen leimaamisen myötä. (Barth 1969, 35.) Oman työni kannalta merkittävää on juuri ulkoisen ja sisäisen välinen jännite ja sosiaalisten leimojen (stigmojen) ymmärtäminen. Laajemmin Barthin etnisyyttä käsittelevän teorian merkitys on nimenomaan siinä, että huomio tulisi kohdistaa siihen, millä kriteereillä etnisiä rajoja ylläpidetään (Baumann 1996, 18).

Antropologian ohella etnisyys-käsite tuli käyttöön myös tutkittaessa ns. maahanmuuttoyhteiskuntia ja edelleen valtaväestön ja maahanmuuttajaryhmien kohtaamia. Etninen identiteetti kiinnosti varsinkin Chicagon koulukuntaa 1920 ja -30 luvulla. Koulukunnassa oli pääosin vallalla assimilationistinen ajattelutapa. Etnisyyden määrittelyyn kietoutuivat tuolloin romanttisetkin ajatukset amerikkalaisen kansakunnan tavasta sulattaa itseensä kaikki kulttuuriset erilaisuudet synnyttäen etniseltä alkuperältään yhteneväisen uuden ihmisen: amerikkalaisen. Assimilaatio nähtiin tämän ajan sosiologisissa teorioissa teollistuvan yhteiskunnan prosessina, jonka ihanteellisena lopputuloksena olisi, ettei etnisyydellä “enää olisi väliä”. (Martiniello 1995, 43–45.)

Samanlainen ilmiö kosketti myös esimerkiksi Ruotsia vaikkakin paljon myöhemmin, 1970-luvun alussa. Kysymykset etnisyydestä ja valtaväestön etnisestä alkuperästä heräsivät henkiin aikana, jolloin ulkomaalaisen työvoiman hakeutuminen maahan oli suurimmillaan. Näyttää siltä, että yhteistä alkuperää pohtiessa herää henkiin myös tarve “kuulua johonkin” ja siksi etnisyyden katsotaankin olevan vahvasti kytköksissä solidaarisuuden tunteeseen. Etnisten juurien etsiminen ja etnisen solidaarisuuden ylläpitäminen toimivat pitkälti myös modernin valtion perustana. Siten nationalismiin, valtioiden ja kansakuntien tutkimusta voidaan pitää kolmantena merkittävänä etnisyyttä tarkastelevana suuntauksena. (*Mångfald, integration och andra ord* 1999, 32.) Nationalismi ja etnisyys ovatkin toisiinsa tiukasti kietoutuneita käsitteitä ja siksi hankalasti lähestyttävissä. Marco Martiniello tuo esille niiden yhtäläisen luonteen huomauttamalla, että kumpaakin kuvaa historian olemassaolo: subjektiivinen uskomus yhteiseen polveutumiseen, yhteisiin esi-isiin ja ryhmän spesifiin historiaan. Sekä etnistä että kansallista identiteettiä vahvistetaan vetoamalla yhteiseen menneisyyteen. (Martiniello 1995, 88–89; ks. myös De Vos 1995, 20.)

---

tään puhuttaessa samastumisprosesseista ja etnisen alkuperän nähdään koskevan ennen kaikkea etnisten ryhmien välisiä rakenteellisia suhteita.

Tieteelliset käsitykset etnisyyden alkuperästä jaetaan useimmiten *primordialistisiin* ja *konstruktivistisiin*. Ensimmäisen suuntauksen ääripäässä painotetaan etnisyyden biologista ja alitajunnallista luonnetta. Pitkälle vietyinä naturalistinen tapa ymmärtää etnisyyttä on kuitenkin jo aikoja sitten torjuttu epätieteellisenä, eikä tämän sosiobiologiaksikin kutsutun “tieteenhaaran” arvostus ole hääppöinen sen enempää biologiassa kuin sosiologiassakaan. Toisessa primordialistisen teorian suuntauksessa etnisyyttä pidetään myös luonnollisena ominaisuutena, joka periytyy kulttuurisesti. Etnisyyttä karakterisoi se, ettei yksilön tahto kuulu johonkin tiettyyn ryhmään ole koskaan niin perusteellisen voimakas kuin etnisen ryhmän kohdalla. Ryhmän yhteneväisyyden tunnetta ylläpitää osittain myös joskus pyhäksi luonnehdittu tietoisuus yhteisestä alkuperästä. Primordialististen ajattelutapojen positiivisena piirteenä voidaan pitää sitä, että ne korostavat etnisyyden sentimentaalista puolta. Se, että ne pitävät tätä tunnesidettä luonnollisena ja periytyvänä, on niiden suuri haittapuoli. Martiniello tähdentääkin, että etnisyyttä luonnehtivat tunteet on nähtävä myös sosiaalisina ja poliittisina konstruktioina. Etnisyyden “luonnollisen” puolen painottaminen ja sen jäänteiden tutkiminen geneologisessa mielessä johtaa sitä paitsi helposti siihen, että esimerkiksi etniset konfliktit saavat luonnollisen olemuksen ja muuttuvat sen takia vaikeasti hallittaviksi. (Emt., 30–38.)

Konstruktivistisen ajattelun mukaan etnisyyttä nähdään tilannesidonnaisena ja muuttuvana ilmiönä. Etnisyyttä ei pidetä biologisena ominaisuutena, vaan sen otaksutaan ilmenevän ennen kaikkea ihmisten välisessä kanssakäymisessä ja ihmisten välisissä suhteissa. (*Mångfald, integration och andra ord* 1999, 33.) Konstruktivistinen ajattelu on kehittänyt etnisyyttä koskevia teorioita edelleen kohti etnisyyden olemuksen symbolista jäsenystä, jossa keskitytään etnisyyden subjektiiviseen luonteeseen. Kiinnostuksen kohteeksi nousevat siten identifioitumiseen ja etniseen identiteettiin liittyvät ilmiöt. Näissä uusissa etnisysteorioissa etnisyyden ymmärretään viittaavan muuttuvaan sosiaaliseen ja kulttuuriseen konstruktioon. Etnisyyden olemus “keksitään” uudelleen ja uudelleen esimerkiksi yhteiskunnallisten olosuhteiden mukaan. (Martiniello 1995, 64–65.)

Tätä luonnehdintaa kuvaa hyvin käsitteen “keksiminen” mukaan astuminen. Etnisyys nähdäänkin osittain kuviteltuna (*imagined*²⁰) ja se ei täten enää ole tiukasti determinoitu. Var-

---

²⁰ Benedict Anderson on alunperin lanseerannut käsitteen kansallisesta identiteetistä “kuvitteellisena yhteisönä”. Tämän ajatuksen mukaan kansakuntien väliset erot tuotetaan kuvitteellisina. (Hall 1999, 47.)

sinkin 1980-luvulla on ruvettu puhumaan “uudesta etnisyydestä” (*new ethnicity*), jota kuvaa vapaan valinnan luonne. Etenkin amerikkalaista yläluokkaa ja keskiluokkaa tutkittaessa on huomattu, että yksilö itse vaikuttaa siihen, mistä tekijöistä hänen etnisyytensä muodostuu (*dime store ethnicity*). Yksilö voi myös tilanteen mukaan hälventää tai korostaa etnisyyttään. Vaikka etnisuus ymmärretään subjektiivisena ja tahdonalaisenakin ilmiönä, yksilön valinnanvapaus tulee ymmärtää symbolisessa mielessä, sillä loppujen lopuksi hän ei välttämättä itse ole tietoinen hänelle tarjotuista vaihtoehdoista. Lisäksi on otettava huomioon, että sosiaaliset pakotteet ja paineet vaikuttavat etniseen identifioitumiseen. Näin ollen etninen identifioituminen on esimerkiksi amerikkalaisen yläluokan edustajilla joustavaa ja vapaata, kun taas vähemmistöryhmien kohdalla se on jotain aivan muuta. (Martiniello 1995, 65–68.) Esimerkiksi aasialaisamerikkalaisia tutkinut Mia Tuan huomauttaa, ettei etnisen identifioitumisen suhteen ole välttämättä aina valinnanvaraa, sillä valtaväestö (‘toiset’) paikantaa aasialaisamerikkalaiset tiettyyn kategoriaan heidän silmiinpistävien ominaisuuksien perusteella (Tuan 1999, 107).

Yhdysvaltalaisen kirjallisuustieteilijän Werner Sollorsin mukaan post-etnistä ja etnisyyden modernia ajattelua kuvaa parhaiten se, että etnisuus nähdään prosessina. Etnisyydessä on kyse “keksimisestä”²¹ eli sosiaalisesta konstruktiosta. Tämän näkemyksen mukaan kulttuuriset erot eivät *a priori* määrää etnisyyden sisältöä tai selitä sitä, vaan etnisuus muuttaa muotoaan historiallisten tilanteiden ja voimasuhteiden mukaan. Näin ollen uusia etnisiä ryhmiä muodostuu kaiken aikaa ja olemassa olevat ryhmät muuttavat muotoaan ja määrittelevät itseään jatkuvasti. (Sollors 1989, ix–xx.) Muun muassa yhteinen kieli, uskonto tai kansallisuus ovat tekijöitä, joiden avulla etniset ryhmät määrittelevät itseään ja joihin myös ulkopuoliset määritelmässään nojautuvat (Bradley 1997, 122). Etnisyyttä karakterisoi myös usko yhteiseen ja jatkuvaan kulttuuriin, joka lujittaa yhteenkuuluvuuden tunnetta. Martiniellon mukaan kulttuuri tulisi kuitenkin pikemminkin käsittää etnisyyden seurauksena, ei sitä määrittelevänä elementtinä. (Martiniello 1995, 81, 84–85.) Tämä ei kuitenkaan tarkoita, että kulttuuri tulisi nähdä kiinteänä, muuttumattomana ja periytyvänä, jolloin se korvaisi itse asiassa aikaisemmin käytetyn, nyt kiistaa herättävän “rodun” käsitteen. Kulttuurin merkitys tietenkin vaihtelee sen mukaan, missä kontekstissa käsitettä käytetään ja kuka sitä

---

²¹ “Keksimisen” käsite on peräisin Eric Hobsbawnilta ja Terence Rangerilta. Heidän mukaan tradition “keksiminen” tarkoittaa sitä, että esimerkiksi kansalliset perinteet on monilta osin kehitetty nimenomaan vahvistamaan tunnetta yhteisestä kansallisuudesta. (Hobshawn & Ranger, ref. Sollors 1989, xii–xiii.) Nämä traditiot voivat kuitenkin olla vastikään “tekaistuja” ja niiden tehtävänä on muistuttaa historian jatkuvuudesta. (Hobshawn & Ranger, ref. Hall 1999, 49.) Myös De Vos kirjoittaa “keksimisestä”, mutta hiukan eri merkityk-

käyttää (tutkittava vai tutkija), mutta sitä tulisi pitää ennen kaikkea abstraktina ja puhtaasti analyttisenä käsitteenä. (Baumann 1996, 9–11.) Käsitän omassa tutkimuksessani kulttuurin löyhästi ilmiönä, jossa käytänteet ja arvot kietoutuvat toisiinsa ja jossa perinteitä ja identiteettiä muokataan ja määritellään jatkuvasti uudelleen (Gilroy 1987, 13). Huomionarvoista on, että kulttuuri on olemassa nimenomaan inhimillisen käyttäytymisen ja toiminnan kautta (Baumann 1996, 11) ja että:

[– –] culture is made by humans taking into account, rather than being taken over by, their ascribed or perceived ethnic identities, is obvious as soon as the word culture is allowed to signify something more than a reification of 'ethnic' distinctions. Cultures, however, easily refined, are the products of human volition, desires, and powers. (Baumann 1996, 31.)

Tunne yhteisestä menneisyydestä tai juurista on monissa etnisyyden määritelmässä keskeisellä sijalla (Nygren 1995, 16; Viljanen 1996, 152). De Vosin (1995, 25) mukaan yhteisen alkuperän havittelemisen vaikuttaa yksilön intiimiin yhteenkuuluvuuden (*belonging*) tarpeeseen. Yhteenkuuluvuus sitoo yksilöt toisiinsa ja samalla se vetää rajan näiden ja muun maailman välille (Bradley 1997, 122). Siten etnisyydessä onkin perimmiltään kyse:

[– –] yksilön tai ryhmän tavasta *jäsentää* itseään suhteessa toisiin: käsityksestä, joka yksilöllä tai ryhmällä on itsestään suhteessa toisiin, kun tämän käsityksen osasina, elementteinä on käytetty historiaa, kieltä, uskontoa, moraalisia arvoja, traditioita tai muita empiirisiä kriteereitä. Eri ryhmillä on erilaisia painotuksia kriteerien käyttämisessä tai kokonaan erilaiset kriteerit: joidenkin kohdalla uskonnolla ei ole mitään merkitystä, toisten kohdalla se taas on yksi ratkaisevista tekijöistä. Etnisyyden kriteerit ovat sidoksissa *tilanteisiin* ja niiden *merkityksiin*, joten ne eivät suinkaan ole välttämättä ajallisesti pysyviä. Samoin ne voivat juuri *situationaalisuutensa* eli tilannesidonnaisuutensa takia olla *ristiriitaisia* samankin puhujan kohdalla. (Viljanen 1996, 150–151, kursivointi alkuperäinen.)

2.2.2 Monimuotoinen etnisuus ja nuoret maahanmuuttajat

Oman tutkimukseni kannalta etnisyyden käsite on relevantti, kun tarkastelen nuorten haastateltavien käsityksiä, joita heillä on suhteessa *toisiin* (suomalaisiin). On oleellista kiinnittää huomiota tilanteisiin, joissa nuorten etnisyydelle luomat kriteerit vaihtelevat, hälvenevät ja voimistuvat. Mielenkiintoista on myös tarkastella sitä, kuka etnisyyden kriteereitä

---

sessä. Hänen mukaansa jotkut yhteisön jäsenistä voivat keksiä myytin yhteisestä alkuperästä vahvistaakseen poliittista lojaalisuutta ja näin myös etninen identiteetti voi rakentua "sepityksien" varaan. (De Vos 1995, 24.)

nuorten puheista päätellen määrittelee ja mitkä kriteerit ovat keskeisellä sijalla. Nuoria maahanmuuttajia tutkittaessa tulisi kuitenkin varoa sitoutumasta liikaa etnisyyteen nuorten identifiointumista tarkasteltaessa. Etnisyys tulisi ymmärtää vain yhtenä identiteetin aineksena käsitteiden ikä, sukupuoli, uskonto (Hautaniemi 1997, 17; Pietiläinen 1999, 27) ja sosiaalinen luokka (Fornäs 1992, 17–18) rinnalla.

Identities ought to be understood in several dimensions: structurally externalised in objectivized institutional frames and positions; socially and culturally shared in the interaction, relations and norms and symbolic discourses of groups; but also psychically internalised in dynamic subjectivities. On all levels, identities are constructed in relation to something else, to the Other. (Fornäs 1992, 16.)

Fornäsin mukaan nuorten maahanmuuttajien kohdalla identiteettiä ja identifiointumista on mielenkiintoista tarkastella etenkin sen takia, että se on muun elämän tavoin herkästi muuttuvaista ja suunniteltavissa. Lisäksi nuorille maahanmuuttajille näyttää olevan ominaista oman itsen ja identiteetin tarkastelu ulkoapäin. Fornäsin mukaan nuoret maahanmuuttajat ovat sikäli tuplaroolissa, että he ovat sekä nuoren iän että etnisen taustansa vuoksi toiseuden roolissa yhteiskunnassa, jossa vallitsevat pitkälti miehiset, valkoiset ja keskiluokkaiset roolimallit. Tunne toiseudesta heijastuu siten myös muuttuvasta identiteettiprojektista. (Emt., 13–14.) Fornäs huomauttaa, että etnisyyden ja rasismien tutkiminen ideologian ja vallan mekanismeina ja muotoina on oleellista myös nuorisotutkimuksessa. Nuoret muokkaavat identiteettiään jatkumossa, jossa toiseus kohdataan. (Emt., 26.) Koska tarkoitukseni on myös tutkia maahanmuuttajanuorten kokemuksia ja näkemyksiä syrjinnästä ja rasismista, on tarpeellista selittää, mitä näillä käsitteillä nykyisessä tutkimuksessa tarkoitetaan.

2.2.3 “Rodusta” kulttuuriin

Nuorisotutkija Aleksandra Ålund on asettanut kyseenalaiseksi esimerkiksi poliittisessa diskurssissa vallalla olevan tavan nähdä maahanmuuttajat pääasiassa kulttuuristen “ominaisuuksien” kautta. Ålundin mukaan tämä näkyy erityisesti nuorten maahanmuuttajien kohdalla, sillä juuri he ovat herkimpiä “kulttuuristamiselle”, jossa “maahanmuuttajakulttuuri” (*“invandrarkulturen”*) nähdään mystisenä ja orientaalisena. Ålundin mukaan kulttuurisilla eroilla selitetään ilmiöitä, joihin yhtä hyvin voisi löytyä vastaus sosiaalisesta eriarvoisuudesta.

desta ja ulkopuolisuudesta. (Ålund 1997, 27; ks. myös Jensen 1998, 31.) Sama ristiriitainen suhtautuminen kulttuuriin periytyvänä ja muuttumattomana ilmiönä maahanmuuttajista puhuttaessa näkyy myös julkisessa keskustelussa ja maahanmuuttajatutkimuksessa. Useat tutkijat ovat kuitenkin alkaneet kritisoida stereotyyppisiä näkemyksiä esimerkiksi maahanmuuttajanuorista kahden kulttuurin välisessä puristuksessa ja identiteettisessä kaaoksessa. Tämäntapaiset ajattelutavat korostavat helposti entisestään jaottelua “meidän” ja “heidän” välille, sillä valtakulttuuri nähdään staattisena ja normaalina ja “maahanmuuttajakulttuuri” konfliktipesäkkeenä. (Baumann 1996, 13–14; Ålund 1992, 76.) Mihin tämä kiihkeä, varsinkin länsimaissa vallalla oleva tapa perustella syrjiviäkin käytäntöjä kulttuurisella erilaisuudella sitten perustuu?

Osittain siirtomaajärjestelmän ja orjuuden yhteydessä luotiin ideologia, jonka mukaan ihmisten psyykkisiä ominaisuuksia pidettiin biologisten ominaisuuksien määrääminä. Tämän ideologian tarkoituksena oli lähinnä oikeuttaa “valkoisen rodun” harjoittama muiden “rotujen” riisto, koska jälkimmäisiä pidettiin kehittymättöminä ja alempiarvoisina.²² Nykyinen tapa korostaa eri ryhmien etnisiä, kulttuurisia ja kielellisiä eroja epätasa-arvoisen vallan ja resurssien jaon yhteydessä on osittain peräisin vanhasta darvinistisesta ajattelutavasta. Sen mukaan kielet ja kulttuurit voidaan jakaa vähemmän ja enemmän elinkelpoisiin, eli huonompiin ja parempiin. Kun ulkomaalaisista ja maahanmuuttajista puhuttaessa eri kulttuurit nähdään taustoiltaan yhteensopimattomina, kulttuuriargumenttien käyttö on korvannut biologiset rotuargumentit. (Skutnabb-Kangas 1988, 260–262; ks. myös Pälli 1999, 216.)

Rasismi alkuperäisessä muodossaan rakentui siis näkemykseen, jonka mukaan ihmiset pystytään järjestämään hierarkkisesti “rodullisten” ominaisuuksien mukaan ja että ihmisen käyttäytyminen ja sosiaalinen elämä ovat biologisesti määräytyneet (Isaksson & Jokisalo 1999, 6). Vaikka käsitys ihmisestä “rotuina” on jo aikoja sitten heitetty epätieteellisyyksien romukoppaan, se esiintyy sitkeästi niin arkipuheessa kuin tiedotusvälineidenkin diskursseissa.²³ Koska diskreetteinä itseään pitävät tunnustavat “rotu”-käsitteen epätieteellisyyden,

---

²² Robert Miles tähdentää, että “toiseuden” representaatiot ovat olleet vallalla jo kreikkalais-roomalaisista ajoista lähtien, eivätkä niiden tällöin voida katsoa olevan pelkästään kolonialisaation aikaansaamia. Aikaisemmin “toisuus” samastettiin barbaarisuuden ja seksuaalisuuden mielikuviin, jotka kohdistettiin myös eurooppalaisten kansallisvaltioiden sisäpuolella oleviin väestöryhmiin. (Miles 1994, 62–63.)

²³ Miles (1994, 107) on kritisoinut “rodun” käsitteen käyttöä yhteiskunnallisena kuvitteluna, sillä esimerkiksi “yhteiskuntatieteilijät ovat perverssillä tavalla pitkittäneet sellaisen käsitteen olemassaoloa, joka olisi pitänyt heittää analyttisesti kelvottomien termien roskakoppaan.” “Rodun” käsite ei Milesin mielestä ole kuitenkaan hävinnyt kokonaan modernista diskurssista vaan “ruumiillisia piirteitä merkityksellistetään tavalla, jossa näin tunnistettuihin ryhmiin liitetään kielteisesti arvostettuja piirteitä.” (Miles 1994, 143.) Epävarmuus “rodun” käsitteen käytettävyydestä näkyy erittäin hyvin suomalaisten tiedotusvälineiden uutisoinnista. Esimerkiksi

sen luonteen on korvannut käsite “kulttuuri” varsinkin kansakuntaa ja kansallista identiteettiä koskevilla diskursseilla (Hall 1999, 55). Sen sijaan, että vastustettaisiin ulkomalaisia, koska heidät katsotaan huonommiksi geeniensä takia, voidaan haaveilla “aidosta suomalaisuudesta” tai pitää ulkomaalaisia kansallisen kulttuurin uhkana (Liebkind 1997, 56). Kulttuurisella rasismilla tarkoitetaan usein uutta rasismia, jota luonnehtii valtaväestön defensiiviset reaktiot ja uuden kansallisen ja ehjän identiteetin etsintä (Hall 1999, 68–69). 1970-luvun brittiläisen konservatiivipuolueen ideologiaa tutkiessa Martin Barker havaitsi, että uusi poliittinen diskurssi sisälsi väitteen siitä, että ihmisolemukseksi on ominaista elää mieluiten “oman lajinsa parissa”. Sen sijaan, että konservatiivit olisivat vastustaneet maahanmuuttoa vedoten biologiseen paremmuuteen tai alemmuuteen, he perustelivat väitteitään kulttuurisilla eroavaisuuksilla. Barkerin mukaan uusrasistiselle diskurssille on ominaista käsitys yhteneväisestä kansakunnan kulttuurista, jota uhkaavat maahanmuuttajien kulttuurit. (Barker 1981 ref. Miles 1994, 95–96; ks. myös Stolcke 1995, 3.) 1980-luvulla uusrasistinen diskurssi vahvistui ja brittiläiseksi katsottua elämäntapaa haluttiin suojella yhteiskunnan ulkopuolelta tulevien maahanmuuttajien tai jo maassa olevien vähemmistöryhmien “hyökkäyksiltä” (Back 1996, 9).

Englantilaista sosiologia Paul Gilroyta pidetään uuden rasismia ymmärtämisen kannalta merkittävänä (ks. esim. Back 1996, 9–11; Baumann 1996, 21–22; Røgilds 1992, 153) sen tähden, että hän painotti siinä esiintyvien kulttuuri- ja identiteetikäsitysten perineen aikaisemmin käytetyn “rodun” käsitteen luonnollisena pidetyn aspektin. Merkillepantavaa Gilroyn mukaan on se, että sekä uusrasististen liikkeiden että antirasististen ryhmittymien argumentaatio pohjautuu yhtäläiselle tavalle ymmärtää kulttuuri ja identiteetti muuttumattomina ja periytyvinä kokonaisuuksina. Lisäksi Gilroy tuo esille uuden rasismia kompleksisuuden huomauttamalla, että poliittiset diskurssit edelleen pyörivät vanhanaikaisina pidettyjen käsitteiden “rotu” ja “kansallinen identiteetti” ympärillä, kuitenkin mainitsematta näitä termejä suoraan:

These terms are carefully coded and they are significant because they enable people to speak about race without mentioning the word. The frequent absence of any overt reference to ‘race’ or hierarchy is an important characteristic of the new types of racism with which we have to deal. (Gilroy 1999, 245.)

Vantaan Hakunilan selkkauksista (15.9.–16.9.2000) uutisoitiin “rotujupakkana”, “rotuerimielisyyksinä” (HS 22.9.2000) ja “rotusotana” (IS 20.9.2000).

Gilroyn mukaan anti-rasististen liikkeiden toiminta hankaloituu juuri tästä syystä, sillä puhetapojen osoittaminen rasistiseksi on vaikeaa. Myös “rodun” käsitteen piilottaminen sellaisten käsitteiden kuin nationalismi, kansallisuus ja patriotismi taakse, hankaloittaa rasismien tunnistamista. Sen sijaan, että pitäydyttäisiin perinteisen rasismien biologisväritteisissä ideoissa, uusi trendi on Gilroyn mukaan se, että brittiläinen kansakunta nähdään kulttuurisesti yhteneväisenä ja ennen kaikkea “valkoisena” kokonaisuutena. (Gilroy 1999, 244–245.)

Antropologi Verena Stolcke on käsitellyt artikkelissaan *Talking Culture* eurooppalaisen poliittisen oikeiston²⁴ poissulkemisen ja sisällyttämisen retoriikkaa²⁵. Hänen mukaansa on harhaanjohtavaa käsittää uusi poliittisen oikeiston maahanmuuttajia vastustava retoriikka uutena rasismien muotona, “rasismia vailla rotua”, sillä siihen sisältyy paljon samoja aineksia kuin ennenkin. Stolcke itse nimeää oikeiston ulkomaalaisia koskevan retoriikan kulttuuriseksi fundamentalismiksi, jolle on ominaista nähdä eri kulttuurit yhteensopimattomina. Kulttuurisen fundamentalismin perusajatus pitää luonnollisena sitä, että kulttuurit ovat kykenemättömiä kommunikaatioon, sillä ihmisillä on taipumus vastustaa ulkomaalaisia. Tätä vahvistaa katsantokanta, jonka mukaan kulttuuriset suhteet ovat luonnollisesti vihamielisesti värittyneitä ja sen vuoksi kulttuurit pitäisi pitää erossa toisistaan. (Stolcke 1995, 4–5.) Stolcken mukaan perinteinen rasismi ja kulttuurinen fundamentalismi ilmiöinä pohjautuvat ristiriitaan, joka koskee toisaalta universaalia käsitystä vapaasta ja yhdenvertaisesta ihmisestä ja toisaalta syrjinnän ja eksklusion olemassaoloa. Sekä perinteistä rasismia että kulttuurista fundamentalismia yhdistää Stolcken mukaan muun muassa se, että ne pyrkivät rationalisoimaan sekä sosiaalipoliittisen syrjinnän että eksklusion, mutta ne tekevät sen eri tavoin. Selittäessään poliittisekonomisia suhteita ja etsiessään oikeutusta niistä seuraaville konflikteille ne vetoavat joko rodulliseen hierarkiaan (rasismi) tai kulttuuriseen symmetriaan (kulttuurinen fundamentalismi). (Stolcke 1995, 7–8.)

By contrast with 19th-century typically hierarchical racist nationalism, however, contemporary cultural fundamentalism, by *emphasising cultural-national incommensurability*, fragments the planet into

---

²⁴ Suomalaisessa kontekstissa poliittisen oikeiston merkitys on erilainen kuin eurooppalaisessa kontekstissa. Suomen poliittista historiaa sävyttää maan erityinen asema idän ja lännen välillä. Näkyvän oikeistolaisuuden katsottiin olevan valtion intressien vastaista aina 1990-luvulle asti. Tämä johtui pääasiassa siitä, että toisen maailmansodan jälkeinen ulkopoliittikka edellytti hyviä ulkopoliittisia suhteita entiseen Neuvostoliittoon. Osittain tästä syystä myöskään poliittiselle äärioikeistolle ei Suomesta ole löytynyt jalansijaa. (Pekonen, Hynynen & Kalliala 1999, 31–60.)

²⁵ Retoriikan käsite tulee tässä yhteydessä ymmärtää puhettavaksi, jonka avulla totuutta konstruoidaan vakuuttamalla tietty yleisö tietystä symbolisesta järjestyksestä (ks. esim. Sakaranaho 1998; 42–45; Alasuutari 1999, 157–164).

separate universes rather than explicitly invoking underdevelopment on account of backwardness to deny that “we” have anything to do with the ever-growing *inequality* between “us” and “them” so as not to be taken for racists. (Stolcke 1995, 20, kursivointi alkuperäinen.)

Viime aikoina onkin Stolcken tapaan korostettu sitä, ettei rasismi välttämättä enää argumentoi biologisiin “tosiasioihin” vedoten, vaan että kulttuurisesta eksklusiosta on tullut yhtä huolestuttava läntisen maailman tapa jakaa ihmisiä “meihin” ja “heihin”. Uusi rasistinen diskurssi sisältääkin käsityksen ylivoimaisesta länsimaisesta kulttuurista. (Löwander 1998, 87.)

2.2.4 Monimuotoinen rasismi

Robert Miles painottaa, että rasismikäsite tulisi ymmärtää teoreettisessa mielessä ennen kaikkea ideologiana, jota voidaan havainnollistaa monella eri empiirisellä esimerkkita-pauksella. Rasismia tutkittaessa tulisi huomioida sen kolme eri aspektia. Ensimmäkin olisi tutkittava sitä, miten rasismien ideologinen sisältö uusiutuu historiallisen perinteen ja yksilöllisen ja kollektiivisen maailmanymmärtämisen tuloksena. Toiseksi rasismia ei tulisi käsitellä taloudellisista ja poliittisista tai muista ideologioista irrallisena ilmiönä. Rasismi voi näin ymmärrettynä olla seurausta esimerkiksi poliittisten ja taloudellisten etujen takaamisesta. Tämä ei tarkoita Milesin mukaan sitä, että rasismia ilmiönä vähäteltäisiin käsittämällä se yhteiskunnallisen suhdeverkoston sivutuotteeksi, vaan sitä, että rasismi tulisi aina asettaa yhteyksiinsä. Kolmanneksi rasismien määritelmän ei tulisi rajoittua ainoastaan funktionaalisiin, taloudellisiin ja koloniaalisiin tekijöihin. Siksi rasismien määritelmässä teoreettisten yleistysten olisi pystyttävä selittämään “konkreettisten rasismien ‘monimuotoisuutta’ ja ‘historiallista erityisyyttä’”. (Miles 1994, 188–191.)

Rasismi on käsitteenä miltei mahdoton määritellä tiukasti, eikä se välttämättä ole järkevääkään.²⁶ Tätä kuvastaa hyvin se, että tutkijoiden rasismimääritelmät voivat olla hyvinkin kaukana niistä merkityksistä, joita sanalle annetaan arkipäiväisessä käytössä (Kuusisto 2000, 42). Omassa tutkimuksessani ymmärrän rasismien Backia mukaillen tarkoittavan lä-

---

²⁶ Robert Miles kirjoittaa, että rasismi käsitteenä kärsii inflaatiosta sen viitattaessa yhä laajempaan ilmiökenttään (Miles 1994, 66).

hinnä aatetta tai katsantokantaa, joka pitää sosiaalisia yhteisöjä luonnollisina, kulttuurisesti muuttumattomina ja homogeenisina. Tämän katsantokannan mukaan kulttuurieroilla ja biologisilla seikoilla voidaan selittää taloudellista tai sosiaalista hyvinvointia ja niiden yhteiskunnallista jakautumista. Koska rasismi määräytyy myös historiallisen tilanteen ja sosiaalisen kontekstin mukaan, ei ole kuitenkaan olemassa yhtä ainutta rasismin muotoa. (Back 1996, 9.) Rasismikäsitteen monimuotoisuutta luonnehtii lisäksi se, että se voi olla aspekteiltaan avointa, salattua, näkyvää, näkymätöntä, tietoista, tiedostamatonta, asenteisiin tukeutuvaa, symbolista, jokapäiväistä jne.. (Skutnabb-Kangas 1988, 262; Kuusisto 2000, 42).

Racism is an ideological defence of specific social and political relations of domination, subordination and privilege. Racism operates as other ideologies do, by constituting new historical and ideological subjects for ideological discourses. Race, and equally too ethnicity, is about the representation of difference. Sites of difference are also sites of power, a power too whereby the dominated come to see and experience themselves as "Other". (Bulmer & Solomos 1998, 823.)

Koska tässä työssä tarkastellaan myös sitä, mitä nuoret maahanmuuttajat ymmärtävät rasismissa, palaan käsitteen pariin myöhemmässä vaiheessa (ks. luku 5). Aineistolukujen kohdalla kiinnitän erityisesti huomiota kahteen seikkaan. Toisaalta tutkin sitä, minkälaiseksi rasismi ymmärretään, kun kyseessä on ilmiön puhdas määrittely ja toisaalta sitä, minkälaiseksi rasismi tulkitaan omien kokemusten valossa. Varsinkin työni aineisto-osuuksissa rasismitulkinnosta vastaavat siis ennen kaikkea nuoret haastateltavat. Teoreettisen pohdinnan avulla olen lähinnä halunnut taustoittaa nuorten kanssa käymiäni keskusteluja, rajata tutkimusaiheittani ja esitellä ne käsitteet, joiden avulla aineistoani tarkastelen.

2.3 Tutkimusongelma

Maahanmuuttajien ongelmiin voidaan löytää monenlaisia syitä. Ne voidaan pääpiirteittäin jakaa kahteen ryhmään. Ensinnäkin materiaalien resurssien puute ja huonot taloudelliset edellytykset ja toiseksi eri muodoissa, tahallisesti tai tahottomasti esiintyvä syrjintä, voivat estää maahanmuuttajia täyspainoisesti osallistumasta yhteiskuntaamme. (Liebkind & Jansinkaja-Lahti 1997, 10.)

Suurin osa tämänhetkisestä maahanmuuttajien psykologista sopeutumista tarkastelevasta tutkimuksesta on luonteeltaan sosiaalipsykologista ja kvantitatiivista. Koska toisaalta psykososiaalisten tekijöiden tutkiminen on ollut ja on koko suomalaisessa maahanmuuttajatutkimuksessa niin keskeisellä sijalla (ks. esim. Hautaniemi 1997, 16), ei sen tuomia tuloksia ole järkevä sivuuttaa. Oman tutkimukseni kiinnostuksen kohde nouseekin osittain tämän tutkimustradition tuomista tuloksista ja tarkastelutavoista. Lukeudun kuitenkin menetelmällisesti siihen tutkimusperinteeseen, jossa on pikemminkin “pyrkimyksenä löytää tai paljastaa tosiasioita kuin todentaa jo olemassaolevia (totuus)väittämiä” (Hirsjärvi ja Hurme 2000, 161). Koska ajattelen, että nimenomaan maahanmuuttajatutkimukselle on ominaista operoida sellaisten käsitteiden (kulttuuri, etnisuus jne.) parissa, joiden merkitys vaihtelee tutkijayhteisöstä toiseen ja joiden merkitys tutkittaville voi poiketa tieteellisistä määritelmistä, on tärkeää kohdistaa huomio myös siihen, *miten* tutkittavat jäsentävät elämänsä näiden käsitteiden avulla. Osittain tutkimusongelmani pohjautuu juuri siihen, miten eri tavalla asioita voidaan ymmärtää. Toisaalta tarkoituksena on myös näiden itsestään selvinä pidettyjen käsitteiden kyseenalaistaminen.

Punaisena lankana tutkimuksessani kulkee oletus siitä, että erityisesti nuoret maahanmuuttajat ovat kaikkein herkimpä ja haavoittuvimpia uudessa yhteiskunnallisessa tilanteessa. Joissakin tutkimuksissa on arvioitu, että 11–20-vuotiaat nuoret olisivat kaikkein sensitiivisimpiä (Liebkind 1994b, 165). Toisaalta taas on osoitettu, että 15–24-vuotiaat maahanmuuttajat ja varsinkin miehet altistuvat herkimmin rasistiselle väkivallalle kuin muut väestöryhmät (Virtanen 1998, 38–39/96).

Tutkimusten mukaan (Liebkind & Jasinskaja-Lahti 1997, 13) maahanmuuttajien kokemaa stressiä ja siitä aiheutuvia mielenterveysongelmia aiheuttavat ennen kaikkea seuraavat tekijät:

- “1) maahanmuuttajan henkilökohtaisen sosiaalisen ja taloudellisen aseman jyrkkä huononeminen uudessa maassa
- 2) kyvyttömyys puhua vastaanottavan maan kieltä
- 3) ero muista perheenjäsenistä
- 4) **ympäröivän yhteiskunnan taholta tulevan ystävällisen vastaanoton puute**
- 5) **eristyneisyys muista saman kulttuurin jäsenistä**
- 6) maahanmuuton liittyvien kokemusten traumaattisuus ja kesto

7) **11-22 -vuoden ikä tai vanhuus maahan saapuessa**“ (Ks. myös Liebkind 1994a, 32-33).

Oman tutkimukseni huomio kiinnittyy ennen kaikkea kohtiin 4, 5 ja 7. Liebkindin ja Jasinskaja-Lahden tutkimusten mukaan nuoret maahanmuuttajat näyttävät olevan kaikkein herkimpä syrjinnälle. Oman tutkimukseni tarkoitus on tarkastella sitä, miten syrjintä ilmenee nuorten elämässä ja mitä he sillä ymmärtävät. Lähestyn tutkimusongelmaa kuitenkin laadullisen menetelmän avulla. Kvantitatiivisen ja kvalitatiivisen tutkimuksen ero on siinä, että ne lähtevät liikkeelle erilaisesta kysymyksenasettelusta. Kvantitatiivisessa tutkimuksessa tarkastellaan eri muuttujien välisiä yhteyksiä, mutta sen avulla ei välttämättä saada selville, mistä yhteys johtuu. Kvalitatiivinen tutkimus voi näin ollen täydentää kvantitatiivisen tutkimuksen tuloksia. (Alasuutari 1999, 220.) Täten lähestymistapaani voidaankin pitää kiinnostuksena täydentää Liebkindin ja Jasinskaja-Lahden tutkimuksen (1997) tuloksia.

Tutkimusongelmani pohjautuu siihen oletukseen, että nuorten etniseen identifiointumiseen vaikuttaa ennen kaikkea valtaväestön suhtautuminen hänen “erilaisuuteensa”. Tutkimukseni kysymyksenasettelu on seuraavanlainen:

- 1) Miten nuoret maahanmuuttajat jäsentävät omaa etnisyyttään suhteessa muihin etnisiin?
- 2) Miten nuoret määrittelevät rasismia ja minkälaiseksi ilmiö määrittyy subjektiivisten kokemusten kautta?

Ensimmäisen kysymyksen kohdalla kiinnitän huomiota siihen, mitä tekijöitä etnisyydessä korostetaan, miten nuoret itse itsensä paikantavat ja mitä kriteereitä tällöin painotetaan. Pohdin siis, mitkä eroavaisuudet nousevat keskeisiksi etnisyydestä puhuttaessa.

Toisen kysymyksen kohdalla tarkastelen ensinnäkin sitä, minkälaiseksi rasismi ymmärretään, kun tehtävänä on ilmiön objektiivinen määrittely. Toiseksi tutkin sitä, miten rasismi käsitetään henkilökohtaisten kokemusten valossa. Kolmanneksi kiinnitän huomiota siihen, miten haastateltavat puhuvat maahanmuuttopolitiikasta ja kantaväestön asennoitumisesta ja minkä tekijöiden varaan haastateltavien argumentit tällöin pohjautuvat.

2.4 Tutkimus osana rasismien ja syrjinnän seuranta

Monissa maahanmuuttajia käsittelevissä teksteissä tuntuu olevan vallalla sellainen käsitys, että sitä mukaa kun maahanmuuttajien määrä Suomessa on moninkertaistunut, on myös rasismi nostanut ilmiönä päätään. Siihen, onko rasismi tai syrjintä sitten tosiasiasa lisääntynyt vai ei, on hankala vastata. Esimerkiksi lisääntynyt uutisointi, poliisin valvonnan kehittyminen ja yleinen rasisminvastaisuus voi saada aikaan sen, että ongelma tiedostetaan aikaisempaa paremmin, vaikka se olisikin aina ollut olemassa. Suomessa syrjintä ja rasismitapaukset tulevat itse asiassa hyvin harvoin viranomaisten tietoon, mikä johtuu osittain huonosta seurantajärjestelmästä. Tämä johtaa usein siihen, että tapaukset tulevat hyvin harvoin “suuren yleisön” tietoon sillä seurauksella, että koko ongelmakenttää vähätellään mediassa ja viranomaistoiminnassa. (Makkonen 1997, 2–3/59.)

Timo Makkonen laati vuonna 1997 raportin rasismien ja etnisen syrjinnän seurantajärjestelmästä. Sen mukaan systemaattinen seuranta tähtää ennen kaikkea siihen, että ongelman luonnetta ja laajuutta arvioidaan, jotta voitaisiin päätyä tehokkaisiin rasismia koskeviin vastatoimenpiteisiin. Punaisena lankana raportissa kulkee ajatus siitä, että oikean tiedon lisääminen kaikilla yhteiskuntasektoreilla luo järjestelmän, joka “kykenee ennakoimaan rasismien kehityslinjoja.” (Emt., 8/59.)

Se, millä tavalla etnisen syrjinnän ja rasismien seuranta toteutetaan käytännössä riippuu myös hyvin paljon käytettävistä tutkimusmenetelmistä. Nämä jaetaan usein virallisiin raportointijärjestelmiin ja tutkimuksellisiin metodeihin. (Emt., 6/59.) Koska rasismissa on kyse monimuotoisesta ja monimutkaisesta sosiaalisesta ilmiöstä, ei ole olemassa yhtä oikeaa tapaa tuottaa eksaktia tietoa. Niin kuin monilla muillakin tutkimusalueilla, on rasismia ja syrjintää tutkivien vastuulla tuottaa sekä riittävän monipuolista että laadullisesti luotettavaa tietoa. (Emt., 7/59.) Makkosen (2000b, 63) huomautus siitä, että erityisesti laadullisen tutkimuksen tarve on suuri, selittää osaltaan oman tutkimukseni merkitystä osana rasismien ja syrjinnän seuranta. Tutkimukseni tarjoaa uusia näkökulmia ja tulkintoja rasismien ymmärtämiseksi. Tuomalla julki nuorten maahanmuuttajien näkemyksiä työni pyrkii osaltaan edistämään edellytyksiä rasismien ja syrjinnän seurantaan. Tavoitteenani on myös osoittaa, kuinka Suomen virallinen ilmapiiri, julkinen keskustelu ja tiedotusvälineissä vallalla olevat käsitykset vaikuttavat toisiinsa.

3 AINEISTO JA ANALYYSI

3.1 Kentältä kentälle – tutkimusaineiston muodostuminen

Tässä luvussa tarkastelen sitä, miten keräsin oman aineistoni ja miten lähdin tarkastelemaan ja analysoimaan sitä. Kerron, mitä haastattelut sisälsivät ja mitkä kaikki haastateltaviin ja haastattelijaan vaikuttavat tekijät ovat oman tutkimukseni kannalta merkittäviä.

Alunperin aikomukseni oli, että pro gradu -työni aineisto olisi ollut Helsingin kulttuurikeskus Caisassa nuorten maahanmuuttajien parissa tehty etnografinen kenttätö. Olin sopinut keskuksen henkilökunnan kanssa siitä, että olisin mukana joka keskiviikko kokoontuvissa nuorten kokouksissa, joissa suunniteltaisiin kerran kuukaudessa pidettäviä nuorten iltoja. Ajattelin, että osallistuisin vapaaehtoistyöhön nuorten maahanmuuttajien kanssa ja myöhemmin haastattelin heitä omaa tutkimustani varten. Sain kuitenkin kantapään kautta kokea etnografisen tutkimusotteen prosessinomaisen luonteen.

Marraskuun puolivälissä 1999 osallistuin ensimmäistä kertaa Caisan nuorten iltaan. Olin yksi niistä kuudesta ”nuoresta”, jotka vapaaehtoisesti huolehtivat, että disko sujuisi jouhevasti. Myin pääsylippuja, vahdin päällysvaatteita narikassa ja kävin pyörähtelemässä tanssilattialla. Olin ensimmäisestä kenttätökokemuksestani innoissani ja kirjoitin kenttäpäiväkirjaani seuraavasti:

“Lopuksi kebabille [nuorten illan jälkeen] päätyivät minä, Miriam, Leena ja kolme kurdilaista jättä. Sovin, että tulisin järjestäjien tapaamiseen seuraavana keskiviikkona ja olin todella onnellinen siitä, että tällainen pieni ydinryhmä oli olemassa, jota voin ehkä myöhemmässä vaiheessa käyttää haastatteluja varten. Olen koko illan kulusta todella tyytyväinen ja pääni on luultavasti heti huomenna täynnä uusia kysymyksiä. Tärkeintä oli kuitenkin se, että minulla oli todella hauskaa ja innostuin koko ajan vain enemmän syystäni olla paikalla. Vähän minua hämmensi [työntekijöiden] kysymykset siitä, olinko nyt sitten saanut kerättyä paljon TIETOA!” (Kenttäpäiväkirja 14.11.1999 klo 02.30.)

Kävin nuorten illoissa ja suunnittelukokouksissa säännöllisesti tammikuuhun 2000 asti, jolloin vapaaehtoisista työntekijöistä muodostunut ryhmä hajosi. Taustalla olivat nuorten ja henkilökunnan väliset erimielisyydet Caisan nuorten iltojen ohjelman sisällöstä. Vaikka olin varautunut siihen, että minun tulisi suhtautua kentällä koettuihin yllättäviin käännteisiin rauhallisesti, olin kokemastani ymmälläni. Tässä tapahtuikin tutkimukseni suurin käänne-

kohta. Jouduin pohtimaan uudelleen sitä, mistä keräisin informanttini ja mistä tutkimukseni aineisto tulisi koostumaan.

Koska halusin saada työni nopeasti uudelleen käyntiin, otin heti tammikuun 2000 alussa yhteyttä helsinkiläiseen lukioon, ja tapasin muutaman viikon päästä suurimman osan koulun maahanmuuttajaoppilaista. Kaikki seitsemän paikalle saapunutta oppilasta olivat halukkaita haastatteluita varten ja sovin heidän kanssaan saman tien haastatteluajankohdat. Loput viisi haastateltavaa sain koulun maahanmuuttoasioista vastaavalta opettajalta.

Vaikka tutkimusasetelmani muuttuikin keväällä 2000 ja painottui nyt haastatteluihin, kävin kulttuurikeskus Caisan järjestämässä nuorten illoissa toukokuun loppuun saakka. En siis missään vaiheessa ajatellut, että Caisassa tehty kenttätyö olisi ollut hukkaan heitettyä aikaa. Taustojen tunteminen ja nuorten vapaa-ajan vieton seuraaminen Caisassa mahdollisti sen, että olin haastatteluissa lähempänä haastateltavien elämää ja pystyin ymmärtämään heitä paremmin kuin mitä olisin tehnyt ilman keskeytynyttä kenttätyötä.²⁷

3.1.1 Barrikadien ylittäminen – instituutio hankaloittamassa kentälle pääsyä

Caisassa hankittujen kokemusten jälkeen minun oli siis uudestaan pohdittava, mistä koikoisin haastateltavat. Soitin helmikuun 2000 alussa Helsingin opetusvirastoon ja kysyin, missä helsinkiläisessä koulussa olisi eniten maahanmuuttajaoppilaita. Tämän tiedon perusteella valitsin seuraavan kenttäni.

Kävin ensimmäisen kerran uudella tutkimuskentälläni heti helmikuun alussa. Kerroin lukion rehtorille tutkimuksestani ja hän oli siitä innoissaan ja ajatteli, että tutkimukselleni oli sosiaalinen tilaus. Rehtori lupasi minulle ensimmäisen tapaamisemme aikana, että hän ottaisi yhteyttä koulun maahanmuuttajayhdyshenkilöön ja järjestäisi tapaamisen, jossa saisin tavata kaikki lukion maahanmuuttajaoppilaat.

---

²⁷ Pertti Alasuutari painottaa sitä, kuinka tärkeää on, että tutkija kertoo lopullisessa raportissaan myös kentällä koetuista epäonnistumisista. Se auttaa parhaimmassa tapauksessa lukijaa ymmärtämään, miten tutkimus ja siihen sisältyvät kysymykset muotoutuivat. (Alasuutari 1995, 161.) Käsitksemme sosiaalisesta todellisuudesta

Ensimmäistä kontaktia haastateltaviin tai tutkittaviin pidetään laadullisessa tutkimuksessa erittäin tärkeänä, sillä haastattelijan rooli määräytyy paljolti ensimmäisen kontaktin kautta. Tutkijan rooli puolestaan vaikuttaa suuresti siihen, mistä ja kuinka avoimesti tutkittavat haluavat haastatteluissa puhua (Rubin & Rubin 1995, 116). Omat kokemukseni ensimmäisestä tapaamisesta koulun maahanmuuttajaoppilaiden kanssa ei sujunut niin kuin olisin toivonut. Tiesin ennen tapaamista, että tukeutuminen koulun rehtoriin saadakseni haastatella koulun maahanmuuttajaoppilaita saattaisi vaikuttaa heidän suhtautumiseensa minuun. Ajatus siitä, että haastateltavat tulisivat luultavasti samastamaan minut koulun opettajakuntaan (Grönfors 1982, 70), ei miellyttänyt minua. Lupa tutkimuksen suorittamista varten oli kuitenkin hankittava myös koululaitokselta. Seuraava ote kenttäpäiväkirjastani osoittaa, kuinka institutionaaliset tekijät vaikuttavat kentälle pääsyyn. Koululaitos on hyvä esimerkki siitä, kuinka instituutioiden edustajat (opettajat) voivat kokea, että tutkija (varsinkin nuori sellainen) uhkaa heidän arvovaltaansa. Toisaalta tapa, miten ensimmäinen tapaaminen haastateltavien kanssa hoidettiin koulun osalta, on oman tutkimukseni kannalta mielenkiintoinen:²⁸

“Vaikka suhtauduin jo alunperin epäilevästi siihen ajatukseen, että rehtori hoitaisi puolestani kaiken valmiiksi, menin luottavaisin mielin lukioon tapaamaan tulevia haastateltaviani. Saavuin hyvissä ajoin paikalle. Pyörin vähän aikaa koulun aulassa ja luin ilmoitustauluja. Kun lopulta uskaltauduin avaamaan kanslian oven, yksi koulun oppilaista juoksi luokseni ja kysyi: “Hei tsoori, satut sä muistaa, koska seuraavat uusinnat on?” Mumisin ällistyneenä jotain vastaukseksi, etten ollut tämän koulun oppilaita. Odottaessani rehtoria hänen työhuoneensa ulkopuolella mietin, olinko todella niin nuoren näköinen, että minua saattaisi helposti luulla lukiolaiseksi. Samalla muistin, että bussikuskikin oli samaisena aamuna tiedustellut, haluanko aikuisten vai lasten lipun. Pähkäilyäni nuorta olemustani yli puoli tuntia, rehtori saapui viimein paikalle. Hän vastasi tervehdykseeni ja sulkeutui nopeasti huoneeseensa ennen minua vuorossa olleen oppilaan kanssa. Hetken kuluttua hän raotti huoneensa ovea ja sanoi kovaan ääneen: “Satu, mene sinne opettajanhuoneeseen ja sano niille ryhmäohjaajille, että kokoavat ne maahanmuuttajaoppilaat yhteen!” En aluksi tajunnut, että hän tarkoitti minua ja kun tajusin EN tehnyt työtä käskettyä. Miten minä olisin voinut, näyttäen itsekin lukion oppilaalta, mennä pokkana opettajanhuoneeseen ja puhutella opettajia muina miehinä. Pysyin siis visusti paikoillani ja jatkoin odottamista. Kun rehtori vihdoin saapui huoneestaan minusta tuntui, että koulun oppitunnit olivat alkaneet jo aikoja sitten. Kuljin rehtorin perässä opettajanhuoneeseen ja hän sanoi ensimmäiselle vastaan tulevalle opettajalle: “Hei, onko sun luokalla maahanmuuttajaoppilaita? Tämä tässä haluaisi tehdä tutkimusta maahanmuuttajanuorista.” Opettajat katsoivat sekä minua että rehtoria hölmistyneinä – ymmärrettävistä syistä. Nuori miesopettaja kysyi minulta kireään sävyyn, mitä mahdoin tarkoittaa “maahanmuuttajalla”. Yritin parhaani mukaan vastata. Tilannetta ei ollenkaan helpottanut se, ettei rehtori missään vaiheessa esitellyt minua kenellekään. Kun kerroin lopulta miesopettajalle, että olin Helsingin yliopistosta hän ihmetteli, miksen ollut sanonut sitä heti.

Seuraavaksi siirryimme rehtorin kanssa käytävälle, missä oppilaat olivat menossa luokkahuoneisiin. Juoksin rehtorin perässä hirveätä vauhtia koulun toiseen kerrokseen. Kun saavuin perille hän sa-

---

desta ovat aina mielikuvien varassa. Kenttätyökokemukset Caisassa tutustutti minut ainakin pintapuolisesti maahanmuuttajanuorten maailmaan.

²⁸ Kentälle pääsy ja siihen liittyvät ehdot ja velvollisuudet kertovat paljon myös itse kentästä sosiaalisten suhteiden verkostona. Kentälle astuessa ja/tai tutkimuslupaa pyydetessä tutkijalle voi ilmetä, joitain koko tutkimuksen kannalta relevantteja seikkoja. (Burgess 1984, 40.)

noi: “Katso, siinähan niitä on. Käypä kysymässä, jos suostuvat haastatteluun!” Mongersin vastaukseksi jotain, että “En mä nyt oikein niinkään haluaisi tehdä!”. Seuraavaksi rehtori kyseli oppilasmassan keskeltä opettajilta, jos heidän luokillaan olisi maahanmuuttajia ja käski opettajia sanomaan oppilaille, että tulisivat kirjaston eteen yhdeksitoista. Näin hän jatkoi aikansa ja sanoi lopulta minulle huojentuneena: “Eiköhän niitä nyt tule riittävästi!” Olin melkein itku kurkussa. Menin yksinani istumaan kirjaston ulkopuolelle odottelemaan. Paikalle saapui 7 maahanmuuttajaoppilasta. Tunsin oloni kiusalliseksi. Oppilaat varmaankin ajattelivat minusta samoin kuin rehtorin äskeisistä epäkohteliaista kömmähdyksistä. Hyvä minun on siinä esittäytyä ja antaa objektiivinen ja myönteinen kuva itsestäni. Pyysin kaikkia sisälle kirjastoon ja esittelin itseni. Kerroin, että olin tekemässä loppuyötäni yliopistoon ja tarvitsisin haastateltavia. Selitin heille niin ystävällisesti kuin osasin, mistä tutkimuksessani oli kysymys. Pahoittelin myös rehtorin “sähläävää” käytöstä. Kysyin kaikilta, jos he haluaisivat olla tutkimuksessa mukana ja kaikki ainakin vaikuttivat kiinnostuneilta. Toinen asia oli sitten sopia haastattelukerroista, kun kenelläkään ei ollut almanakkaa saatikka lukujärjestystä mukana. Sovin kuitenkin kaikkien kanssa haastattelut ja kirjoitin ylös haastatteluajankohtia vastaavat oppitunnit ja luokat. Mutta varsin epäilevästi suhtaudun kyllä nyt siihen, miten oppilaat tulevat olemaan saatavilla ja tästä syytän ainoastaan rehtoria. Hän ei ollut lainkaan hoitanut asiaa puolestani, niin kuin olimme sopineet.” (Kenttäpäiväkirja 15.2.2000.)

Tutkijan “pääseminen” koululaitokseen voi koitua hankalaksi juuri koulun sisäisten arvo- ja ammattihierarkioiden takia. Kouluympäristössä kohtasin jatkuvasti monia eri opettajia eikä ollut ollenkaan tavatonta, että jouduin selittämään ja perustelevaan monille yhä uudestaan, mitä koulun tiloissa tein. Tietenkin oletin, että rehtori olisi kertonut tutkimuksistani kaikille opettajille yhtä aikaa ja se, että opettajat satunnaisesti löysivät minut kahdestaan jonkun oppilaan kanssa koulun tiloista sai hupaisiakin piirteitä.²⁹ Burgess kertoo omasta kentälle pääsystä ja koulututkimuksestaan samantapaisesti (Burgess 1984, 41). Se, että tutkija joutuu yhä uudestaan ja uudestaan selittämään ja perustelevaan sitä, mitä hän koulussa tekee, määrittelee hänet samalla helposti pysyvästi marginaaliseksi ainakin henkilökunnan keskuudessa.

Rehtorin tapa valita “sopivia” haastateltavia koulun käytäviltä ulkonäön perusteella hämmensi minua. Jälkeenpäin olen aineistoa lukiessa huomannut, että rehtorin käytös oli oiva esimerkki siitä jokapäiväistä ongelmasta, josta nuoret maahanmuuttajat puhuvat paljon. Nuoret haastateltavat näyttävät olevan tottuneita siihen, että heihin kiinnitetään huomiota jatkuvasti ja että heidät “tunnistetaan” juuri ulkonäön takia. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että he hyväksyisivät oman tapetillaolonsa. Rehtorin käytös oli kuitenkin onni onnettomuudessa siinä mielessä, että se herätti minut ottamaan tutkimukseni eettiset puolet aikaisempaa vakavammin.

Tein haastattelut koulun tiloissa, milloin vapaissa luokahuoneissa, milloin komeroissa tai varastoissa. Ensimmäisestä kontaktista oppineena pyrin jatkossa sopimaan haastatteluista

---

²⁹ Toisaalta oma kärsivällisyyteni oli opettajien suhteen välillä kovalla koetuksella. Ei ollut ollenkaan epätavallista, että kesken haastattelua luokkaan asteli minulle entuudestaan tuntematon opettaja, joka kyseli välillä tunkeilevastikin tutkimukseni tarkoituspäriä. (Kenttäpäiväkirja 18.5.2000.)

ja niiden ajankohdista ensi sijassa haastateltavien kanssa, välillä jouduin kuitenkin turvautumaan opettajien apuun. Tätä yritin kuitenkin välttää niin paljon kuin mahdollista, sillä toivoin, ettei ensimmäinen kontaktini haastateltaviin olisi koululaitoksen värittämä. Hirsjärvi ja Hurme huomauttavat, että nuorten haastattelemista kouluissa tulisi välttää, sillä koulu saattaa edustaa sellaista instituutiota, jota vastaan nuoruudessa³⁰ kapinoidaan (Hirsjärvi & Hurme 2000, 132; ks. myös Puuronen 1997, 9–10). Toisaalta Grönfors (1982, 63–64) on sitä mieltä, että erityisesti vähemmistöjä tutkittaessa olisi huomioitava se tosiasia, että valtaväestöön kuuluva tutkija voidaan kokea uhaksi ja että tutkittavat voivat saada sen käsityksen, että tutkija toimii valtaväestön hyväksi vähemmistöjä vastaan. Nämä kaksi tekijää vaikuttivat siihen, että yritin haastatteluita ennen, niiden aikana ja niiden jälkeen vakuuttaa haastateltaville, että olin kiinnostunut nimenomaan haastateltavista nuorista ja heidän mielipiteistään.

3.1.2 Teemahaastattelu aineiston keruumenetelmänä

Eri haastattelutyyppejä on monia ja niiden nimitykset vaihtelevat. Jotkut tutkijat niputtavat osan laadulliseen menetelmään kuuluvista haastatteluista yhteen, kuten Grönfors, joka kutsuu niitä avoimiksi haastatteluiksi (Grönfors 1982, 105). Teemahaastattelu, joka on osa tätä nippua, on ollut viime vuosina erittäin suosittu ja yleisesti käytetty. Osittain suosion on arveltu johtuvan siitä, että teemahaastattelu antaa tutkijalle mahdollisuuden keskustella vapaasti valituista teemoista. Toisaalta juuri avoimuus takaa sen, että tutkija voi pitää huolen siitä, että kukin tema käsitellään kunkin haastateltavan kohdalla hänelle sopivalla tavalla. Näin jokainen haastattelu etenee yksilöllisesti. Tärkeintä on se, että kaikista teemoista keskustellaan vaikka ehkä eri järjestyksessä. Teemat muodostavat näin ollen sekä haastattelu-tilanteen rakenteen että helpottavat aineiston myöhempää jäsenystä. (Eskola & Suoranta 1999, 88.)

---

³⁰ Tutkijoiden Hirsjärven ja Hurmeen mukaan erityisesti länsimaisissa kulttuureissa nuoruuteen kuuluu olennaisena osana etäännyminen aikuisten maailmasta. Tämä länsimainen käsitys nuoruudesta pitää sisällään ajatuksen siitä, etteivät nuoret mielellään kerro aikuisille omista asioistaan. (Hirsjärvi & Hurme 2000, 132.) Omassa tutkimuksessani, jossa nuorten taustat ovat kulttuurisesti moninaisia, tulee nuoruus ymmärtää laajemmassa mielessä.

Koska olin alunperin kiinnostunut nimenomaan nuorten maahanmuuttajien tulkinnoista ja käsityksistä, tuntui teemahaastattelu sopivimmalta haastattelumenetelmältä. Eräs teemahaastattelun suurimmista eduista on se, että tutkijan näkökulmaa pystytään haastatteluissa hälventämään ja näin antamaan enemmän tilaa tutkittavien äänelle (Hirsjärvi & Hurme 2000, 48). Tarkoitukseni on ollut pitää haastattelu niin lähellä tavallista keskustelua kuin mahdollista, vaikka tutkimusaiheeni onkin sellainen, että siitä ainakin valtaväestön keskuudessa mieluummin vaietaan kuin “avaudutaan”. Toisaalta on muistettava, että haastattelu tilanteena poikkeaa aina radikaalisti arkipäivän keskustelusta siinä mielessä, etteivät osapuolet koskaan ole tasavertaisia haastattelijan johtaessa keskustelua. Haastatteliija päättää, mistä puhutaan ja seuraa tarkkaan haastateltavan vastauksia. (Kvale 1996, 6.)

Alasuutarin (Alasuutari 1999, 254) mukaan laadulliselle tutkimukselle on ominaista se, ettei sen varsinaista aloituskohtaa pystytä välttämättä tarkasti määrittelemään. Myöskään varsinaisia tutkimushypoteeseja ei välttämättä lyödä lukkoon ennen aineiston keruuta. Jonkinlaisena aloituskohtana haastattelututkimuksessa voidaan kuitenkin pitää esihaastatteluiden suorittamista. Hirsjärven ja Hurmeen mukaan esihaastattelut ovat välttämätön osa teemahaastatteluja ja niitä tulisi tehdä mieluummin liikaa kuin liian vähän. Esihaastateltavat eivät myöskään näiden tutkijoiden mukaan saisi kuulua varsinaisiin haastateltaviin. Hirsjärvi ja Hurme huomauttavat vielä, että mitä enemmän tutkittavat poikkeavat tutkijan elämästä, sitä enemmän esihaastatteluja tulisi tehdä. (Hirsjärvi & Hurme 1982, 39.) Toisaalta myös haastattelututkimus on muuttuva prosessi ja haastatteliija kehittyy haastatteluiden edetessä. Myös taantumista voi esiintyä. Mitään lopullista ja varmaa valmennusta haastatteliija ei saa esihaastatteluiden perusteella, sillä loppujen lopuksi kaikki informantit eroavat toisistaan yksilöinä. Tämän olen saanut kokea haastatelllessani yhteensä neljäätoista nuorta, joista puolet on tyttöjä ja puolet poikia ja joilla on erilaiset kulttuuritaustat.

Parantelin haastattelurunkoa kahden esihaastattelun avulla. Hioin kysymyksiä ja jätin epäolennaisilta tuntuvat kysymykset pois. Tilalle tein kysymyksiä, jotka koskivat haastateltavien taustaa ja kiintymystä siihen. Huomasin kummankin esihaastateltavan kohdalla, että suhde ympäröivään yhteiskuntaan määrittyi ennen kaikkea suhtautumisessa omaan etnisyyteen ja taustaan. Koska kumpikaan “esi”-informantti ei maininnut rasismia sanana, päätin lisätä sen haastattelurungon loppuun. Näin ratkaisin ongelman, joka oli kauan askarruttanut mieltäni. Rasismi on käsitteenä niin arvolatautunut, että siitä on miltei mahdotonta

kysyä asettamatta itseään tiettyyn kontekstiin ja johdattelematta³¹ keskustelua. Kun rasismista puhutaan vasta haastattelun loppupuolella, se ei heijastu koko haastatteluun.

Koska tarkoitukseni oli haastatteluiden avulla tarkastella sitä, miten nuorten maahanmuuttajien käsitykset syrjinnästä nivoutuvat heidän tapoihinsa jäsentää yhteiskunnallista todellisuutta ja omaa paikkaansa siinä, pyrin varsinaisissa haastatteluissa käsittelemään seuraavanlaisia teemoja:

A) Tausta

Mitä nuoret muistavat Suomeen tulosta? Mitä he muistavat omasta kotimaastaan ja miten he sitä kuvailevat? Mitä he kertovat omasta perheestään? Mihin etniseen ryhmään he samastavat itsensä?

B) Suomi

Mikä on nuorten mielestä tyypillistä Suomelle/suomalaisille? Miten suomalaiset eroavat nuorten omasta etnisestä ryhmästä tai siitä, mihin he samastavat itsensä? Milloin nuoret haluavat olla suomalaisia ja milloin eivät? Kokevatko nuoret olevansa tasa-arvoisessa asemassa suomalaisten kanssa? Minkälaisia käsityksiä nuorilla on siitä, miten suomalaiset suhtautuvat heihin?

C) Tulevaisuus

Mitä nuoret haluavat tehdä tulevaisuudessa? Mitä nuoret ajattelevat naimisiinmenosta? Miten nuoret haluavat kasvattaa omat lapsensa? Minkälaisia käsityksiä nuorilla on omista mahdollisuuksistaan esim. koulutuksen ja työn suhteen?

D) Rasismi

Miten nuoret määrittelevät rasismia/rasistisen ihmisen? Onko nuorilla kokemuksia rasistisesta kohtelusta? Mistä nuoret päättelevät rasismia johtuvan?

---

³¹ Haastattelututkimuksessa tutkija on varsin taidokas, jos hän pystyy välttämään johdattelevat kysymykset. Kvalen (1996, 157–158) mukaan koko menetelmää onkin välillä syytetty siitä, että saavutetut tulokset johtuvat johdattelevista kysymyksistä. Kuitenkin tämänkaltaiset kysymykset ovat varsinkin haastattelututkimuksessa välttämättömiä, kun halutaan varmistaa tutkimuksen reliabiliteettiä ja validiteettiä. Kvalen mukaan validiteetilla tarkoitetaan kvalitatiivisessa tutkimuksessa yksinkertaisesti sitä, että kysytään sitä, mihin halutaan vasta-

3.1.3 “Nuoret maahanmuuttajat” haastateltavina

Haastattelemani nuoret käyvät kaikki samaa helsinkiläistä lukiota. Haastateltavat tai heidän vanhempansa ovat tulleet Suomeen muun muassa paluumuuttajina, turvapaikanhakijoina, pakolaisina tai perheenyhdistämisen kautta. Heidän Suomeen tuloikänsä vaihtelee 5–16-vuoden välillä, mutta suurin osa haastateltavista on tullut Suomeen 8–12-vuoden ikäisinä. Nuoret jakautuvat opintojen aloitusvuoden mukaan eri luokka-asteille eikä heitä ole koottu yhdelle ja samalle luokalle³². Viisi haastateltavaa on kotoisin entisen Neuvostoliiton alueelta ja he puhuvat äidinkielenään joko venäjää (3) tai viroa (2). Neljä haastateltavaa on syntynyt Somaliassa ja he puhuvat äidinkielenään somaliaa. Lisäksi haastateltavien joukossa on yksi Iranin kurdi, yksi vietnamilainen ja yksi hongkongilainen. Haastateltavista puolet on tyttöjä ja puolet poikia, ja he olivat haastatteluhetkellä 16–19-vuotiaita³³. Kahdestatoista haastateltavasta kolmella on Suomen kansalaisuus.

Nuoret haastateltavat muodostavat ainakin syntymämaan ja äidinkielen perusteella varsin heterogeenisen joukon. Kysymykset siitä, kuinka kauan haastateltavat ovat olleet Suomessa ja mitä erilaisia etnisiä ryhmiä he edustavat, eivät välttämättä ole oleellisia, sillä kyseessä on pieni kvalitatiivinen tutkimus, jonka tarkoituksena ei ole pyrkiä koko yhteiskuntaa koskeviin yleistyksiin. Tyypittelemällä ja luokittelemalla haastateltavia halutaan usein osoittaa tutkimuksen säännönmukaisuus ja luotettavuus (Becker 1998, 46). Etsimällä keinotekoisesti yhtäläisyyksiä haastattelemilleni nuorille, en tee tutkimuksestani kuitenkaan välttämättä yhtään sen luotettavampaa. Huomionarvoista on se, että haastateltavat ovat syntyneet Suomen ulkopuolella, mutta en halua nähdä sitä determinoivassa mielessä. Vaikka haastateltavani ovat syntyneet muualla kuin Suomessa, heidän etnisyytensä on muuttuvaista, niin kuin käsitteitä määriteltäessä painotin. Haastattelujen sisältöön on kuitenkin oletettavasti

---

us. Reliabiliteetti sen sijaan tarkoittaa aineistokeruun tarkkuutta; samaa asiaa voidaan kysyä monesta eri näkökulmasta.

³² Oppilaan ikä, aikaisempi koulunkäynti, maahanmuuttostatus, äidinkieli, muuttokunta, kulttuuritausta ja opiskelutottumukset vaikuttavat siihen, miten maahanmuuttajaoppilaan opetus järjestetään suomalaisessa koulussa. Opetusjärjestelyt eivät noudata Suomessa mitään yleistä kaavaa, vaan ovat kuntakohtaisia. Yleisin tapa on sijoittaa maahanmuuttajaoppilaat samalle luokalle suomalaislasten kanssa. Juuri Suomeen saapuneet voidaan myös sijoittaa maahanmuuttajaluokalle eli ns. valmentavaan opetukseen. (Häyrinen 2000, 18–19.) Lukioon pyrittäessä maahanmuuttajaa koskevat samat kriteerit kuin suomalaistakin. Varsinkin jos oppilas muuttaa Suomeen yläasteikänsä, hänen voi olla vaikeaa päästä lukioon, sillä keskiarvo saattaa olla huono kieliongelmiensa takia. Lukioon valmentavia lisäluokkia on perustettu juuri sen takia, että maahanmuuttajien osuus lukiossa kasvaisi. (Emt., 53.)

vaikuttanut se, että keskustelin nuorten kanssa suomeksi. Kaikki haastateltavani käyvät lu-kiota, joten heidän suomen kielen taitonsa on hyvä. Haastateltavat olisivat kuitenkin pystyneet ilmaisemaan näkemyksiään monipuolisemmin, jos kutakin olisi haastateltu omalla äi-dinkielellään.

Jokainen tutkimus on “tapaus” jostakin laajemmasta, suuremmasta ja yleisemmästä koko-naisuudesta (Becker 1998, 52). Tutkimukseni olisi varmasti erilainen, jos olisin haastatellut Ahvenanmaalla asuvia peruskouluikäisiä maahanmuuttajanuoria. Käsillä oleva tutkimus olisi varmasti myös erilainen, jos sen olisi tehnyt keski-ikäinen maaseudulta kotoisin oleva kovia arvoja edustava tietentekijä.

3.1.4 “Nuori suomalainen” haastattelijana

Heti ensimmäinen kontakti tutkittavan ja tutkijan välillä on täynnä eroja ja samankaltai-suuksia. Jo sellaiset näkyvät erot, kuten ikä, sukupuoli, ihonväri ja pukeutuminen vaikutta-vat tutkittavan ensimmäiseen kuvaan tutkijasta. Kun lisäksi mukaan astuvat tutkijan ja tut-kittavien kielet ja käsite- ja arvomaailmat, monet itsestään selvät asiat voivat osoittautua hämäriksi. (Suojanen 1997, 154.) Nuorisotutkimuksessa haastattelija, varsinkin ensimmäi-sen opinnäytetyön tekijä, on usein sitä mieltä, että juuri hänen nuori ikänsä voi auttaa häntä ymmärtämään nuoria tutkittavia paremmin.³⁴ Samaa ajatuksenkulkua seuraten voisimme olla sitä mieltä, että tutkija, joka on syntynyt Suomen ulkopuolella, ymmärtää maahan-muuttajia parhaiten. On selvää, että näillä mainitsemillani taustatekijöillä on muun muassa hierarkkista vaikutusta kerätyn tiedon laatuun, mikä tulisi huomioida tarkasti. Se, että tut-kija ja tutkittavat eroavat sosiaalisilta taustoiltaan, voi kuitenkin parhaimmassa tapauksessa myös edesauttaa yksityiskohtaisen ja syvällisenkin tiedon keruuta (Rubin & Rubin 1995,

---

³³ Yksi haastateltavista ei suostunut ilmoittamaan minulle tarkkaa ikäänsä. En painostanut häntä siihen, koska tulkitsin tällaisen käytöksen epäeettiseksi (ks. Rubin & Rubin 1995, 97). Hirsjärvi ja Hurme (2000, 115) mai-nitsevat iän kuuluvan haastattelun arkaluontoisimpiin asioihin.

³⁴ Sosiologi Päivi Harisen mukaan iän merkittävyys nuorisotutkimuksessa on ennen kaikkea siinä, että se määrittelee pitkälti sitä, mitä sanottavaa tutkittavalla nuorilla on. Puhumiseen vaikuttaa esimerkiksi se, kenen kanssa ollaan totuttu puhumaan, missä tarkoituksessa ja miten paljon puhumisen tapoja on ehditty oppia. (Ha-rinen 2000, 50.) Erityisen relevantiksi tämä seikka nousee nuorten maahanmuuttajien kohdalla. Myös he osittain suuren ikäjakaumankin takia puhuvat eri tavalla, hallitsevat kulttuurisen puhumisen tekniikan ja tyyli-t eri tavoin ja eri tasoilla.

114). Tutkijan ennakko-oletuksilla tutkittavasta ilmiöstä ja tutkittavista lienee vielä suurempaa vaikutusta.

Tutkijalla on aina sekä stereotyyppisiä että tieteellisiä käsityksiä tutkittavasta kohteesta, vaikka varsinainen ensi käden tieto puuttuisikin. Tietty, joko tiedostamaton tai tiedostettu katsantokanta, motiivi tai näkökulma ohjaa tutkijan analyysia esimerkiksi siitä, mitä haastateltavat hänelle kertovat. (Becker 1998, 13–14.) Haastattelututkimus on tutkijalle myös oppimisprosessi. Sen ansiosta hän oppii (toivottavasti) tunnistamaan herkemmin omia ennakkoluulojaan, joilla voi olla vaikutusta lopputulokseen.

Sain itse huomata, kuinka tutkija tulee harvoin miettineeksi sitä, kuinka hänen omat ennakko-oletuksensa vaikuttavat haastattelukysymysten muotoilemiseen. Olin esimerkiksi olettanut kysymyksiä tehdessäni, että nuoret olisivat halukkaita selittämään suomalaisten ennakkoluuloista käyttäytymistä. Olin päätenyt oletukseeni sen perusteella, että useimmilla suomalaisilla tuntui olevan valmis käsitys Suomeen tulevista ulkomaalaisista. Lapsellinen olettamukseni osoittautui kuitenkin vääräksi. Sain välillä kiivastuneita vastauksia, joiden mukaan voisin mennä tiedustelemaan asiaa suomalaisilta itseltään. Toinen ennakkoluulojeni aikaansaama kompastuskivi oli se, että otaksuin haastateltavien avoimesti kertovan minulle omista syrjintäkokemuksistaan. Huomasin pian törmääväni jatkuvasti “onnellisuusmuuriin”³⁵. Ihmettelin aluksi, miksi haastateltavat niin pontevasti antoivat Suomesta ja suomalaisista ruusuisen kuvan. Monen haastateltavan kohdalla nämä kulttuuriset ihanteet osoittautuivat myöhemmin ristiriitaisiksi, kun keskustelimme tapauksista yksityiskohtaisemmin ja nuoret saivat mahdollisuuden tulkita tapauksia haluamallaan tavalla.

Suurimmalla osalla haastateltavista ei ollut aikaisempaa kokemusta osallistumisesta tutkimukseen. Eräissä maahanmuuttajia tarkastelevissa tutkimuksissa on havaittu, että haastateltavat ovat tottuneet toistamaan samoja tarinoita haastattelusta toiseen. Kertomukset Suomeen tulosta voivat näin saada lukkoon lyödyn muodon.³⁶ Haastattelemani nuoret suh-

---

³⁵ Kortteisen (1982, 299–300) mukaan “onnellisuusmuuri” tulee ymmärtää haastateltavan oman yksityiselämän sosiaalisena puolustamisena. Haastateltava ei näin ollen halua päästää haastattelijaa katselemaan omaa elämäänsä. “Muurin” läpi päästään Kortteisen mukaan parhaiten syvähaastatteluilla ja näin saadaan kuva siitä, miten haastateltava itse kokee sosiaalisen käyttäytymisensä.

³⁶ “Kuinka laajasti maahanmuuttajanuorten puhe on sellaista, jonka he ovat jo tottuneet kertomaan? Monille haastateltaville haastattelu on tilanteena uusi. Muutamaa oli haastateltu heidän tullessaan Suomeen ja muutamaa jotain tutkimusta tai tv-ohjelmaa varten. Huomasin kuitenkin vasta jälkepäin ensimmäisen esihaastateltavani kohdalla, että hänen kertomuksensa Suomeen tulosta mukaili paikka paikoin jopa sana tarkasti vastaavaa kertomusta hänen kotisivuillaan. Haastateltavat ovat ilmeisesti myös arkielämässä tottuneet vastaamaan samankaltaisiin kysymyksiin vuodesta toiseen.” (Kenttäpäiväkirja 24.3.2000.)

tautuivat myönteisesti haastattelutilanteeseen. Tätä kuvastaa mielestäni varsinkin nauhoitettujen osuuskien jälkeen käydyt keskustelut, joissa ilmeni aito kiinnostus tutkimusaihetani ja oppiainettani kohtaan. Monet haastateltavista olivat vilpittömästi kiinnostuneita siitä, miksi olin pyrkinyt yliopistoon opiskelemaan uskontotiedettä ja miten opinnäytetyöni aihe oli muotoutunut. Jotkut haastateltavista kysyivät minulta neuvoja tulevaisuutta varten.

Toisinaan taas huomasin kuitenkin kiinnittäväni suurtakin huomiota pukeutumiseeni ja puhetapaani – huomasin monesti yrittäväni olla mahdollisimman “nuorekkaan” rento ja letkeä. Suomalaisista puhuttaessa huomasin heittäytyväni niin läpinäkyväksi kuin mahdollista ja usein havahduin onnistuneeni, kun nuoret avoimesti haukkuivat “suomalaisia”.

Laadullisen tutkimuksen tekeminen on tutkijalle rankkaa; onhan välillä koko hänen persoonansa pelissä. Varsinkin nuorille asettamani kysymykset siitä, mihin ryhmään he samastavat itsensä herätti minut yhtäkkiä kyseenalaistamaan oman suomalaisuuteni. Olin ennen haastatteluita pitänyt suomalaisuuttani jotenkin selviönä, mutta haastatteluita tehdessäni huomasin, ettei minunkaan välttämättä olisi helppoa vastata siihen, mistä suomalaisuuteni muodostuu. Myös arat ja intiimit keskustelunaiheet saivat minut epäilemään omaa tutkijan oikeuttani penkoa haastateltavien elämää.

3.1.5 Haastattelututkimuksen eettiset puolet

Tutkimuksen eettisiä аспектеja joutuu pohtimaan sekä kentälle astuessaan että myöhemmässä raportointivaiheessa. Loppujen lopuksi tutkija itse on se henkilö, joka viime kädessä ratkaisee tutkimukseensa liittyvät eettiset kysymykset. Tieteellisesti ansiokasta lienee jo se, että tutkija ottaa tutkimukseensa liittyvät eettiset ongelmakohdat huomioon ja pohtii niitä ja selvittää, miten hän ongelmansa on ratkaissut. Sääntönä voi pitää sitä, että tutkijan on oltava mahdollisimman luotettava sekä tutkittavaa ympäristöä että informanteja kohtaan. Tutkimuksessa ei siis saisi olla salailua. (Fetterman 1989, 130.) Rajanveto salailemisen ja avoimuuden välillä on kuitenkin häilyvä. Kuinka paljon voi kertoa tutkimuksestaan informanteille, ilman että se vaikuttaa lopputuloksiin? Kuinka pitkälle taas tieteellisessä objektiivisuudessa voi mennä?

Tehdessäni haastattelututkimusta kouluympäristössä huomasin olevani opettajien ja oppilaiden (informanttien) välisessä ristivedossa. Koska tutkin nimenomaan nuoria maahanmuuttajaoppilaita, asetuin ilman muuta heidän puolelleen. Toisaalta minun oli oltava myös myötämielinen ja avoin koulun opettajia kohtaan, sillä häiritsin heidän työtään pyytämällä heitä avaamaan minulle ovia jne.. Vähensikö positiivinen suhtautumiseni koulun opettajia kohtaan oppilaiden luottamusta minuun?

Kun ensimmäisellä kerralla tapasin suurimman osan koulun maahanmuuttajista, kerroin heille, miksi halusin haastatella heitä omaa opinnäytetyötäni varten. Halusin kertoa nuorille tutkimukseni luonteesta rehellisesti, mutten halunnut ruveta selostamaan sitä yksityiskohtaisesti (ks. myös Grönfors 1982, 79). Koska en itsekään tässä vaiheessa ollut varma tutkimukseni lopullisesta muodosta, selitin oppilaille, että halusin tunnin mittaisten nauhoitettujen haastatteluiden aikana keskustella heidän kanssaan muun muassa Suomessa asumisesta, suomalaisista ja nuorten omasta elämästä. Kerroin heille myös, että muuttaisin haastateltavien nimet lopullisessa raportissa. Korostin sitä, ettei kukaan muu saisi nauhoja käsiinsä kuin minä. Koska halusin olla varma siitä, että nuoret olivat selvillä tutkimukseni eettisistä pelisäännöistä, kerroin yllämainitut asiat heille uudestaan vielä ennen jokaista haastattelua.

Usein haastattelija ei mieti sitä, että hänen kysymyksensä voivat herättää haastateltavassa myös ahdistusta. Haastattelussa saatetaan keskustella hyvin henkilökohtaisista ja kipeistäkin asioista. Jotkut näistä asioista voivat kaivertaa haastateltavan mieltä myös silloin, kun haastattelija on jo häipynyt litteroimaan keskusteluita. Koska haastattelu saattaa olla haastateltavalle henkisesti raskasta, on haastattelijan velvollisuutena vähentää haastattelun jälkeistä mahdollista ahdistusta. (Kvale 1996, 128.) Jokaisen haastatteluistunnon jälkeen, kun nauhuri oli jo pysäytetty, tiedustelin haastateltavilta, miltä heistä oli haastattelun aikana tuntunut. Tässä kohdin kerroin heille yksityiskohtaisemmin tutkimukseni sisällöstä ja erityisistä kiinnostuksen kohteistani. Kysyin myös heidän mielipidettään käsillä olevan tutkimuksen tarpeellisuudesta. Olin yllätynyt siitä, että niin monet haastateltavista mainitsivat, että heistä haastattelukysymykset olivat ajoittain hankalia ja etteivät he olleet miettineet niitä aikaisemmin yhtä perusteellisesti.

3.2 Kentältä kotiin – tutkimusaineiston analyysi ja tulkinta

Tekemäni kaksitoista haastattelua kestivät keskimäärin tunnista puoleentoista tuntiin. Purin haastattelut tekstiksi mahdollisimman pian haastatteluiden jälkeen, mutta silti urakka venyi useiden kuukausien mittaiseksi. Osittain tähän vaikutti se, että kokemattomana ja sopivasta analyysimenetelmästä tietämättömänä litteroin haastatteluni liiankin tarkkaan – sanasta saan. Kaksitoista haastattelua on suhteellisesti ottaen varsin pieni määrä, mutta koska tarkoitukseni ei ole pyrkiä yleistettävyyteen tilastollisessa mielessä, tuotti 450 sivua purettua tekstiä välillä materiaalisessa massiivisuudessaan suurta päänvaivaa. Päätin rajata haastatteluiden määrän kahteentoista, sillä mielestäni haastatteluissa ei ilmennyt enää uusia mielenkiintoisia asioita.³⁷ Tietenkin haastatteluista lukiessa heräsi monia kysymyksiä, joihin olisi ollut kiinnostavaa paneutua uudestaan, mutten katsonut sitä tarkoituksenmukaiseksi pro gradu -tutkielman laajuudessa työssä.

Litteroitujen sivujen paljous ei vielä kerro aineiston sisällöstä ja laadusta mitään, eikä aineiston laajuudella rehustelevä ole kovin järkevää. Tutkijan tulisi ensi sijassa miettiä, mitä aineisto sisältää ja mitä varten se on olemassa. Vasta tämän jälkeen kannattaa pohtia, miten aineisto tulisi järjestää analyysiä varten ja miten itse analyysi tulisi tehdä. (Kvale 1996, 179.) Olen aineiston analyysiä tehdessäni seurannut Grönforsin ajatusta siitä, että kvalitatiivisen aineiston analyysi sisältää sekä aineiston pilkkomisen käsitteellisiksi osiksi että sen uudelleen kokoamisen tieteellisiksi johtopäätöksiksi. Aineiston analyysi ymmärretään täten suppeassa mielessä sekä analyysiksi että synteetiksi. (Grönfors 1982, 145; ks. myös Hirsjärvi & Hurme 2000, 143.)

Laadullisessa tutkimuksessa aineiston analyysin voidaan katsoa alkavan jo haastatteluiden aikana. Tiettyjen teemojen käsittely syvenee haastatteluiden edetessä ja kysymyksenasettelu saattaa muuttua. (Grönfors 1982, 145; Hirsjärvi & Hurme 2000, 136; Rubin & Rubin 1995, 226.) Analyysi etenee omassakin tutkimuksessani aineiston kuvailusta myöhemmin esitettävään tulkintaan. Tulkinnan ymmärrän eräänlaiseksi arvailuksi. Koska en koskaan voi olla täysin selvillä siitä, mitä haastateltavani ovat kunkin teeman kohdalla pitäneet tärkeänä,

---

³⁷ Aineiston kylläntymisestä eli saturaatiosta puhutaan silloin, kun on kyse aineiston kattavuudesta ja riittävydestä. Kun tutkija kokee, etteivät uudet haastattelut tuo tutkimukseen enää uusia ominaisuuksia voidaan aineiston kokoaminen lopettaa. Käytännössä tämä rajanveto on vaikeaa ja siksi on ennen keruuta hyvä suunnitella.

aineistoa on hedelmällisintä lukea ja ymmärtää monesta eri näkökulmasta. Jottei tulkintani jäisi pelkän kuvailun tasolle, teorian tai pikemminkin teoreettisten käsitteiden kokonaisuuden rooli on tukea aineistoon pohjautuvaa selittämistäni. (Ks. myös Harinen 2000, 51–52.)

Haastatteluiden puhtaaksikirjoittamisen jälkeen luin niitä monta kertaa, jotta ne olisivat tulleet minulle mahdollisimman tutuiksi. Osittain jo litteroimisprosessi oli painanut mieleeni tiettyjä kohtia haastatteluista. Aineiston lukemisen tarkoituksena oli synnyttää ajatuksia ja mielenkiintoisia kysymyksiä mahdollisimman vapaasti ja kattavasti (ks. myös Hirsjärvi & Hurme 2000, 143). Ensimmäisten lukukertojen aikana yritin mahdollisimman pakottomasti tulkita aineistoa ja merkitsin ylös havaitsemani yhtäläisyydet ja eroavuudet. Tämän jälkeen alkoi aineiston systemaattisempi läpikäyminen. Rupesin niputtamaan samoja asioita käsitteleviä jaksoja vastaavien teemojen kohdalle. (Ks. myös Rubin & Rubin 1995, 228.) Etenin siis käsitellen aineistoa teema-alueittain. Kokosin teemakortteja, jotka otsikoin kunkin haastatteluteeman mukaan. Pysin pilkkomaan aineistoni niin moneksi teemaksi kuin mahdollista ja tein osittain omaan intuitioonikin nojautuen 27 teemakorttia. Aineiston luokittelun jälkeen siirryin kunkin teema-alueen yksityiskohtaisempaan kuvailuun ja vapaaseen tulkintaan. Tämän vaiheen tarkoituksena oli kirjoittaa kustakin teemasta niin paljon kuin mahdollista sekä vertailemalla haastateltavien vastauksia toisiinsa että etsimällä samankaltaisuuksia, eroavaisuuksia ja poikkeavuuksia.

Esittelemieni teoreettisten käsitteiden tarkoituksena on ohjata aineiston jäsentämistä ja täsmentää tutkimuskohdetta ja tutkimusongelmaa. Lopullisen muotonsa aineisto saa raportointivaiheessa, jolloin käsitteiden tehtävänä on tehdä tulkinnoista sellaisia, että lukija pystyy seuraamaan loogisesti etenevää selittämistä. Onnistunut tulkinta mahdollistaa sen, että myös lukija voi löytää tekstistä samat asiat, jotka tutkijakin löysi (Hirsjärvi & Hurme 2000, 151).³⁸ Tulkintojen tekeminen edellyttää kuitenkin myös asettumista näennäisyyksiin ja tosiasioiden taakse, tutkijan on otettava etäisyyttä siihen, mitä haastateltavat hänelle kertovat ja ymmärtää se käsitteellisessä yhteydessä (Kvale 1996, 201). Tarkoituksena on, että teoria ja aineisto kulkisivat koko tutkimusprosessin aikana rinta rinnan, täydentäen toisiaan. Teorian tehtävänä on näin ollen pyrkiä selittämään tutkittavaa ilmiötä liittäen empirisiä havaintoja toisiinsa. (Grönfors 1982, 152.) Eskola ja Suoranta painottavat, että, jotta

---

nitella, miten valmista tulevaa aineistoa tullaan työstämään. (Mäkelä 1990, 52–53; ks. myös Eskola & Suoranta 1999, 62–64.)

³⁸ Tulkinnat ovat Hirsjärven ja Hurmeen mukaan “sisäkkäisiä siinä mielessä, että tutkija tulkitsee tutkittavien tulkintoja ja lukija puolestaan tulkitsee tutkijan tulkintoja” (Hirsjärvi & Hurme 2000, 151).

aineiston teemoittelu olisi hedelmällistä, on teorian ja empirian risteytyttävä keskenään, eikä lopullinen tutkimusraportti saisi olla pelkkää haastatteluiden tiivistä siteeraamista (Eskola & Suoranta 1999, 176).

Osittain tutkimusaiheeni valinta on saattanut minut yhden koko tutkimusprosessin ongelmallisimpiin kuuluvan kysymyksen äärelle. Laadullisen tutkimuksen tekijä putoaa Eskolan ja Suorannan (1999, 140–141) mukaan usein siihen ansaan, että hän pyrkii poimimaan aineistostaan sellaisia kohtia, jotka tukevat tutkimuksen yleistä linjaa ja kuvaavat parhaiten *todellisuutta*. Tutkijoiden mukaan aineistoja tulisi kuitenkin pikemminkin lukea kulttuuri-tuotteina, jotka antavat vastauksen siihen, miten asiat *mahdollisesti* ovat (ks. Kvale 1996, 235). En käsittele nuorten haastateltavien puheita oikeana tai vääränä kertomuksena todellisuudesta (ks. myös Suurpää 1994, 10). En ole kiinnostunut esimerkiksi sen kaltaisista kysymyksistä kuin, onko nuorten mielestä rasismi Suomessa lisääntynyt vai ei. Sen sijaan käsittelem heidän kertomuksiaan, puheitaan, kuvailujaan jne. todellisuuden representaatioina ja käsityksinä todellisuudesta. Näin ollen kiinnostuksen kohteeksi nousee se, *miten* haastateltavat puhuvat rasismista ja syrjinnästä ja miten nämä puhetavat ovat yhteneväisiä ja miten ne eroavat toisistaan. Tässä kohdin yhdyin interaktionistiseen käsitykseen siitä, että haastateltava muokkaa ja rakentaa sosiaalista maailmaansa koko haastattelun ajan (Silverman 1994, 90–91). Se, mitä nuoret minulle haastatteluissa kertovat, on osa sosiaalista toimintaa (Eskola & Suoranta 1999, 140). Tarkoitukseni ei siis ole etsiä vastauksia siihen, mitä ihmiset ovat, vaan miksi he toimivat niin kuin toimivat (ks. myös Becker 1998, 60).

Aineistoa lukiessa olen kiinnittänyt erityistä huomiota nuorten haastateltavien näkemysten ja käsitystapojen kirjoon. Tarkoitukseni ei siis ole antaa yleistä kuvaa jostakin todellisena pidetystä ryhmästä, kuten “maahanmuuttajanuoret”, vaan keskittyä aineiston sisäisiin vertailuihin. Haastatteluryhmän yhtenäistäminen tai kategorisoiminen pelkän ulkomaalaisen “alkuperän” perusteella estäisi näkemästä jokaisen haastateltavan yksilöllisiä ja henkilöhistoriaan liittyviä puolia. Olen kiinnostunut siitä, miten tietyn ikäiset, etnisyydeltään ja sukupuoleltaan toisistaan eroavat ja tietyllä aikakaudella elävät nuoret pohtivat paikkaansa suomalaisessa yhteiskunnassa.

4 “MÄ OON HYBRIDI”

Tarkastelen tässä luvussa haastattelemini nuorten³⁹ näkemyksiä suomalaisuudesta. Tutkin sitä, mitä eroja ja samankaltaisuuksia nuoret painottavat puhuessaan suomalaisuudesta ja suomalaisista ja paikastaan suomalaisessa yhteiskunnassa. Lisäksi kiinnitän huomiota siihen, mihin etniseen tai kulttuuriseen tilaan nuoret itsensä paikantavat ja mitä tekijöitä he tällöin painottavat. Pidän tätä kaikkea tarpeellisena, koska etnisyys on muuttuvaa, kuviteltua (ks. luku 2.2.1) ja käsitteen sisältö riippuu sen määrittäjöistä. Lisäksi suomalaisuudesta puhuminen on haastatteluissa johdatusta myöhempään aiheeseen – rasismiin. Alasuutari painottaa, ettei laadullisessa tutkimuksessa tulisi keskittyä ainoastaan yhteen erilliseen ilmiöön, vaan olisi tarkasteltava myös tutkimusaiheeseen liittyviä rinnakkaisia ja siitä poikkeavia ilmiöitä (Alasuutari 1995, 141). Koska rasismin tutkiminen erillisenä ilmiönä, irrotettuna sosiaalisesta ja poliittisesta kontekstista, ei ole mielekäästä, lähestyin aihetta keskustelemalla nuorten kanssa myös rasismiin läheisesti liittyvistä seikoista: esimerkiksi etnisyydestä, kulttuurista, tasa-arvosta, peloista ja nuorten käsityksistä, jotka koskevat suomalaisuutta.

Maahanmuuttajatutkimuksessa korostetaan usein ehkä liikaakin maahanmuuttajien etnisyyden erilaisuutta. Siksi on paikallaan tähdentää, että suomalaisuuskin on pohjimmiltaan etninen konstruktio, aivan kuten haastateltavien mahdollinen venäläisyys, somalialaisuus, vietnamilaisuus tai virolaisuus. (Ks. myös Hautaniemi 1997, 16.) On hyvä muistaa, että usein maahanmuuttajatutkimuksen ja -keskustelun ongelmakenttää laajentaa vielä se, että maahanmuuttajien *kulttuureja*, *etnisyyttä* ja *identiteettejä* pidetään ristiriitaisina ja niiden uskotaan aiheuttavan *sopeutumisongelmia*. Tällöin tarkastelun ulkopuolelle jäävät usein esimerkiksi nuorten maahanmuuttajien omat kokemukset ja näkökulmat. Kuva maahanmuuttajanuorista saattaakin helposti perustua yksinkertaistettuihin yleistyksiin. (Jensen 1998, 30–31; Ålund 1997, 62–63.)

---

³⁹ Kun puhun vastedes haastateltavistani käytän sanoja nuoret, haastateltavat, nuoret haastateltavat jne.. Nämä tulee siis ymmärtää viittauksina aineistooni, eikä yleisemmin nuoriin, suomalaisiin nuoriin tai maahanmuuttajanuoriin.

4.1 “Perussuomalainen syö ruisleipää ja katsoo televisiota”: tyypillinen suomalainen

An ethnic group is not one because of the degree of the measurable or observable difference from other groups, it is an ethnic group, on the contrary, because the people in it and out of it know that it is one; because both the ins and outs talk, feel and act if it were a separate group. (Hughes 1984, 153–154.)

Etnisyyden tutkimisen mielekkyys on mielestäni juuri edellä esitetystä ajatuksessa: etninen ryhmä määrittyy aina jonkin toisen etnisen ryhmän mukaan ja saa näin merkityksensä toisen ryhmän kautta. Mitään etnistä tai muuta sosiaalista ryhmää ei voida pitää olemassaolevana itsessään. Tämän takia halusin tutustua nuorten tapaan ymmärtää suomalaisuutta. Halusin tutkia sitä, mitä maahanmuuttajataustaiset nuoret ylipäättään tarkoittavat suomalaisuudella. Ajattelin tällä tavoin myös löytäväni niitä tekijöitä, joita nuoret painottavat omassa etnisessä identifioitumisessaan ja niitä tekijöitä, jotka he sulkevat identifioitumisen ulkopuolelle. Identiteetti assosioituu kysymyksiin “kuka olen?” ja “kuka minä en ole?”. Näin ollen etnistä identiteettiä on oleellista lähestyä tutkimalla, mitä aineksia siihen sisällytetään ja mitkä jätetään sen ulkopuolelle. (Back 1996, 124–125; ks. myös Makkonen 2000a, 15–16.)

Kysyin nuorilta, mitkä ovat Suomelle tyypillisiä piirteitä ja minkälaisena he pitävät tyypillistä suomalaista. En ole karsinut stereotyyppisiä⁴⁰ vastauksia, sillä ajattelen niidenkin sisältävän kulttuurista kertovaa informaatiota. Usein nuoret aloittivat pohtimisen stereotyyppioista, joista he siirtyivät tarkastelemaan laajemmin tyypillistä suomalaista tai suomalaisuutta yleensä. Suomalaisuuspuheen negatiivisia puolia tarkastelleen sosiologi Petri Ruuskan mukaan suomalaisuudesta on vaikea kysyä suoraan puheen kääntymättä tyypillisyyden puheeksi, ja hedelmällisimmät keskustelut syntyvät tutkijan poissaollessa (Ruuska 1999, 294, 304).

Ensimmäinen mielenkiintoinen asia suomalaisuudesta puhuttaessa liittyy siihen, että nuoret kuvailevat Suomea ja suomalaisuutta yleisesti vallalla olevien stereotyyppien mukaisesti. Suomea kuvataan rauhalliseksi, mutta kylmäksi maaksi. Monet ovat sitä mieltä, että Suomesta tekee arvostettavan hyvä taloudellinen tilanne ja yleinen hyvinvointi. Haastateltavien

---

⁴⁰ Matti Peltonen esittää suomalaisuutta käsittelevässä artikkelissaan, että kansalliset stereotyyppit tulisi ymmärtää kulttuurisiksi kuviksi, joiden jatkuvuus taataan kasvatuksen ja joukkotiedotuksen voimin (Peltonen 1998, 22).

mukaan suomalaiset ovat ujoja ja hiljaisia, ja he tekevät ahkerasti töitä (vrt. Tiilikainen 1999, 82). Nuoret toistavat puheissaan jo entuudestaan tuttua hokemaa suomalaisten rehellisyydestä ja siitä, kuinka suomalaiset ovat todellisia ja luotettavia ystäviä. Kun alunperin päätin kysyä nuorilta, mitä he pitävät Suomessa tyypillisenä ajattelin, että näin pääsisimme pohtimaan sitä, täyttävätkö nuoret omasta mielestään näitä suomalaisuuden kriteereitä. Monen haastateltavan kohdalla näyttää olevan niin, että tyypillisuus nivoutuu siihen, mitä itse pitää vieraana tai outona. Abdel ymmärtää suomalaisuuden muodostuvan säännöllisistä rutineista. Tyypillinen suomalainen noudattaa samaa kaavaa päivästä toiseen. Poissulkevat assosiaatiot raamittavat suomalaisena olemisen organisoituneeksi elämäntavaksi:

V: No haluutsä kertoo mulle, mikä on tyypillistä Suomelle?

Abdel: No, ... on tyypillistä, että täällä on kylmä ja täällä on paljon vettä ja sitten täällä on vielä hiljaisuutta. Se on varmaan tyypillistä Suomelle.

V: Minkälainen on tyypillinen suomalainen?

Abdel: No, perussuomalainen on se, joka herää aamulla, lähtee kouluun tai töihin ja tulee illalla kotiin. Syö ruisleipää ja katsoo televisiota ja elokuvia. Sellaista ainakin mun käsitys on. (10.)⁴¹

Vastausten stereotyyppinen luonne ilmenee hyvin Karamin vastauksessa, kun hän painottaa, että suomalaiset ovat yleisesti rehellisiä, mutta rajoittaa rehellisyyden koskemaan ihmisiä, jotka asuvat maaseudulla. Toisaalta tämä rajaaminen näyttää myös ilmentävän sitä, että rehellisyys on ehkä enemmän ihanne kuin tosiasia:

V: Jos sun pitäis kertoa jollekin ulkomaalaiselle, joka ei oo ikinä käynyt Suomessa ni, mitä sä kertoisit, minkälainen Suomi on?

Karam: No, täällähän on siis kylmä ja rauhallist. Tääl on paljon suomenkielisiä, mut rauhallist.

V: Entäs ihmisistä?

Karam: Ihmisistä. No, ainaski ne on rehellisiä ihmisiä ... siis ei siis isos kaupungis kovin paljon, mutta kovia työntekijöitä ne on. Ne tietää kovasti, mitä ne haluu tehdä. (14-15.)

Suomalaisuuteen liittyviä positiivisia ja edustuskelpoisia piirteitä koskeva keskustelu jää lähinnä matkailuesitteiden tarjoamien kielikuvien tasolle. Toisaalta tämä banaalisuus oli osittain tarkoituksenikin, sillä ajattelin keskustelun olevan johdatusta lähempään oman taustan ja suomalaisuuden tarkasteluun. Toisaalta voi olla, että suomalaisuuden tyypillisten piirteiden käsittely jää pintapuoliseksi senkin takia, että ”tyypillisyydestä” puhutaan haastatteluiden alkuvaiheessa, jolloin haastattelutilanteen vaatimaa luottamusta ei ole vielä saavutettu. Lisäksi nuoret ovat ehkä suomalaisuuteni takia kokeneet hankalaksi puhua suomalaisuudesta kanssani. Haastateltavat eivät ehkä ole uskaltaneet sanoa mielipidettään suomalaisista suoraan.

---

⁴¹ Jokaisen haastatteluotteen lopuksi ilmaistu numero ilmentää kyseisen haastattelun litteroidun tekstin kohdan sivunumeroa. Leipätekstin sisällä juoksevat otteet on numeroitu siten, että ensimmäinen luku viittaa haastateltavaan ja jälkimmäinen litteroidun tekstin sivunumeroon (haastateltava/sivunumero).

Suomalaisista puhuttaessa sekä haastattelijä että haastateltava etäännyttävät suomalaiset monikon kolmanteen persoonaan ja heistä puhutaan “meille vieraina”. Osittain tietty kankeus tyypillisistä piirteistä keskusteltaessa voi johtua myös yksinkertaisesti siitä syystä, että harva haastateltavista on käynyt muualla kuin Suomessa ja omassa syntymämaassaan. Monet nuorista mainitsevatkin, että he ovat saapuneet nuorina Suomeen, eivätkä tämän takia muista omasta syntymämaastaan tarpeeksi, jotta he voisivat kertoa kokemistaan eroavaisuuksista. Oma syntymämaata näyttääkin edustavan ennen kaikkea Suomessa asuva perhe ja sukulaiset.

Olisi kuitenkin epäreilua nuoria kohtaan määritellä heidät suomalaisuuden ulkopuolelle – se, että nuoret puhuessaan suomalaisuudesta argumentoivat samalla tavalla kuin “suomalaiset”, osoittaa ehkä jotain siitä, että he kokevat jakavansa suomalaisen kulttuurin haastattelijan kanssa (ks. Ruuska 1999, 302). Huomionarvoista on, että koko haastattelun käynnistäminen puhumalla suomalaisuudesta vaikutti haastattelun ilmapiiriin myös keventävästi – se loi haastatteluun Ruuskan mainitsemaa “yhteisyyden” ilmapiiriä haastattelijan ja haastateltavan välille (emt., 303).

Suomalaisuus näyttää olevan vaikeasti hahmotettavissa, jos sitä kysytään suoraan. Se raamittuu selkeämmin nuorten identiteettipohdinnoissa, silloin kun he pohtivat sitä, mitä he ovat ja mitä he eivät ole, tai tarkemmin, mitä he haluavat olla ja mitä he eivät halua olla.

4.2 “Se ero tuntuu”: tunnepitoinen kuuluvuus

Aineistostani nousee kaksi teema-aluetta, jotka käsittelevät niitä käsityksiä, joita nuorilla on itsestään suomalaisina ja ei-suomalaisina. Teema-alueissa nuoret nostavat esiin niitä tekijöitä, jotka heidän mielestään ovat tärkeitä, kun he samastavat itsensä jompaan kumpaan (suomalaisiin tai omaan etniseen ryhmään) tai kumpaankin ryhmään. Kun lähdin tekemään haastatteluita, kiinnostukseni kohdistui erityisesti nuorten identiteettipohdintoihin ja siihen, löytyisikö heidän puheistaan maahanmuuttajatutkimuksessa ja -keskustelussa

vallalla olevaa käsitystä nuorista maahanmuuttajista kahden kulttuurin välisessä puristuksessa. (Ks. luku 2.2.3.)

Kysymykset omasta etnisestä taustasta hämmentävät nuoria, eikä niihin selvästikään aina ole helppoa antaa suoraa vastausta. Silloin kun samastuminen omaan ryhmään on selitettävissä konkreettisesti, samastuminen näyttää aineiston perusteella tapahtuvan kielen, yhteisen kulttuurin ja uskonnon kautta. Somaliassa syntynyt Mahad mainitsee omassa taustassaan tärkeimmäksi tekijäksi uskonnon ja toteaa sen merkityksen kasvaneen entisestään hänen aikuistuessaan Suomessa. Mahadin mielestä uskonto rajoittaa hänen elämäänsä, mutta *se tuntuu hyvältä, kun seuraa siinä vaan (3/7)*. Usein haastateltavieni kohdalla uskonto ilmeneekin elämäntapana riippumatta siitä, kuinka konkreettisesti uskontoa seurataan ja kuinka orjallisesti ohjeita ja sääntöjä noudatetaan (ks. myös Pietiläinen 1999, 110).

Moni nuori mainitsee yhteisen kielen ensimmäisenä, kun on puhe siitä, mihin ryhmään he samastavat itsensä ja miksi. Esimerkiksi Aleksei on sitä mieltä, että hänen on mahdotonta kertoa, mitkä tekijät ovat hänen omassa vironvenäläisessä taustassaan tärkeitä. Niiden merkitystä ei välttämättä ole helppo kuvailla sanoin, vaan kyse on enemmänkin tunteesta:

Aleksei: En mä voi niin suoraan sanoa, et en mä edes tiedä mikä se on, ku se ero tuntuu niinku, et en mä edes tiedä, mikä se ero on, mut se tuntuu aika kovasti. (– –)

Aleksei: Kieli on tärkeintä, sitten ymmärtäminen. Jokainen ymmärtää, jos mä vaikka sanon yks lause tai heti mun venäläinen kaveri ymmärtää sen. Ei suomalainen pysty sitä ymmärtämään.

V: *Vaik sä sanoisit sen suomeks?*

Aleksei: Nii, joo joo. Tai meil on vitsit erilaisii, ihan erilaisii. Sit meille oli se hauska vitsi, sit teille se on ihan tyhmä. (6–7.)

Myös Karamille kurdilaisuus ilmenee ennen kaikkea yhteisen kielen kautta, mutta sen lisäksi hän mainitsee myös vanhempien kunnioituksen ja fyysisen läheisyyden. Kaikkien näiden tekijöiden kautta Karam määrittelee itsensä kurdiksi ja näkee eroavansa suomalaisista. Toisaalta se, että Karam on asunut Suomessa kymmenen vuotta, on vaikuttanut siihen, että kurdilaisuus ilmenee hänen kohdallaan eri tavalla kuin hänen vanhempiensa kohdalla. Tietyt traditiot ja perinteet näyttävät olevan merkityksellisiä useimmille nuorille siinä mielessä, että niiden olemassaolosta ollaan tietoisia. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että perinteiden jatkuvuuden ylläpitämiseen välttämättä osallistuttaisiin aktiivisesti:

Ruby: Me käydään jossain juhliissa esim. vietnamilainen uusvuos. Me käydään siellä aina kaikki – mä en oo käyny vähän aikaan, ku mä en jaksu kuunnella ku ne kaikki kälättää, tosi ihme ihmisii, joita mä en tunne. Se on ku on asunu niin kauan Suomessa ni on niin paljon sopeutunu tähän kulttuuriin ... ni, en mä oikein tiedä.(9.)

Ulkomaalaisen taustan merkitys nousee esille ennen kaikkea tilanteissa, joissa nuoret pohdivat suhdettaan suomalaisiin tovereihin. Erot tuntuvat nuorten mielestä monesti itsestään selviltä ja ne ilmenevät sosiaalisissa käytänteissä, kommunikoinnissa ja suhtautumisessa omaan perheeseen. Se, että on syntynyt ulkomailla, avartaa Natalian mukaan hänen maailmankuvaansa:

Natalia: Siis, mitä se [virolaisuus] mulle antaa ni mä huomaan, et siit on hyöty, että mä oon nähny, minkälai on elämä Neuvostoliiton aikana. Elikkä mä suhtaudun täämösiin vaikeisiin tilanteisiin ehkä paljon helpommin, kun mun täällä olevat kaverit. Mä en ehkä kauhistu niin nopeesti kaikist asioista. Sitte varmaan se, että mä oon nähny sitä köyhyyttä ja niitä huonoja hetkiä ja mä oon nähny jonkun verran ite tätä niin sanotusti sotaa, mitä tääl olevat kaverit ei osaa edes kuvitella, et ne on luku siit kirjasta. (8–9.)

Haastateltavien on välillä vaikeaa eksplisiittisesti selittää, miksi he tuntevat kuuluvansa johonkin tiettyyn ryhmään. Kysymys onkin enemmän yhteenkuuluvuuden tunteesta, mutta mihin ja miksi, se näyttää olevan vaikeasti hahmoteltavissa. Yhteistä joillekin haastateltaville on, että he tuntevat vetoa sekä omaa ryhmäänsä että suomalaisuutta kohtaan samaan aikaan. Nuorten kohdalla etninen identifioituminen ei näytä siten olevan staattista, vaan se muuttuu tilanteiden mukaan. Identifioituminen voi vaihdella spontaanisti ja intuitiivisesti. Esimerkiksi Rubyn huomio siitä, ettei hän aina *jaksa* syödä vietnamilaista ruokaa näyttääkin ilmentävän sitä, että identiteettikysymykset vaativat joskus nuorilta ponnisteluita (ks. myös Ehn 1992, 138). Toisaalta nuoret omien sanojensa mukaan usein *menevät siitä väliltä*, joka voidaan ymmärtää siten, että kulttuurisia tapoja vaihdellaan “fiilisten” mukaan:

V: *Onks jotain semmost erityist tilannetta ku sust tuntuis, et sä oot erityisen paljon suomalainen?*

Ruby: En mä tiedä, ei must ikinä tunnu siltä. Okei, kyl välil äidin kaa, ku se on niin vietnamilainen vielä (!), se just syö puikoil, tekee vietnamilaist ruokaa, ni sit yhtäkkii mun tekeeki mieli syödä jotain sämpylää tai leipää, ni sit mä vaan teen leipää ja sit äiti on silleen “Ai, eks vietnamilainen ruoka kelpaa?” ja mä oon “Eiku, mä en nyt vaan jaksa syödä just tollasta. Mä halusin vaan leipää ja mennä tekee läksyt.” (23.)

Harinen on omassa tutkimuksessaan tarkastellut nuorten kaksoiskansalaisten kulttuurisia tapoja, jotka toteutuvat käyttäytymisessä, ja huomauttaa, ettei rituaalien mielekkyys ole nuorille aina niin itsestään selvää. Irrotettuna syntyseudusta kulttuuriset tavat voivat tuntua nuorista jopa koomisilta. (Harinen 2000, 172–173.)

4.3 “Nää ei osaa mitään muuta, ku juopotella”: turmiollinen suomalaisuus

Keskustelimme haastatteluiden aikana paljon siitä, missä tilanteissa haastateltavat kokevat olevansa suomalaisia ja missä tilanteissa eivät. Vastaukset olivat paljon laajempia, kun nuoret pohtivat sitä, missä tilanteissa he häpeävät suomalaisia. Halusin kuitenkin myös tietää, mistä asioista nuoret ovat Suomessa ylpeitä ja mitä he arvostavat. Abdel kritisoi ankarasti koko haastattelun ajan suomalaisia ahdasmielisyydestä ja asenteellisuudesta, mutta on toisaalta myös sitä mieltä, että:

Abdel: ... Täällä saa elää vapaasti ja normaalisti ja täällä kaikki on oikeudenmukaista ja tasa-arvoista muiden kansalaisten suhteen vaikka ei ookaan suomalainen. Siitä vois kyl sanoo, et on ylpee, et asuu Suomessa. (20.)

Ristiriitaisuutta voidaan pitää yhtenä arkiajattelun tyypillisenä ominaisuutena (ks. Alasuu-tari 1995, 170–171).⁴² Esimerkiksi Abdelin näkemykset suomalaisista ja suomalaisuudesta voi ymmärtää siten, että hän yrittää tarkastella suomalaisuutta monesta eri näkökulmasta, mikä johtaa keskenään ristiriitaisiin tuloksiin. Monet haastateltavat mainitsevat suomalaisten negatiivisena piirteenä hiljaisuuden, mutta voivat samassa haastattelussa olla sitä mieltä, että hiljaisuus on ihailtavaa. Vaikka hiljaisuus näyttää monen haastateltavan mielestä olevan suomalaisten kohdalla ylikorostunut piirre, monet ovat myös sitä mieltä, että vai-tiolossa on oma viehätöksensä, *ei ne häiritse muita, istuu kaukana susta ja antaa ihmisten olla rauhassa* (3/21).

Koska halusin haastatteluiden avulla selventää, miten suomalaisuus nuorten puheissa määrittäytyy, kysyin nuorilta suomalaisten negatiivisista piirteistä. Näin ajattelin saavani selville, mitä haittoja nuoret näkevät suomalaisuudessa. Asiasta ei kuitenkaan ollut helppo keskustella ja olin välillä jopa hämmentynyt siitä, että useat nuoret painottivat, etteivät he ole rasisteja: *Ei oo mitään, mä en ole rasisti* (5/16). Siksi yritin lähestyä aihetta kysymällä nuorilta, mitkä tilanteet ovat sellaisia, joissa he tuntevat häpeävänsä suomalaisia tai suomalaista seuraa. Myös Pietiläinen havaitsi omassa tutkimuksessaan, että nuoret jengiläiset punnitsivat negatiivissävytteisiä eroavaisuuksia vastahakoisesti. Hän päättelee tämän joh-tuvan osittain siitä, että “ryhmien välisiin eroihin on jo totuttu ja niihin suhtaudutaan valta-

---

⁴² Myös Pälli mainitsee omassa tutkimuksessaan, että yksilö voi varsinkin kyselytutkimuksessa antaa hyvinkin ristiriitaisia vastauksia. Henkilö voi esimerkiksi yhden ja saman puheenvuoron aikana ilmaista sekä suhtautu-vansa positiivisesti maahanmuuttajia kohtaan että vastustaa ankarasti aikaisempaa avoimempaa maahanmuuttopolitiikkaa. (Pälli 1999, 207.)

väestöä suuremmalla suvaitsevaisuudella ja välinpitämättömyydellä” (Pietiläinen 1999, 110).

En ollut etukäteen kuvitellut, että nuorten pohtiessa suomalaisuuden hyviä ja huonoja puolia, alkoholinkäyttö nousisi tärkeäksi tekijäksi. Aineistoa tarkastellessani huomasin kuitenkin, että alkoholi mainitaan lähes poikkeuksetta silloin, kun nuoret eivät missään nimessä halua olla suomalaisia. Vaikka halusinkin haastatteluiden avulla selvittää nuorten muslimien suhtautumista alkoholinkäyttöön, huomasin pian, että myös ei-uskonnolliset suhtautuvat alkoholiin kriittisesti. Suurin osa haastateltavista on useasti joutunut pohtimaan suhtautumistaan juomiseen ja alkoholiin uskonnollisuudesta tai ulkomaalaisesta taustasta riippumatta. Karam on sitä mieltä, että nimenomaan juominen julkisena tapana on häpeällinen:

V: Koska sä, et haluis olla siin suomalaises ryhmässä?

Karam: Siis jotkut tavat, esimerkiks ku mä en käy juopottelemassa, silloin mä en ainakaa oo.

V: Mikä siin on siin juopottelussa?

Karam: Koska must tuntuu, et nää ei osaa mitään muuta, kun juopotella nää nuoret ... mut en mä tiää.

V: Juot sä ite?

Karam: En mä juo. En mä juo ollenkaan.

V: Mist se johtuu, et sä et juo?

Karam: Öö, en mä tiedä oikeastaan koska ... siis se ei mitenkään oo mejän perheessä kiellettyä, kun kyl isä ja äiti ehkä joskus juo, mut et kyl mä oon totta kai maistanu ja silleen, mut mä en vaan nää mitään hauskaa siinä.

V: Minkälaista se on se juominen sitte?

Karam: Et sä oo ite juonu sitte?

V: Eiku siis (nauraa) minkälaista se on se , joka on semmosta häpeällistä?

Karam: Okei, jos sä juot, mee baariin juomaan ... mut, että tulee jonnekin metroon häiritsee ihmisiä. (15–16.)

Alkoholinkäyttö mainitaan useimmiten silloin, kun puhe on suomalaisista ikätovereista, mutta myös silloin, kun on puhe vanhemmista ja perheensisäisestä kunnioituksesta. Monen nuoren mielestä olisi nimenomaan vanhempia loukkaavaa, jos sortuisi juomaan viikonloppuisin. Toisaalta Victorian mukaan se, että nuori juo, kertoo enemmänkin hänen vanhemmistaan kuin nuoresta itsestään:

V: Onks jotain semmosii asioita suomalaisissa, et niinku hävettäis tavallaan olla niitten seurassa?

Victoria: No, ehkä alkoholinkäyttö ... ku mä en juo, ni ehkä siihen.

V: Millä tavalla? Minkälainen tilanne se sit olis?

Victoria: No, ainaski ku mä en oo kokenu, et mulle sanottais silleen, et mä olisin alkoholisti, et joisin ni ... en mä oikein tiedä. Mut se ei ois kiva, jos joku väittäis, et mä oon sellanen alkoholinkäyttäjä niinku nuoret on.

V: Osottaaks se sit siit ihmisestä jotain, jos se juo viinaa?

Victoria: Jotenki mä oon saanu sellasen kuvan, et jos nuoret juo ni, jotenki niitten vanhemmat ei paljon välitä siit, et miten ne juo.

V: No, osottaaks se sit tavallaan niinku sen vanhemmista jotain?

Victoria: No, mä oon saanu sellasen kuvan, et vanhemmat on niinku huolenpidottomat tai silleen. (19–20.)

Vastaukset koskevat lähes yhtä laajasti suomalaisten syrjintää ja rasistisuutta. Moni nuori ilmoittaa häpeävänsä tilanteita, jolloin suomalaiset suhtautuvat negatiivisesti ja syrjivästi ulkomaalaisiin:

V: Koska sä et missään nimessä haluis olla suomalainen? Koska ois niinku häpeällistä olla suomalainen?

Karam: No, siis kaikki tällaiset Joensuun tapaukset, ni sillo en kyllä haluis olla suomalainen missään nimessä (15).

Shukri: Mun mielestä ne [suomalaiset] jotkut syrjäyttää, syrjäämistä, en mä tiedä, esimerkiksi rasismi tai muut (12).

Ruby: Okei, jos mä olisin suomalainen ni mä en ainakaan hakkais ulkomaalaisii, se ei tunnu kauheen kivalta (26).

Natalia: Ehkä jonkun verran tämmönen rasismi, ni se on ehkä semmonen (21).

Osittain se, että nuoret puhuvat niin paljon suomalaisten syrjivästä käyttäytymisestä, johtuu siitä, että he ovat joutuneet kokemaan sitä itse. Keskustelujen perusteella näyttää kuitenkin myös siltä, että vaikka nuoret tuomitsevat heihin kohdistuvan syrjinnän jyrkästi, heidän on vaikeata sanoa, mistä tämänkaltainen syrjivä käyttäytyminen johtuu. Monet haasteltavat koettavat myös ymmärtää suomalaisten käyttäytymistä ja yrittävät perustella sitä jotenkin. Joissakin tapauksissa nuorten puheissa on löydettävissä suoranaista rasismien puolustelua. Palaan tähän myöhemmin käsitellessäni nuorten määritelmiä rasismista. (Ks. luku 5.1.)

4.4 “Se on mulle ihan selkee”: ei kulttuurien välissä vaan niiden herrana

Osittain oma ennakkoluuloinen käsitykseni kahden kulttuurin välisestä dilemmasta rikkoutui, kun keskustelimme nuorten kanssa siitä, mihin “kulttuuriin” tai etniseen ryhmään he samastavat itsensä. Varsinkin kysymykseen siitä, kokevatko nuoret kahden kulttuurin välistä ristiriitaisuutta, sain lähes poikkeuksetta kieltäviä vastauksia. Jokainen haastateltavista on hyvin tietoinen omasta kulttuurisesta paikastaan ja etnisestä tilastaan ja monet ovat myös sitä mieltä, etteivät ne tuota heille sen enempää päänvaivaa. Kaikkein tärkeintä näyttää vastausten perusteella olevan se, että nuori itse tietää, missä mennään. Kun kysyin nuorilta suoraan, tuntevatko he kahden kulttuurin tai etnisen ryhmän välistä ristiriitaisuutta, vastaukset olivat yleensä seuraavanlaisia:

V: Joudut sä koskaan miettimään, et “Oonks mä suomalainen vai oonks mä vietnamilainen”?

Ruby: Ei kyl mä tiedän, et mä oon vietnamilainen ... en mä niin hullu oo ...

V: *Ei, mut mä ajattelin, et jos tulis jotain semmost ristiriitatilannetta, et sä joutuisit miettimään sitä, mitä sä oot?*

Ruby: Ei, en mä ikinä mieli et, "Oonks mä vietnamilainen vai oonks mä suomalainen. Kas siinä pulma!" (Nauraa). (29.)

V: *Joudut sä joskus miettimään, että oot sä suomalainen vai venäläinen vai onks se sulle ihan selkee?*

Aleksei: On se mulle ihan selkee. En mä oo koskaan ajatellu, et "Hei, hetkinen ... mä oon pimeessä. Kuka mä oon?" (23.)

Joillakin nuorilla etninen identifioituminen näyttää olevan joustavaa ja se muuttuu tilanteiden ja seuran mukaan. Niillä nuorilla, joilla on ollut mahdollisuus käydä omassa syntymämaassa, matka on saattanut herättää henkiin vahvoja joko itsestä lähteviä tai ulkopuolelta tulevia suomalaisuuden tunteita. Esimerkiksi Natalia painottaa, että Suomeen muutettuaan ja pitkään sen jälkeen, hän aina uusiin ihmisiin tutustuessaan mainitsi sen, ettei ole syntyperäinen suomalainen. Häntä ei aina otettu todesta. Nataliaa tämä ärsyttää ja hän sanoo tuntevansa itsensä vahvasti virolaiseksi Virossa vieraillessaan, vaikka sikäläiset ystävät pitävät häntä suomalaistuneena. Omasta etnisyydestä ollaan ylpeimpiä silloin, kun se antaa tunteen, että kuuluu johonkin erityislaatuiseen ryhmään, jonka sisäänpääsyä koskevat tiukat kriteerit.

Toisaalta nuorilla saattaa olla myös samanlaisia tunteita omaa etnistä ryhmää kohtaan kuin joillakin suomalaisilla etelänmatkaajilla – kaikki eivät välttämättä ole niin iloisia kuullessaan puhuttavan omaa äidinkieltään. Mahad esimerkiksi mainitsee häpeävänsä somalialaisia kavereitaan, kun he ovat joukolla pelaamassa pallopelejä. Kaveriporukan kukkoilu saa Mahadin niskakarvat pystyyn ja hänen mukaansa somalialaisille on yhteistä tietyissä tilanteissa se, että *ne kaikki riehuu ja jokainen kuvittelee olevansa johtaja ja kukaan ei kuuntele ketään* (3/11). Siten identifioituminen saattaa olla voimakasta myös suomalaisessa porukassa, *siel ei ollu yhtään venäläisiä ja mun piti puhuu suomee, minäkin vaan sillon olin suomalainen* (4/17).

Kaikki haastateltavat eivät kuitenkaan aina pysty tiukasti määrittelemään, missä tilanteissa he tuntevat itsensä vahvasti suomalaisiksi. Monien mukaan sellaisia tilanteita ei välttämättä edes ole, eikä ole ollutkaan, tai sitten he tuumivat, etteivät he ole kiinnittäneet tilanteisiin huomiota. Nuoret näyttävät haastatteluiden perusteella vaihtavan kulttuuria sulavasti tai pitävän eri kulttuureja kasassa yhtä aikaa ilman suurempia ongelmia. Sen sijaan, että maahanmuuttajanuoria koskevassa tutkimuksessa keskityttäisiin kahden kulttuurin väliseen dilemmaan, tulisikin ehkä kiinnittää entistä suurempaa huomiota niihin kulttuurillisiin strate-

gioihin, joiden avulla nuoret jäsentävät omaa elämäänsä ja arkipäiväänsä. Ulkomaalainen tausta ei ole pelkästään taakka vaan myös voimavara, joka näyttää haastatteluiden pohjalta auttavan nuoria ymmärtämään ihmisiä, jotka ovat samassa tilanteessa. Lisäksi ulkomaalaisesta taustasta on hyötyä konkreettistenkin taitojen takia: Haastateltavat nuoret näyttävät olevan sosiaalisesti herkkiä ja muuttuvaisia “suomenmaalaisia”, jotka eivät välttämättä pysty määrittelemään itseään johonkin tiettyyn kiinteään ja muuttumattomaan kulttuuriseen tai etniseen kategoriaan:

Karam: Siis totta kai oon kurdilainen, mutta kuitenkin suurimmaks osan ajasta asunu täällä, et niinku eurooppalainen, joka kuitenkin tuntee juurensa ja haluis tuntee ne paremmin. (8.)

Maksim: Mä oon hybridi. Kai mä periaattees koen olevani venäläinen ihan sen takia, et mul on enemmän venäläisii kavereita. (6.)

Aleksei: Mä oon kaikki kolme asiaa yhtä aikaa [venäläisyys, virolaisuus ja suomalaisuus]. Venäläisyyttä on mulla enemmän.

V: *Minkä takii?*

Aleksei: No ku mun äidinkieli on venäjä , niinku mun kulttuurikin on venäjän kulttuuri ja sit Virosta jäi mieleen myöskin jokin osa kulttuuri ja nyt taas Suomes myöskin mä kerään kaikki tiedot ... täst Suomesta. (8.)

4.5 “Mä en oo syntyny täällä”: etnisyyden primordiaalisuus

Jos suomalaisuus rajataan kansalaisuudeksi eli tietyn valtion kansalaisena olemiseksi, nuoret ymmärtävät monesti sen tarkoittavan sitä, että yksilöllä on kyseisen valtion passi. Kansalaisuus sinällään ei vielä näin ollen tarkoita tunnepitoista sitoutumista kansalaisena olemiseen, vaan ilmenee *paperikansalaisuutena*, josta on tiettyä etua tai hyötyä. (Ks. Harinen 2000, 92–94.) Somaliassa syntynyt Safia ilmentää tätä lausumalla, että *kaikki somalialaiset, jotka saavat Suomen kansalaisuuden sanovat “mä oon somalialainen, mut mulla on Suomen passi”*(5/13). Kun kansalaisuus puolestaan muuttuu “kunnon” kansalaisena olemiseksi, kuten nuoret usein haastatteluissa tähdentävät, sen rajat ja kriteerit kiristyvät selvästi. Suomalaisuutta eivät tällöin kuvaa tietyt banaalit piirteet, vaan suomalaisuus muuttuu valtion mekanismiksi, joka sulkee itseensä vain tietyt yksilöt. Nuorten etnistä identifioitumista karakterisoi etnisten kriteerien määrittely ulkoapäin (valtaväestö määrittelee, kuka voi olla suomalainen) ja sisältäpäin (nuori ei itse katso voitavansa irtautua juuristaan ja unohtaa menneisyyttään). Nuorten haastateltavien kohdalla etnisyyttä ilmentävät siten tiukat jäsenyyden kriteerit, jotka näyttävät olevan keskusteluiden perusteella lujasti vereen sidottuja.

Nuorten kanssa käymät kansalaisuus/etnisyysskeskustelut saivat uutta pontta, kun kysyin heiltä, kuvittelevatko he joskus muuttuvansa/tulevansa suomalaisiksi. Vaikka aikaisemmin haastatteluissa etnisestä samastumisesta puhutaan vapaasti ja painotetaan sen muuttuvaista ja tilannesidonnaista luonnetta, pohjalla on kuitenkin vahvana ajatus etnisyyden *primordiaalisuudesta*. Ruby, joka ei koskaan kuvittele voivansa muuttua suomalaiseksi, sanoo: “*se on mahdotonta, sun veri on vietnamilainen*” (7/18). Periytyvänä ilmiönä etnisuus ei kuitenkaan haastatteluista päätellen näytä välttämättä olevan kahle, vaan se luo myös turvaa ja tunteen yhteenkuuluvaisuudesta. Toisaalta tietyt sosiaaliset pakotteet näyttävät olevan etnisyyden taustalla: sille ei käy hyvin, joka yhtäkkiä päättää muuttua suomalaiseksi. Victoria, joka on asunut Suomessa kaksitoista vuotta, pohtii omaa suomalaisuuttaan näin:

V: *Koet sä olevas enemmän jotain muuta [hongkongilainen tai suomalainen]?*

Victoria: Ehkä suomalainen ... enemmän.

V: *Nii. Minkä takii sä, et sit oo suomalainen kokonaan?*

Victoria: No, koska mä en oo. Koska mä en oo syntynyt täällä, eikä mun isä tai äiti oo suomalainen. Nii, et vaan mä en oo sillai **kokonainen**.

V: *Jos joku on esimerkiksi asunu kolkytuotta Suomes ja se tulee jostain muualta eikä sen vanhemmat oo suomalaisii ni, eks siit voi tulla silti suomalainen?*

Victoria: Ei mun mielestä, koska se ei oo **synnynnäinen** sellanen suomalainen ni se näkyy, kyl sen näkee, et se ei vaan oo, vaik se sanooki, et se on **kokonaan** suomalainen, mut ei se vaan oo.

V: *Kuka sen päättää, et se ei oo?*

Victoria: No, mun mielest ympäristö. Jos sä sanot vaikka jolleki, et sä oot suomalainen, **kunnon** ... ei ihmiset oikein silleen usko, vaik sä oot asunu niin pitkään.

V: *Mitä ne sit kattoo? Minkä...*

Victoria: Silleen ku se näkyy ulkonäöst, et sä et oo niinku ihan **kunnon suomalainenkaan**. Ulkonäöst sen näkee.

V: *Nii, minkälainen on sit kunnon suomalainen?*

Victoria: Mun mielest jos äiti ja isä on suomalainen ni sillan on niinku vast **kunnon**. (15–16.)

Se, kuka voi olla suomalainen, näyttää nuorten puheiden perusteella olevan ulkoapäin määriteltyä: muottiin ei mahdu muita kuin ulkonäön ja syntymän suhteen kriteerit täyttävä yksilö. Lilian mielestä suomalaisena oleminen ei ole hänelle mahdollista, *sust kummiski huomataan ja sult kummiski kysytään, mistä sä oot* (11/24). Monet nuorista mainitsevatkin, että he kohtaavat oman muukalaisuutensa viimeistään siinä vaiheessa, kun heidän alkuperäistä syntymämaataan kysellään. Joskus tämä ulkopuolisuudesta muistuttaminen voi saada raaempiakin muotoja:

V: *Entäs luulet sä, et sust tulee joskus suomalainen?*

Mahad: Ei.

V: *Miksei?*

Mahad: No, koska ensiks se huomataan ulkonäöst, ni vaik mä sanoisin, et mä oon Suomen kansalainen ja kaikki ... perjantai-iltana, joku kutsuu mua neekeriks⁴³. Kutsuaks sua [haastattelijaa] kukaan

⁴³ Ruotsin akatemia totesi syksyllä 2000, ettei “neekeri” ole sanana loukkaava tai rasistinen, sillä se tarkoittaa tummaa ihmistä. Myös Suomessa sanan käyttö on herättänyt vilkasta keskustelua esimerkiksi lehtien mielipidepalstoilla, ja käräjä- ja hovioikeuksissa sanan halventavasta (!) käytöstä on langetettu maksettavaksi sak-

koskaan neekeriks? Ei. Mist se johtuu? Ihost, eks nii? Ni sä näytät suomalaiselta, mut sen takii must ei ikinä tuu suomalaista kato ... ni miks pitäis sit yrittää sen kummemmin. (27.)

Nuorten mielestä oma etninen tietoisuus näyttää vahvasti muodostuvan sekä syntyperästä että kulttuurisesta sulautumisesta – tilanteiden mukaan kulttuurinen kuori vaihdetaan ja suomalaisessa olotilassa viivytään hetki. Suuri osa haastateltavista on sitä mieltä, ettei suomalaiseksi voi muuttua sormia näpdyttämällä. Itse asiassa suomalaisuudella leikkimillä voi olla kohtalokkaitakin seuraamuksia. Joidenkin mukaan “kunnon” suomalaisia ollaan vasta sitten, kun molemmat vanhemmat ovat suomalaisia. Kukaan haastateltavista ei halunnut muuttua suomalaiseksi ja moni oli sitä mieltä, ettei se välttämättä olisi mahdollistakaan. Karamin kanssa käymä keskustelu osoittaa, kuinka etnisyys nähdään syntyperään sidottuna. Keskustelussa tulee esiin myös ajatus siitä, että suomalaiseksi muuttuminen voi kostautua myöhemmin:

V: Tuntuuks sust siltä, et sust tulis joskus suomalainen?

Karam: Siis miten? Suomen kansalainen vai?

V: Eiku, et sä kokisit olevas?

Karam: Ei, ei, ei. Ei, koska mä en haluu. Mä haluan olla kurdi.

V: Voisko joku muu sitte, joka ois kurdi esimerkiks, ni voisko siit tulla suomalainen?

Karam: Joo varmasti sellasiakin löytyy, kyl mä tiedän ... Ai voisko siit tulla suomalainen? No, totta kai siis.

V: Miten se näkyy, et siit on tullu suomalainen, mikä sen tekee?

Karam: Ehkä varmaan se, et se on unohtanu, mist se on tullu.

V: Onks se syntyperä, joka on tärkeintä siin omas taustassa sitte?

Karam: Joo, ilman muuta.

V: Tarkottaaks se sitä, et jos joku on syntynyt jossain muualla ni siit ei ikinä tavallaan voi tulla suomalaista?

Karam: Ei, totta kai siit voi tulla ... siis liianki helposti.

V: Tartteeksi siihen Suomen kansalaisuuden et tulee suomalaiseks?

Karam: Ei tarvii, ei, siis oot vaan täällä, niinku unohdat mist oot tullu, niin totta kai siis sillai sust tulee suomalainen, mutta kyl se joskus kostautuu.

V: Millä tavalla se kostautuu?

Karam: Ei sen tarvii, mut se voi. Totta kai, jos sä haluat olla suomalainen ni sust voi tulla suomalainen, sä voit asuu täällä lopun elämääs suomalaisena, mut voi myös olla sillä tavalla, et sit suomalaiset ei ehkä kohtele sua suomalaisen, vaik sä haluaisit niin ja tunnet olevas niin. Sillon mitä sä teet? (16–18.)

Karam painottaa oman menneisyyden unohtamisen olevan pahasta ja hänen puheestaan käy ilmi ajatus *etnisestä turvaverkostosta*, jonka hylkääminen tai siitä erkaneminen johtaa tyhjässä tilassa ajatelmien. Monet muutkin korostavat sitä, että *kyl varmaan pitäis tuntee omat juurensa* (2/35), mutta huomauttavat myös, että muiden (suomalaisten) jatkuva muistuttaminen siitä, ettei ole syntynyt Suomessa, hankaloittaa suomalaistumista ja tekee siitä myös mahdotonta. Joidenkin haastateltavien mukaan ulkomaalainen tausta aiheuttaa niin paljon päänvaivaa, että olisi helpompi olla suomalainen (syntynyt Suomessa). Nämä

---

koja. Suomessa eduskunnan apulaisoikeusmies on huomauttanut, ettei neekeri-sanaa tulisi käyttää poliisin virkakielessä. (HS 6.10.2000.) Huomionarvoista “neekeri”-debateissa on se, että nimitetyiksi joutuneet harvoin saavat mahdollisuuden ilmaista mielipiteensä sanan käyttökelpoisuudesta.

nuoret joutuvat mielestään liian usein selittelemään, minkä takia heillä on aksentti tai minkä takia he näyttävät erilaisilta kuin ”tavalliset” suomalaiset. Monet haastateltavat painottavat puheissaan sitä, ettei kukaan loppujen lopuksi valitse syntymämaataan eikä muutto Suomeen ole ollut nuorten oma valinta:

V: Minkä takii te tulitte Suomeen?

Maksim: Tota kysymyst yks kaveri kysy mult aivan hirveesti ... mä en ittekää tiä. Siks ku mä seurasin mun vanhempii. Mä en oikein pystyny jäämään sinne Viroon yksin.

V: Mut tiedät sä yhtään, et minkä takii?

Maksim: En.

V: Ootteks te puhunu siitä sun vanhempien kaa?

Maksim: No en ... mut luultavasti tultiin ihan siksi ku ne tajus, et Viron talous romahtais, ku se itsenäistyy. (1.)

4.6 ”Haluaisin opettaa, et kansalaisuudel ei oo mitään välii”: etnisyyden jatkumona

Keskustelemalla avioliitosta halusin saada selville, kuinka tärkeänä nuoret pitävät puolison kansallisuutta. Päätin alunperin vastauksien myös kuvaavan sitä, miten esimerkiksi suomalaisuus ymmärretään intiimimmällä tasolla. Nuoret puhuvat aineistossa varsin avoimesti rakkaudesta, avioliitosta ja puolison ”valintaan” vaikuttavista tekijöistä – myös pojat. Monella on vankat käsitykset siitä, minkälainen tulevan aviopuolison tulee olla, vaikka heidän ajatuksensa ja suunnitelmansa avioliiton suhteen ovat kaikkea muuta kuin lukkoon lyötyjä. Ajattelin, että avioliitosta ja rakkaudesta puhumalla saisin selville, kuinka pitkälle etnisyyden nuorten ajatuksissa ulottuu. Avioliittokysymykset laajenevat myös koskemaan lastenkasvatusta ja perheasioita. Ajattelin kartoittavani nuorten elämänarvoja kysymällä, mitä asioita he haluaisivat erityisesti opettaa omille tuleville lapsilleen. Halusin siis kiinnittää huomiota siihen, millaisia kasvatuskäsityksiä maahanmuuttajataustaisilla nuorilla on.

Useat haastateltavat painottavat haastatteluissa, ettei kansalaisuudella tai etnisyydellä ”ole väliä” siinä tilanteessa, kun tuleva puoliso ”valitaan”. Halusin kuitenkin pureutua romanttisen rakkauskäsityksen, ”rakkaus ei tunne rajoja”, taakse. Haastatteluiden pohjalta näyttääkin paikoitellen siltä, ettei käsitys avioliitosta universaalina rakkauden instituutiona ole aina niin yksiselitteinen:

Aleksei: Kyse on rakkaudesta. Sit jos rakastut johonki suomalaistytöön tai naiseen tai venäläiseen tai virolaiseen tai ihan mitä vaan niin on kyse rakkaudesta. Ei se paljon välii oo, minkämaalainen se on.

V: *Rakkaus menee yli rajojen?*

Aleksei: Joo.

V: *No, keneen sä luulet, et sä rakastuisit helpommin, venäläiseen vai suomalaiseen?*

Aleksei: Venäläiseen tyttöön.

V: *Minkä takia?*

Aleksei: On niinku helpompaa löytää sama tie. (41–42.)

Avioliitto ei ole haastattelemilleni nuorille ajankohtainen asia ja monet ilmoittavat, etteivät he sen kummemmin pysty sitä pohtimaan. Joillakin haastateltavilla on kuitenkin vankkoja näkemyksiä siitä, kenen kanssa he eivät haluaisi mennä naimisiin. Tilanne avioliiton suhteen on erilainen kuin omassa syntymämaassa. Abdelin mielestä suomalainen tasa-arvo tekee somalialaisille naisille hallaa:

V: *No, pystytäsä kuvittelee, et sä menisit suomalaisen kanssa naimisiin?*

Abdel: Ehkä joskus. Ei siitä koskaan voi olla varma mistään. Mutta ei se kyllä tällä hetkellä tunnu siltä. Itse asiassa kyllä Suomessa olisi helpompi elää, jos menee naimisiin suomalaisen naisen kanssa kuin somalinaisen. Somalinaisilla on sellainen käsitys kun niitä olis jotenki pidetty orjina ja täällä ne koko ajan niinku riitelee, avioeroa ja kaikkee sellaista. Vois olla, että suomalainen nainen ajattelee paljon vapaammin, et se hyväksyis mun ajatuksia paljon helpommin, ku somalinainen. (26–27.)

Monen haastateltavan mielestä heidän oma etninen alkuperänsä ja kansalaisuutensa ovat liian korostuneita ”ulkopuolisten” arvioidessa heidän nykyistä elämäntilannettaan ja he haluaisivat opettaa lapsilleen, ettei tähän uteliaisuuteen ja muistutukseen siitä, että on kotoisin jostain muualta kuin Suomesta, tulisi kiinnittää niin paljon huomiota. Ulkopuolelta asetettuun identiteettiin suhtaudutaan varauksellisesti ja etnisyys halutaan esittää tuleville lapsille pikemminkin valinnanvaraisena vaihtoehtona, josta voidaan ammentaa omaa identiteettiä vahvistavia tekijöitä:

Maksim: Haluaisin opettaa, et kansalaisuudel ei oo mitään väliä, muuten sil tulee pelko, et ”Mähän oon pelkkä venäläinen!” Se on mun mielestä tärkeää, koska me ollaan kaikki ihmisiä, ei mitään sen tarkempaa. (21.)

Kuitenkin haastatteluista ilmenee myös se, että lapsille halutaan luoda symbolisia juuria kertomalla omasta etnisestä alkuperästä. Karamin mukaan olisi tärkeää, että lapsi tuntisi oman kurdilaisen taustansa, vaikka syntyisikin Suomessa. Etnisten juurien paikantamisen Karam haluaisi tehdä viemällä lapsensa omille synnyinseuduilleen, *olo on niinku sisällä rauhallisempi, ku tietää, mist on tullu ja mitä tekee* (2/36). Kurdilaisuus näyttää siten Karamin kohdalla jäsentyvän ennen kaikkea diasporan⁴⁴ käsitteen avulla. Karamin puheita sävyttää voimakkaasti toive siitä, että hän voisi tulevaisuudessa palata omaan ”kotimaahansa”. Hänen etnistä identifioitumistaan ja myöskin elämää Suomessa kuvaa suhde yhteiseen jaettuun alueeseen ja ”kotimaahan” eli diasporinen tietoisuus. (Ks. Wahlbeck 1999, 121–122.) Myös Ruby painottaa vastauksessaan sitä, ettei äidin etnistä alkuperää tulisi sivuuttaa

⁴⁴ Tarkemmin diasporan käsitteestä ks. esim. Wahlbeck 1999, 29–38 ja Tiilikainen 1999, 23–26.

2.) Myös Ruby painottaa vastauksessaan sitä, ettei äidin etnistä alkuperää tulisi sivuuttaa kasvatuksessa:

V: Miten sä haluaisit kasvattaa sun tulevan lapsen? Mitkä on siinä semmosii tärkeitä asioita?

Ruby: Se on vähän vaikeeta, ku jos mä kasvatan sen Vietnamiis ni kyl mä kasvatan sen vähän niinku vietnamilaisella tavalla, mut opetan sille kuitenkin suomenki. Se on ihan hyvä, et se osaa monta kieltä. Jos mä taas asun Suomessa ni sit mä kasvatan sen ihan niinku suomalaiseks, vaik kyl sen kannattaa tietää kaikkee vietnamilaista, esimerkiks kulttuurista.

V: Mitkä on sulle semmosii tärkeitä arvoja, mitä sä haluisit, et sun lapsi oppis?

Ruby: Pitää varmaan olla ylpee, et mitä eroi on, eikä saa ajatella, et ”Voi ei, miks mä en oo suomalainen tai miks mä en oo italialainen, ku ne on niin kauniita?” Pitää vaan olla niin, että mä oon tällane, enkä voi sille mitään, enkä mä haluu muuttuu. (45.)

Nuorten näkemykset lastenkasvatuksesta voidaan tulkita neuvoiksi, joita he ovat itse saaneet vanhemmiltaan tai olisivat toivoneet saavansa. Haastateltavilla näyttää olevan kulttuurista tietoa siitä, miten eletään kahdessa kulttuurissa samaan aikaan ja miten niitä vaihdellen joustavasti. Toisaalta nuorten kasvatuspuheita voisi tulkita myös niin, että he pyrkivät yhdistämään kulttuurisia aineksia ja tapoja toisiinsa ja toivovat lapsensa tulkitsevan ne uudelleen voimavaraksi, joka takaa sen, että myös he tuntisivat juurtuvansa voimakkaasti kurdilais-suomalaiseen tai vietnamilais-suomalaiseen elämänmenoon. (Ks. myös Tuan 1999, 118.) Haastateltavieni puhuessa tulevaisuuden unelmistaan, toiveistaan ja suunnittel mistaan haastatteluissa painottuu tunne ”ulkopuolisuudesta”, jota he eivät toivo omien lastensa kokevan.

Pohdintaa

On mielenkiintoista huomata, miten haastatellut nuoret määrittelevät suomalaisuutta samoin kuin aikaisemmissa suomalaisuutta koskevissa tutkimuksissa haastatellut ”suomalaiset” nuoret. Esimerkiksi Gordonin ja Lahelman kansalaiseksi kasvattamista ja kasvamista koskeva tutkimus tarkastelee muun muassa sitä, ”miten suomalaisuus määrittyy, miten se suhteutuu muihin kansallisuuksiin muualla (poissaolevina toisina) ja Suomessa, poissaolevina toisina, jotka ovatkin nyt läsnä” (Gordon & Lahelma 1998, 257–258). Koska omassa tutkimuksessani tarkastelen sitä, miten nuo *läsnäolevat poissaolevat toiset* määrittelevät suomalaisuutta, on mielenkiintoista huomata, että jäsenystävät ovatkin osittain samankaltaisia. Haastattelemieni nuorten puheista välittyä samantapainen ongelmallinen suhtautuminen suomalaisuuteen kuin esimerkiksi Gordonin ja Lahelman tutkimuksessa (emt., 265–

267). Suomalaisia kuvaillaan viinapäiksi ja hiljaisiksi, ja useimmiten tämä hiljaisuus on nimenomaan ongelmallista ja ilmenee käytöstapojen puuttumisena ja jöröytenä (ks. myös Ruuska 1999, 303–304). Tämä samojen tekijöiden määrittelemisen on kenties osoitus siitä, että suomalaisuus on vahvasti sellaista, joka opitaan ja johon sosiaalistutaan ja kasvatetaan (Gordon & Lahelma 1998, 252).

Kun keskustelu siirtyy käsittelemään, mihin tilaan nuoret määrittelevät itsensä etnisesti ja millä perusteilla, vastauksissa korostuu emotionaalinen aspekti. Nuorilla suomalaisuus raamittuu verrattaessa sitä omaan etniseen taustaan. Nuorten puhuessa suomalaisten negatiivisista piirteistä päällimmäisiksi ongelmaksi nousevat alkoholinkäyttö ja suomalaisten rasistinen suhtautuminen ulkomaalaisiin (ks. myös Keskiälo 2000, 76–77). Vaikkei kvalitatiivisen aineiston tarkoitus ole toimia yleistävänä tietolähteenä, voin haastatteluiden ja osittain myös kenttäkokemusten nojalla olettaa, että erityisesti maahanmuuttajanuorilla suhtautuminen alkoholiin on vaikeaa etnisestä taustasta riippumatta. Catharina Visapään (1997, 72–73) haastattelemat somalialaiset pääkaupunkilaiset nuoret suhtautuvat hyvin kielteisesti alkoholiin, mikä selittynee ennen kaikkea uskonnon kautta. Kuitenkin joidenkin Visapään haastateltavien mukaan nuorten on yksinkertaisesti hyväksyttävä suomalaisten viinahuuruinen kulttuuri, kun taas toiset katsoivat sen estävän heitä viettämästä aikaa suomalaisten nuorten kanssa.

Caisan nuorten iltoja suunniteltaessa nuoret monesti itse ehdottivat, että iltojen aikana siirryttäisiin alkoholipitoisten juomien myyntiin. Nuoret perustelivat näkemystään sillä, että näin taattaisiin se, että myös suomalaiset nuoret osallistuisivat iltoihin. Caisan henkilökunta suhtautui kielteisesti alkoholin myymiseen. Alkoholinkäyttö on selvästi ongelmallista, mitä tulee nuoriin maahanmuuttajiin. Pääkaupunkiseudulla on kasvava huoli nimenomaan maahanmuuttajanuorten lisääntyvästä alkoholien käytöstä, vaikka suomalaiset nuoretkin juovat entistä enemmän. Voi olla, että ongelma on näkyvämpi maahanmuuttajien kohdalla ja siihen siksi kiinnitetään huomiota. Toisaalta näyttää siltä, että alkoholi on usein myös tie integroitumiseen suomalaisen nuorison kanssa. Juopottelu on hyväksytty länsimaisen nuorisokulttuurin tapa (Jouhki 1998, 3/4). Siksi olisikin ehkä syytä kiinnittää entistä suurempaa huomiota nimenomaan suomalaisen nuorison päihteidenkäyttöön.⁴⁵ Kenttätöitä tehdessäni huomasin, että muun muassa alkoholin nauttiminen toimii monesti sa-

---

⁴⁵ Huhtikuussa 2000 suoritetun koulukyselyn mukaan humalajuominen on 8.–9. -luokkalaisten helsinkiläisnuorten tämänhetkisistä terveysongelmista vakavin (HS 1.11.2000).

mastumiskeinona ja on nuorille maahanmuuttajille keino hälventää eroa heidän ja suomalaisten nuorten välillä. (Kenttäpäiväkirja 19.1.2000.)

Haastatteluiden pohjalta olisi väärin olettaa, että maahanmuuttajanuoret eläisivät valtakulttuurin ja vähemmistökulttuurin välisessä tyhjiössä.⁴⁶ Anne-Mari Keskiälo on pro gradu -tutkielmaansa varten tutkinut kansainvälisen luokan suomalaisia ja venäläisiä oppilaita. Hänen mukaansa luokan nuoret maahanmuuttajat jakavat itsensä kolmeen tilaan⁴⁷: suomalaiseen, suomalaistuneisiin venäläisiin ja venäläisiin. Vaikka Keskiälo painottaakin, että osittain nämä kategoriat ovat päällekkäisiä, termien *puolikas* tai *puolisuomalainen* käyttö antaa helposti kuvan siitä, että nuoret elävät tilassa, jossa konfliktit korostuvat. Keskiälo nimeää venäläisyyden ja suomalaisuuden ennen kaikkea *järjestyksen ja puhtauden tiloiksi* (Keskiälo 2000, 84–92) – tulkinta, jossa etnisyys helposti ymmärretään annettuna eikä huomioida tarpeeksi sitä, että niin suomalaisuus suomalaisille kuin venäläisyydenkin venäläisille voivat pikemminkin olla *epäjärjestyksen tiloja*. Myös Pietiläinen mainitsee tutkimuksessaan haastateltavien **jäävän** kahden kulttuurin väliin (Pietiläinen 1999, 107). Tämänkaltaisista sekä tutkimuksessa että julkisessa keskustelussa vallalla olevista tulkinnoista ja niiden sisältämästä retoriikasta välittyy herkästi kuva, jossa nuoria maahanmuuttajia sääli-tään ja heistä ollaan huolissaan. Tulkinnoissa ei oteta huomioon sitä, että vaikka nuoret eläisivätkin kahden tilan välissä, se ei tee tilasta automaattisesti puolikasta, epäaitoa tai ongelmallista. Kulttuurit eivät ole muuttumattomia kokonaisuuksia. Nuoret pyrkivät itse aktiivisesti toimimaan kulttuurisessa tilassa tekemällä selkoa itsestään ja toisistaan. (Baumann 1996, 14; ks. myös Bjurström 1997, 51.) Nuorten oman tilan etsimiselle näyttää olevan ominaista jatkuva toiseuden kohtaaminen (Fornäs 1992, 13–14; Kamali 1999, 37; Ålund 1997, 29), joka määrittelee heidät *puolikkaiksi*. Itse he eivät näytä määrittelevän itseään puolikkaiksi, tai niin ainakin vahvasti epäilen. Nuoret voivat ilmentää olevansa puolikkaita mutta kuitenkin kokonaisia, eivätkä he pidä itseään vähempiarvoisina tai ulkopuolisina (ks. myös Tuan 1999, 106). Lisäksi nuoret maahanmuuttajat identifioivat itsensä muun muassa uskonnon, iän ja sukupuolen mukaan myös muihin muuttuviin ja välissä oleviin tiloihin aivan kuten “suomalaiset” nuoretkin (Hautaniemi 1997, 17).

---

⁴⁶ Tässä kohdassa omaa kritiikkiäni ei tulisi tulkita maahanmuuttajien kohtaamien monisyisten ongelmien vähättelemisenä. Integroituminen suomalaiseen yhteiskuntaan on ongelmallinen ja tarkoituksenani on lähinnä korostaa, että ongelmien takana on enemmänkin sosiaalisesta epätasa-arvosta kuin kulttuurista tai etnisyydestä johtuvat syyt. Monet tutkijat ovat heränneet kritisoidaan näkemystä, joka paikantaa varsinkin nuoret maahanmuuttajat kahden kulttuurin väliseen tyhjiään tilaan. Tästä kirjoittavat esimerkiksi Baumann (1996), Jensen (1998), Hautaniemi (1997) ja Ålund (1992, 1997). Ks. myös luku 2.2.3.

⁴⁷ Keskiälo ottaa tutkimuksessaan teoreettiseksi lähtökohdaksi Zygmunt Baumanin ajattelun tarkastellessaan kansainvälisen luokan venäläisyyden ja suomalaisuuden tiloja (Keskiälo 2000, 7).

Vain tietyt kriteerit täyttävät yksilöt ovat etuoikeutettuja suomalaisuuden hallitsemiseen ja loput rajataan suomalaisuuden ulkopuolelle. Nuorten omista identiteettipohdinnoista suomalaisuus muotoutuu selvästi kokonaisuudeksi, jonka hedelmistä harvoin päästään nauttimaan, varsinkin silloin, kun kyse on “kunnon” kansalaisena olemisesta. Harinen puhuu tutkimuksessaan siitä, kuinka kansalaisuus edellyttää analyyttistä ja rationaalista sitoutumista ja sitomista tai saavutettua tai saatua asemaa, kun puolestaan etninen tai kansallinen kuuluminen on pikemminkin emotionaalista; tila johon juurrutaan (Harinen 2000, 24). Kansalaisuusproblematiikka on erityisen kiinnostava nuorten maahanmuuttajien kohdalla. Oman aineistoni perusteella näyttäisi siltä, etteivät nuoret itse usko koskaan saavuttavansa “täydellistä” kansalaisuutta, sillä se edellyttäisi myös kokemuksen suomalaisuudesta ja valtaväestön hyväksynnän. Varsinkin kunnon kansalaisuus näyttää haastatteluiden pohjalta olevan sellaista, johon nuoret eivät voi vaikuttaa omalla käyttäytymisellään, vaikka he kokisivatkin kantavansa vastuun omasta elämästään ja heillä olisi halua osallistua aktiivisesti yhteiskunnalliseen elämään (vrt. emt., 42). Toisaalta suomalaisiksi ei välttämättä halutaakaan muuttua. Sen sijaan nuoret korostavat vahvasti syntyperää etnisyydestä puhuttaessa.

Nuoret näyttävät olevan lähes poikkeuksetta sitä mieltä, että suomalaisena oleminen edellyttää, että molemmat vanhemmat ovat suomalaisia. Francisco J. Gil-White epäileekin etnisyyttä käsittelevien teorioiden vahvaa tilannesidonnaisuuden yksipuolista korostamista. Tutkija esittää, että itse asiassa “etnisten toimijoiden” (*ethnic actors*) omat käsitykset etnisyyden luonteesta ovat pitkälle primordialistisia ja näin ristiriidassa yleisesti vallalla olevien konstruktionististen etnisyyshmääritelmien kanssa (Gil-White 1999, 789). Tutkija huomauttaa, että on eri asia tutkia etnisen toimijan käyttäytymistä kuin sitä, miten etnisyys tiedostetaan, kun sitä kysytään suoraan (emt., 804–805). Näyttäisi siltä, että nuoret haastateltavat tietyissä tilanteissa haluavat, että heitä *kohdellaan* ja *arvioidaan* suomalaisina, mutta tämä ei vielä tarkoita sitä, että he pitäisivät itseään suomalaisina (ks. myös emt., 793). Nuorten käsitys etnisyydestä näyttää muodostuvan vuoropuhelussa “toisten” kanssa. Etnisyydestä ei siis päätetä yksin tai sitä ei voi valita. Nuorten maahanmuuttajien kohdalla nämä “toiset” määrittelevät nuoret suomalaisuuden ulkopuolelle ja nimenomaan myös verenperintöön vedoten. Keskiälön (2000, 65) tutkimuksessa suomalaiset oppilaat luonnehtivat suomalaisuuden kokonaisuudeksi, joka “saadaan valmiina”, ja Harisen (2000, 68) haastateltavat painottavat, että suomalaiseksi tuleminen edellyttää, että suku on peräisin Suomesta.

Omat haastateltavani mainitsevat suomalaisten asenteellisen ja rasistisenkin suhtautumisen ulkomaalaisiin keskusteltaessa suomalaisten edustuskelvottomista piirteistä. Tämä ei ole ainoastaan oman tutkimukseni esiin tuoma kysymys, vaan se on havaittu aiemminkin (ks. esim. Keskiälo 2000, 76–77; Visapää 1997, 73–74). Seuraavissa luvuissa pureudun siihen, mitä nuoret ymmärtävät rasismin sisältävän ja miten he sitä pohtivat. Pyrin tarkastelemaan aihetta pitäen mielessäni sen, etteivät nuoret passiivisesti hyväksy “toisten” välillä stereotyyppistäkin tapaa leimata tai määritellä heidät ulkopuolisiksi (ks. Tuan 1999, 106).

5 “RASISMI ON YLEENS IHAN JOKA KANSAN VÄHEMMISTÖIL”

Rasismien ymmärtämiseksi on tärkeä tutkia sitä, miten tutkittavat ymmärtävät ilmiön ja miten he sitä selittävät. Alasuutarin mukaan laadullisessa tutkimuksessa on arvokasta, että tutkija huomioi tarkasti myös tutkittavien selitykset koko tutkimuksen ydinongelmasta, -aiheesta tai -kohteesta. Alasuutari painottaa, ettei tutkijan kuitenkaan tulisi jäädä tutkittavien tarjoamiin selityksiin ja tulkintoihin, sillä ne eivät loppujen lopuksi ole sen *todempia*, vaikka ne ovatkin tutkittavien kertomia. (Alasuutari 1995, 170.) Siksi myös haastatteliini nuorten tulkinnat rasismista tulevat olemaan johdatusta koko ilmiön lähempään tarkasteluun.

Suurpää ja Krutmeijer kirjoittavat pohjoismaista rasismikirjoituskilpailun kartoitusta koskevan artikkelikokoelman *Black Light, White Shadows* johdannossa, että nuorten kirjoituksia tarkastelemalla pohjoismaalaiset tutkijat pyrkivät kiinnittämään huomiota rasismien sosiaalisiin representaatioihin eli siihen, miten nuoret kirjoittavat ja puhuvat rasismista ja mitä he ajattelevat siitä. Tutkijat tähdentävät, että rasismi on ilmiönä sekä sosiaalisesti että poliittisesti konstruoitu ja se toimii tietynlaisten argumenttien varassa. Normatiivinen sääntö määrää, miten rasismista tulee ajatella ja puhua eri tilanteissa, eikä se täten ole riippuvainen henkilökohtaisista kokemuksista. (Krutmeijer & Suurpää 1998, 11; ks. myös Pälli 1999, 205.)

Koska “jokaisella” tuntuu olevan rasismista jotain sanottavaa, sen tutkiminen on hankalaa. Suurpää kirjoittaa suomalaisten nuorten kirjoituksia tarkastelevassa tutkimuksessaan, että jokainen rasismia koskeva mielipide osoittaa jotain lausujan arvoista, uskomuksista ja mieltymyksistä (Suurpää 1998, 55). Haastatteluiden aikana yritin olla tuomatta esiin omia mielipiteitäni. Haastattelija ei mielestäni saa toimia ideologisena äänitorvena. Haastatteluiden jälkeen kuitenkin keskustelin “omassa roolissani” nuorten kanssa, jolloin en peitellyt mielipiteitäni.

Tämän luvun alussa tarkastelen ensiksi nuorten rasismimääritelmiä ja sen jälkeen nuorten haastateltavien omia rasismi- ja syrjintäkokemuksia. Tämän jälkeen huomio kohdistuu siihen, miten nuoret haastateltavat arvioivat etnisen valtaväestön ulkomaalaisasenteita ja mitkä näkemykset korostuvat maahanmuuttopolitiikasta keskusteltaessa.

5.1 “Kaikki tietää, mitä on rasismi”: rasismien määrittely

Huomasin esihaastatteluissa, että nuoret esihaastateltavat varoivat mainitsemasta sanaa rasismi, vaikka siitä suoranaisesti olikin puhe. Koska en halunnut johdatella haastatteluja, päätin jättää rasismiosan haastattelurungon loppuun. Tällöin mainitsin sanan ensin, jos haastateltavat eivät olleet käyttäneet sitä aikaisemmin. Kuten jo painotin edellisessä luvussa, nuorten oli hankala puhua “suomalaisten” negatiivisista piirteistä ja tämä näkyi osittain myös rasismikeskusteluissa.

Selvitin nuorten rasismimäärittelyä kahden erityyppisen kysymyksen avulla. Toisen kysymyksen tarkoituksena oli valaista sitä, mitä nuoret ymmärtävät rasismien ilmiönä tarkoittavan ja toisen kysymyksen avulla halusin tietää, minkälainen on “tyypillinen rasisti” vai voiko sellaista edes määrittellä. Aineistosta löytyy siis kaksitoista rasismien ja rasistisen ihmisen määrittelyä. Saamilleni määrittelyvastauksille on yhteistä se, että ne ovat hyvin suppeita ja lyhyitä. Oikeastaan rasismi-ilmiön moninaisuus ilmenee paremmin haastattelun edetessä, kun nuoret pohtivat ilmiötä omien kokemustensa kautta. Alekseinen vastaus kysymykseen *Miten sä määrittelisit rasismien?* paljastaa hyvin ilmiön määrittelyllisen ja ristiriitaisenkin luonteen:

Aleksei: Siis mitä on rasismi. No, kaikki tietää, mitä on rasismi. Se on kuitenkin aika vaikea perustella ja kertoo, mikä on rasismi. (43.)

Mahadin vastauksesta puolestaan ilmenee se, että rasismilla viitataan yleensä maahanmuuttajiin tai vähemmistöihin. Vastauksesta päätellen määrittelyä tulisi kuitenkin laajentaa koskemaan muitakin ryhmiä:

Mahad: Rasismi ... en tiedä. No, se voi olla ihan jotain muutakin kun meikäläisiä kohtaan. Suomalaiset voivat olla keskenään rasisteja, kun ne syrjäyttää toisiaan. Eli suakin [haastattelijaa] kohtaan voidaan olla rasisti. Se on tietty vaikea, siis sana rasismi. Rasisti käytetään vaan silloin, kun on kyse valkoisesta ja tummasta. Rasismi kuuluu kuitenkin joka meidän elämään. Jos vaikka potkit joku koira, et sitten sä oot rasisti sen kohdalla, vaikka sanotaankin, että sä inhoo koiria. (43–44.)

Toisaalta Mahad on myöhemmin sitä mieltä, että suomalaisten kavereiden on vaikea toverillisesti säittää, haukkua tai moittia maahanmuuttajakavereita, ilman että joku tulkitsee tämän toiminnan tahallisesti rasistiseksi. Mahad tuumii, että rasismien viitataan liian herkästi ja sitä käytetään tietoisesti pelivälineenä, kun halutaan mykistää esimerkiksi suomalainen

kaveri. Jopa järjestystä ylläpitävän opettajan antamat torut ja läksytys saatetaan tulkita rasismiksi.⁴⁸

Vaikka rasismia on nuorten puheista päätellen vaikea määritellä, vastausten perusteella näyttää siltä, että rasismi sisältää joko vahvan tunteen, kannanoton tai toiminnan, joka kohdistuu "toiseuteen". Toiseus ilmenee haastateltavien vastauksissa sellaisissa sanoissa kuin *muun maalainen* (Abdel), *erilaisuus* (Karam ja Maksim), *toinen ihminen tai esine* (Mahad), *ulkomaalainen* (Safia), *eri maa, eri uskonto, eri näköisyys* (Shukri), *joku kansa* (Kirill), *kaikki muut kansalaiset* (Aleksei), *toinen maa* (Lilia) ja *poikkeavuus* (Natalia). Lisäksi haastateltavien vastausten perusteella rasismimääritelmät voidaan jakaa kolmeen eri ryhmään sen mukaan, kohdistuuko "toiseuteen" tunne, moraalinen kannanotto vai toiminta. Nuorten mukaan vahva tunnelataus on edellytyksenä sille, että rasismi toteutuu käytännössä. Useimmiten tunne koostuu vihasta tai inhosta:

Mahad: Se on inhoaminen toista ihmistä tai toista esinettä. Se on rasismii. (45.)

Kirill: Rasismi. Kai se on vihaa tai muuta ... tai semmosta jotain kansaa kohti. (46.)

Aleksei: Sä vihaat niinku kaikki muut kansalaiset. Vaikka jos sä oot valkoinen ja vihaat mustia tai oot musta ja vihaat valkosia ... ehkä tommonen. (43.)

Victoria: Rasismi. Se on kai sellanen, et toinen henkilö ei tykkää vaikka ulkomaalaisista ja silleen, et ne morkkaa ja puhuu pahaa ja kaikki sellanen, joka on törkeetä. (35.)

Natalia: Siis puoliksi tämmönen vihan purkaus. (38.)

Victoria on haastateltavista ainoa, joka ottaa määritelmässään selvästi kantaa siihen, että rasistinen käytös on tuomittavaa (*törkeetä*), kun muut pysyvät kuvailun tasolla. Myös ne nuoret, jotka määrittelevät rasismin kannanotoksi, pitäytyvät ilmentämästä omaa mielipidettään siitä, onko tällainen kannanotto hyväksyttävä vai ei. Lisäksi vastauksille on ominaista se, että kannanotto, kuten myös mahdollinen tunne kohdistuu nimenomaan niihin, jotka eivät ole syntyperäisiä:

Abdel: No, että ei hyväksy muita maalaisia kun suomalaiset, ei hyväksy. Se on sellanen mun käsitys tai määritelmä, mikä on rasismi, et ne ei hyväksy, et elää täällä. (28.)

Lilia: Se, et jos vaikkapa jossaki maassa kansalaiset tai siis ne syntyperäiset ei hyväksy jostain muusta maasta tullutta ihmistä, elikkä joka on jossain muussa maassa syntyny (27.)

Kolmannessa ryhmässä ovat sellaiset määritelmät, joiden mukaan rasismiin sisältyy ajatus toiminnasta:

---

⁴⁸ Back mainitsee omassa tutkimuksessaan, että hänen tutkittavansa, englantilaiset "mustat" nuoret, voimakkaasti leimaavat rasismin ja rasistiset ideat. Samalla Back kuitenkin havaitsi, että ilmiön monimutkaista luonnetta ilmensi se, että toisaalta nuoret itse tuottavat jokapäiväisessä elämässään rasistisia mielikuvia "toisista" ja toisaalta he parodioivat rasistisia ideoita ja pyrkivät osoittamaan niiden naurunalaisuuden. (Back 1996, 169–178.)

Maksim: Jaaha, [rasismi on] rotusyrjintää. Se on sellasta, et jotkut syrjii erilaisuutta. Se on yleensä ihan joka kansan vähemmistöil yleensä. (21.)

Safia: Rasismi ... jotain, et vastustaa ulkomaalaisia Suomessa ... joo. (45.)

Maksim ei ole ainoa haastateltava, jonka mukaan yleensä kaikki vähemmistöt joutuvat kokemaan rasismia. Hänen käyttämänsä sanamuoto *se on yleensä ihan joka kansan vähemmistöil* antaa vaikutelman siitä, että rasismien kokeminen olisi osittain vähemmistöjen “luonnollinen” kohtalo. Myöhemmin maahanmuuttopolitiikasta keskusteltaessa Maksim painottaa edelleen rasismien luonnollisuutta sanomalla, että *ihmisil on tapa syrjiä kaikkea ulkomaalaista kaikkea, mikä on erilaista* (17).

Kun kysyin haastateltavilta, minkälainen on tyypillinen rasisti, monet kuvailivat skinheadien ulkonäköä ja toimintaa, *varmaan kalju, sit sil on semmonen ihme takki päällä, olkapäällä Suomen lippu, ihan kauheet housut, sellaset pillihousut ja sumeen isot kengät* (7/47). Hämmästyttävää on, kuinka harvassa vastauksessa esiintyy ajatus siitä, että myös “tavallinen” ihminen voi olla rasisti. Haastateltavien rasistikuvauksia jatketaan usein painottamalla, että rasistit toimivat ryhmässä ja usein heidän toimintaansa liittyy suora fyysinen väkivalta:

V: Minkälainen on rasistinen ihminen?

Abdel: No hän on kateellinen, sellanen, joka haukkuu, vihaa ja käyttää väkivaltaa siinä tilanteessa, missä se tuntee, että se on sua vahvempi. Sillon ku niit on kolme ja sä oot yksin jossain syrjäseudulla. Ja ne hyökkää sun kimppuun, sitä mä luulen, et se on rasisti. (29.)

Haastateltavien vastauksissa, joissa kuvaillaan “tyypillistä” rasistia tai rasistista ihmistä, nuoret mainitsevat oitis skinheadin. Haastateltavilleni vaikuttaa olevan ominaista rasismien partikularisoiminen, eli rasismia ei hyväksytä suomalaisten ryhmäominaisuudeksi ja “suomalaiset” halutaan nähdä “moraalisesti oikein toimivana kategoriana”. Pekka Pälli on saanut samanlaisia tuloksia tutkiessaan suomalaisten nuorten rasismidiskurssia (Pälli 1999, 211, 216). Myös omat haastateltavani ovat hyvin varovaisia, etteivät leimaisi kaikkia suomalaisia rasisteiksi. Näin rasismi muuttuu tietyn yksilötason ominaisuudeksi (emt., 210). Toiminnallinen rasismi näyttää yksilöityvän skinheadeihin ja heitä kuvaillaankin haastateluaineistossa kattavasti, vaikkakin varauksellisesti. Shukri alleviivaa, ettei *kukaan tiedä minkänäkönen rasisti on* mutta *skineillä on merkki ja niistä ainakin tuntee, että heillä on rasismii* (6/37). Shukri päättelee, että ne ihmiset, jotka eivät itse tiedä olevansa rasisteja, ovat loppujen lopuksi kaikkein pelottavampia.

Vaikka rasismi yksilöityykin skineihin, eikä sitä haluta yleistää koskemaan kaikkia suomalaisia, on skinien toiminta monen haastateltavan mukaan todellinen ongelma. He ihmettelevät keskusteluissamme sitä, miksi kukaan ei näytä tekevän asioille mitään ja ottavan asiaa vakavasti. Tätä huolta valaisee ote Karamin haastattelusta:

V: Mitä sä ajattelet ylipäättänsä tommosesta skinistä?

Karam: Mun mielestä kyl niit pitäis niinku sillä lailla lopettaa, koska sehän on ihan natsi. Skinit on natsija ja siis mä en tajuu, miten niit voidaan Euroopas hyväksyä vaikka tiedetään, mitä ne on tehneet. Mä en ymmärrä sitä ollenkaan. Kyl joku muu, jota ei yhdistettäis natsiihin ja joka vihais ulkomaalaisii niin mä ymmärtäisin heitä, et jos heit olis olemassa niin ymmärtäisin sen, et annetaan niitten olla, mut tälläset, jotka ihan suoraan sanoo, et Hitler ... en mä ymmärrä. (47.)

Karam olisi jopa valmis ymmärtämään sen, että tietyn tyyppistä muukalaisvihamielisyyttä on olemassa, mutta skinien toiminta on hänen mielestään aivan käsittämätöntä. Monet haastateltavat pitävät ”rasismeja” ja varsinkin niiden populaarisia muotoja irratiionaalisina, ja sen vuoksi he eivät osaa selittää niiden syitä. Haastatteluissa nuoret kuvailevatkin rasismia sen sisältämien tunteiden kautta, esimerkiksi vihamielisyytenä, joka kohdistuu syntyperäiseen ja kansalliseen ”toiseen”. (Ks. myös Makkonen 2000a, 43.)

Karamin vastausta on mielenkiintoista verrata Kontulan skinejä tutkineiden Panu Luukan ja Marita Muukkosen huomautukseen, jonka mukaan arkikielessä skinit helposti leimataan uusnatseiksi. Tutkijat kuitenkin toteavat, etteivät Kontulan skinit luokitelleet itseään natsiksi tai uusnatseiksi, vaan natsismi itse asiassa herätti heissä negatiivisia konnotaatioita.⁴⁹ Sen sijaan tutkijat määrittelevät Kontulan skinien olevan vailla selkeää poliittista ideologiaa ja kontakteja äärioikeistolaisiin ryhmiin. (Luukka & Muukkonen 1997, 33, 44–46.) Skinit käyttivät kuitenkin ”Sieg Heil” ja ”Heil Hitler” -tyyppisiä tervehdyksiä, mutta tutkijat päättelevät niiden toimineen enemmän shokeeraavassa tarkoituksessa kuin solidaarisuuden osoituksena natsi-Saksaa kohtaan. Tutkijat erottavatkin elämäntavan ja aatteen kahdeksi jengiinkuulumisen peruselementiksi. (Emt., 38–39.)

Omien haastatteluitteni pohjalta sillä, ovatko skinien käyttäytymisessä ilmenevät uusnatsistiset piirteet vailla aatepohjaa vai eivät ja onko skineys aate vai elämäntapa, ei näytä olevan suurtakaan merkitystä. Sen sijaan koko skineys tuomitaan ja se mainitaan ensimmäiseksi, kun on kyse suorasta rassistisesta väkivallasta. Skinien kohdistama uhkailu maahanmuuttajia kohtaan aiheuttaa nuorissa haastateltavissa pelkoa sen vuoksi, että väkivalta voi

---

⁴⁹ Luukka ja Muukkonen asettavat kolme ehtoa sille, että jotain ryhmää voi kutsua natsiksi tai uusnatsiksi: ryhmästä pitää löytyä selkeää ihailua natsi-Saksaa ja Hitleriä kohtaan, natsi-Saksassa käytettyjen symbolien on oltava merkittäviä ryhmälle ja ryhmästä on löydettävä juutalaisvastaisuutta (Luukka & Muukkonen 1997, 33).

kohdistua keneen tahansa, jonka skinit tulkitsevat kuuluvan “vastustettavaan ryhmään”. Nuorille haastateltavilleni skineys on todellinen uhka ja monien näyttää olevan vaikea ymmärtää, miksi skineyttä ei oteta esimerkiksi julkisessa keskustelussa tosissaan.

Nuorten huoli tulee todelliseksi, kun he kertovat omista syrjintä- ja rasismikokemuksistaan. Kun nuoret kertovat siitä, kuinka valtaväestö suhtautuu heihin ja maahanmuuttajiin yleensä, rasismin käsite kattaa myös “tavalliset” ihmiset ja tekee ongelmasta arkipäiväisemmän.

5.2 “Tää on mun asia, kyl mä pärjään”: rasismin kokeminen

Tässä luvussa tarkastelen nuorten haastatteluissa kertomia rasismikokemuksia. Osittain käsitteet rasismi ja syrjintä kulkevat rinnakkain, sillä nuoret käyttävät termejä haastatteluissa vaihtelevasti ja synonyymeina. Makkonen (2000b, 10) on määritellyt etnisen syrjinnän siten, ettei siihen välttämättä sisälly rasismia, vaan sen taustalla voi myös olla muukalaispelko tai -vihamielisyys. Syrjintä voi olla epäsuoraa tai suoraa, eli tarkoituksellista tai tarkoituksetonta toimintaa, jonka seurauksena ihmiset ei-hyväksyttävistä syistä joutuvat eri asemaan. Vaikka tarkoituksenani onkin tarkastella rasismia kokemuksena, haluan kuitenkin painottaa, etten ole kiinnostunut siitä, kuinka aitoja tai todellisia nämä tilanteet ovat olleet tai ovat nuorten elämässä. Kokemuksen tutkiminen sinällään voi olla kovin vaikeaa, sillä tutkija saattaa ryhtyäkin arvioimaan todellisuutta, eli sitä, miten asiat todella ovat. En ole kiinnostunut siitä, kenen nuoren kokemus on muihin haastateltaviin verrattuna koskettavin, hurjin tai raain, enkä pyri haastatteluiden pohjalta päättämään, kuinka yleistä rasismi Suomessa on. Olen kiinnostunut siitä, miten nuoret tulkitsevat kokemuksiaan, mitä merkityksiä kokemuksille annetaan ja miten kokemusten ymmärretään vaikuttavan jokapäiväiseen elämään. Keskittymällä näihin kysymyksiin pyrin hahmottamaan rasismin, muukalaisvihamielisyyden ja syrjinnän muotoja, jotka ilmenevät nuorten arjessa. Tässä luvussa kiinnitän siis huomiota ennen kaikkea rasismin populaarisiin muotoihin.

5.2.1 Kokemuksen jakamisen vaikeus

Backin mukaan “rasismia kokevia” ei tule pitää ilmiön passiivisina uhreina. Hänen tutkimuksessaan rasismi näyttäytyy “mustien” nuorten elämässä ilmiönä, joka on kaikkea muuta kuin yhdenmukainen; sen rakenteelliset ja abstraktit muodot ovat pikemminkin limittäisiä. Backin tutkittavat kohtaavat rasismia liikkeessaan eri sosiaalisissa tiloissa – vapaa-ajanviettopaikoissa sekä koulu- ja työympäristössä. Tutkijan huomio kiinnittyykin siihen, miten nuoret ylittävät rassistiset diskurssit kumoamalla ja paloittelemalla ilmiöön liittyviä stereotyyppisiä aineksia. Tämän tehdessään Back tarkastelee rasismin populaarisia ja institutionaalisia representaatioita. Edellinen viittaa rasismiin, joka esiintyy arkipäiväisissä tilanteissa (jokapäiväiset diskurssit) ja jälkimmäinen kattaa institutionaaliset tilanteet (rassistiset käytänteet esimerkiksi työpaikalla ja kouluissa), joissa diskursiivinen puhetapa avoimesti tai peitetysti asettaa vastaanottajan materiaalisesti alempiarvoiseen asemaan. (Back 1996, 161–162, 178; ks. myös Miles 1994, 78–93.) Peiteltyinä institutionaalinen rasismi onkin usein vaikeasti todennettavissa, ja nuorten kertomuksissa rasismi ilmenee useimmiten suomalaisten käyttäytymisessä ja teoissa:

Kirill: Kai se Talvisota vaikuttaa edelleenkin aika moniin varmaan, ainakin vähän vanhempaan sukupolveen, et sen huomaa siitä, miten ne venäläist katsooki, et muistan pari sellasta tilannetta, et jossain .. Olin kerran kaupan jonossa ja se oli pitkä. Kylmäkaappi oli kassan vieressä. Ajattelin ostaa sielt jäätelön, et olin ihan ilman mitään ostoksii siin jonossa ja mun edes oli joku mummo. Mä puhuin mun kaverin kanssa venäjää ja sit se mummo käänty ja lähti vähän kauemmaksi ja katsoi koko ajan meitä. Niin, silloin oli viel lehdessä pääotsikkona, et suurin osa taskuvarkaist on niinku ulkomaalaisii ja näin pois päin ja yhtäkkiä se mummo rupes jotain mulle huutaa, et “Älä tuu lähemmäks! Pysy siel kaukana!” Mä olin ihan ihmeissään, et hetkinen puhuuks se nyt mulle. Ja sitku se jono eteni ja mä menin kylmäkaapille, se mummo rupes niinku haukkuu mua siinä ja mä sanoin, et “Ei kai siinä oo mitään vikaa, et mä puhun venäjää?”, ja sit se oli “Äää!”. En mä tiedä jostain syystä se oli silleen, et se ei niinku pahemmin tykänny siitä, et mä puhuin venäjää.

V: Minkälainen olo sul tulee tommoses tilanteessa?

Kirill: No, kyl mä tuun vihaseks nii ... en mä osaa sanoo.

V: No, pitäskö sun mielestä jonkun puuttuu tommoseen tilanteeseen?

Kirill: No, periaattees, jos se on niinku epäoikeudenmukaista, et joku alkaa haukkuu mua, vaik mä en oo tehnykään mitään ni kai nyt sit jotain vois tehdä sitten.

V: Tapahtuuks sit semmosta?

Kirill: Ei ... yleensä ihmiset just katsoo vaan sivusta silleen, et jaahas ... kaikki vaan tuijottaa. (29–32.)

Kirillin kertoma esimerkki on yksi niistä yhdeksästätoista tilanteesta, jotka nuoret itse määrittelevät syrjinnäksi tai rasismiksi. Kyseisen venäläisen nuorukaisen kertomusta voidaan pitää tyypillisenä aineistosta nousevana esimerkkitapauksena, joka koskee rasismia. Olen tarkastellut näitä aineistosta luokiteltuja *syrjintä- ja rasismikokemuksia* kiinnittäen huomiota tapahtumien paikantumiseen ja siihen, miten nuoret haastateltavat kuvailevat syrjiäjänsä ja tapahtumaa yleensä. Tapauksille on ominaista se, että haastateltavat ovat kysei-

sissä tilanteissa kokeneet olonsa turvattomaksi ja olleet sitä mieltä, että negatiivinen huomio on kohdistunut heihin heidän “etnisten tuntomerkkiensä” tai “näkyvyytensä” (*visibility* ks. Goffman 1963, 64–68) takia. Tilanteiden joukossa on myös tapauksia, joissa haastateltavat pääättelevät vihamielisyyden kohdistuneen heihin sen takia, etteivät he täytä “tyypillisen suomalaisen” ehtoja. Tapaukset ulottuvat fyysisestä väkivallasta verbaaliseen ahdisteluun. Tuijottaminen mainitaan myös hyvin monessa tapauksessa, vaikka haastateltavat näyttävätkin olevan sitä mieltä, ettei tuijottelun tarkoituksena olekaan aina loukata. Varsinkin julkisissa tiloissa tuijottaminen toimii kuitenkin monen nuoren kohdalla muistutuksena “toiseudesta”. (Ks. myös Tuan 1999, 109, 113.)

Haastatteluiden aikana ilmeni, että joillekin nuorille oli hankalaa puhua syrjintäkokemuksista. Tämä olikin se aihekenttä, jonka yhteydessä törmättiin usein onnellisuusmuuriin (ks. luku 3.1.4). Haastattelutilanteiden jälkeen pohdin usein sitä, mistä mahtoi johtua se, etteivät nuoret mielellään kertoneet minulle kokemastaan syrjinnästä tai että koko aiheetta oli vaikea lähestyä. Osittain päättelin tämän johtuvan yksinkertaisesti siitä, että olin haastateltaville ulkopuolinen, eikä yhden haastattelukerran aikana välttämättä saavutetakaan syvälistä luottamuksen tasoa. Toisaalta päädyin pohdinnoissani myös siihen, että julkisuudessa “avautuminen” näyttää olevan hyvin ajankohtainen länsimainen piirre. Yksilöllisistä elämänkriiseistä on viime aikoina tullut vahvasti yhteisöllisiä, kun tiedotusvälineitä seuraavat voivat ottaa osaa julkisuuden henkilöiden ihmissuhdekriiseihin. “Länsimainen ihminen” näyttää hakevan terapeutista apua seuraamalla julkista kriisikeskustelua, joissa ihmiset ovat selvinneet tai ovat selviämässä masennuksesta, avioerosta, kuolemasta jne.. Henkilökohtaisten ongelmien, kohtaloiden ja kriisien muuttuminen yhteiseksi on länsimaisen median ominaisuus. Olisi näin ollen etnosentristä olettaa, että kaikkien, myös vähemmistöjen edustajien, olisi helppo puhua omista henkilökohtaisista ongelmistaan ulkopuolisten kanssa.⁵⁰

Toinen seikka, joka kävi syrjintäkokemuksista keskusteltaessa ilmi oli se, että jotkut haastateltavat näyttivät peittelevän syrjintäkokemuksiaan, koska olettivat, että koettu syrjintä paljastaisi tapahtuman “uhrista” jotain. Esimerkiksi Victoria sanoo, ettei hänen perheensä

---

⁵⁰ Kamali huomauttaa, että varsinkin marginalisoitujen ja huonon sosioekonomisen taustan omaavien vähemmistöryhmien kontaktit valtaväestöön tapahtuvat useimmiten viranomaisten, kuten esimerkiksi poliisin ja sosiaalipalveluiden kautta. Ongelmia aiheuttaa se, että näiden viranomaistahojen ja vähemmistöjen kuvat “normaalista” yksilöstä ja perheestä ovat keskenään hyvinkin ristiriitaisia. (Kamali 1999, 15-16.) Se, että kontaktit valtaväestöön tapahtuvat viranomaisväritteissä ympyröissä, voi omalta osaltaan johtaa siihen, että myös tut-

ole kokenut syrjintää tai rasismia, sillä he ovat asuneet Suomessa niin kauan ja hänen vanhempansa ovat “kunnollisia työssä käyviä ihmisiä”. Vastaukseen näyttää sisältyvän käsitys, jonka mukaan koettu rasismi, syrjintä tai muukalaisvihamielisyys johtuu “uhrista”. Kun kysyn Victorialta, mikä ryhmä olisi erityisen altis syrjinnälle tai rasismille, hän vastaa:

Victoria: No, en mä usko, et mun kavereille ainaskaan joku sanoo tai kertoo mitään sellaista [rasistista] kun ne on käyny kouluu ja niil on suomalaisii poikaystäviiki ni en mä usko, et niihin on kohdistettu mitään. Ei mun ystävät ainaskaan ole. Ne, jotka me tunnetaan meidän perheestä ni ne on ollu täällä jo aika pitkään, enkä usko, et ne on saanu mitään sellasta. (32, 37.)

Victorian puheessa näkyy ajatus, että syrjinnän tai rasismin kokemiseen vaikuttaa myös se, kuinka kauan on asunut Suomessa ja kuinka hyvin on integroitunut suomalaiseen yhteiskuntaan (mm. suomalaiset poikaystävät). Victorian kanta asiaan antaa mielikuvan, jonka mukaan rasismin kokeminen johtuu “uhrista” itsestään: hänen sopeutumisessaan on jotain vikaa. Toisaalta esimerkiksi Aleksei on osittain sitä mieltä, että syrjinnän kokeminen on ylipäätään niin hävettävä asia, ettei siitä mielellään halua kertoa omille vanhemmilleen, *en koskaan kerro vanhemmille, jos tommosta tapahtuu, mä oon ajatellu, et tää on mun asia, kyl mä pärjään* (9/29). Sen sijaan Aleksei mainitsee usein pohtivansa itsekseen suomalaisten kielteistä suhtautumista venäläisiä kohtaan, *miks te suomalaiset, aika monet teistä, ainakin mä tiedän, et monet eivät tykkää venäläisistä, ni mä ajattelen miks, johtuuks se kaikki talvisodasta?* (9/30). Välillä haastateltavat myös syyllistävät itseään tai hakevat itsestään selityksiä kokemalleen syrjinnälle. Krutmeijer mainitsee, että rasismia kokeneiden nuorten kirjoituksissa esiintyvä vahva omaa kokemusta koskeva epäluulo ei poikkeakaan seksuaalista häirintää kokeneiden naisten kertomuksista. Oma reagointi voidaan tulkita yliherkkyydeksi ja näin päätellään, etteivät vihamielisyydet ehkä alunperin olleet tarkoituksellisia. (Krutmeijer 1998, 22.)

5.2.2 Rasismi luonnollisena pahana

Syrjintäkokemuksista kertominen näyttää aineiston pohjalta noudattavan kahta linjaa: joko syrjintäkokemuksista puhutaan avoimesti ja paljon tai sitten niistä ei puhuta lainkaan tai

---

kimuksen tekijän tulkitaan toimivan näiden tahojen hyväksi maahanmuuttajia vastaan. Se ei välttämättä hel-
pota luottamuksen saavuttamista.

niitä peitellään.⁵¹ Safia puhuu lämpimästi Suomesta ja korostaa erityisesti suomalaisten suvaitsevaisuutta ja rehellisyyttä. Kun utelen häneltä lisää mielipiteitä suomalaisista, hän täsmentää, että kaikki suomalaiset ovat ystävällisiä. Haastattelun loppuvaiheilla, kun keskustelemme Safian tulevaisuuden suunnitelmista, opiskelusta ja työsaannista, hän aivan yllättäen kertoo siitä, kuinka hän kerran ollessaan töissä siivousfirmassa sai potkut sen takia, että oli työajan aikana käyttänyt huntua. Esimies oli pyytänyt monta kertaa Safiaa luopumaan hunnun käytöstä ja siirtymään firman työasuun, t-paitaan ja housuihin. Kun Safia ei ollut suostunut, esimies oli erottanut hänet. Safia kertoo tapahtumasta rauhallisesti ikään kuin se olisi täyttä arkea. Monella muullakin haastateltavalla näyttää olevan samanlainen suhtautuminen kokemaansa syrjintään, *kyl noit sattuu aina, et ei se oo mitenkään erikoista* (2/23). He tiedostavat, että se mitä heille on tapahtunut, on väärin, mutta samalla he pyrkivät ymmärtämään syrjijöiden käyttäytymistä. Tämä ilmenee syrjintäkokemusten vähättelynä ja toisinaan myös tavassa, jolla he kuvaavat syrjijöitä. Osittain tämän voisi olettaa johtuvan siitä, että tyhmän toiminnan alullepanijaa pidetään tyhmänä. Haastateltavat kuvailevat “syrjijöitään” seuraavasti:

Abdel: ... kaljupäisiä yleensäkin, **ei** ollu mitään **tavallisia kävelijöitä** ... (22)

Karam: ... joskus tuli niinku **kaks äijää** jotain huutelemaan ... (28)

Karam: ... **yks vaan iso mies** tulee sanomaa, huutamaan ... (39)

Mahad: ... ni **yks mummo** tuli mun viereen istumaan ... (38)

Ruby: ... sit **yks nainen**, vähän **tyhmän** näkönen ... (48)

Ruby: ... saatiin tietää, et se poika oli karannu jostain lastenkodista, et se on **ihan pipipää** ja se tyttöki on **vähän pipi** ... (52)

Kirill: ... mun edes oli **joku mummo** ... (29)

Aleksei: ... **joku vanha juoppo** ... (27)

Aleksei: ... **joku** vähän semmonen **aika vanha tyyppi** ... (28)

Haastateltavien kuvailut pyrkivät selvästi vähättelemään tapahtumien luonnetta korostamalla rasistin ainutkertaisuutta (*yks vaan, yks mummo, yks nainen, joku mummo*) ja yksilöllisellä rasistin “poikkeavaksi” (*pipipää, mummo, vanha juoppo*). Kukaan haastateltavista ei kuvaile kohtaamaansa syrjijää “tavalliseksi ihmiseksi” tai “tyypilliseksi suomalaiseksi”. Tämä voi johtua siitä, että kaikkia suomalaisia ei haluta leimata rasisiksi (ks. Pälli 1999, 210). Lisäksi verbit *kiljua, huutaa, mömistä, mumista, tuijottaa* jne. antavat tapahtumista absurdin kuvan. Näyttää siltä, että kertomuksissa käytettyjen sanavalintojen avulla pyritään korostamaan sitä, etteivät tapahtumat itse asiassa ole niin vakavia, sillä huutelijalta *vaan menee joku poikki* (2/40). Abdelin mukaan kaikesta *haukkumisesta ja huutelemisesta* ei ole

⁵¹ Kenttätyötä tehdessäni huomasin, että joidenkin nuorten kohdalla samat traumaattiset kokemukset syrjinnästä tai rasismista saattoivat nousta esille aina silloin, kun nuoret halusivat tähdentää suomalaisten asenteellisuutta.

järkevää valittaa eteenpäin, sillä siten myös itse leimautuu *helposti valittamisen mestariksi*, joka valittaa *jokaikisesta pikkuasiasta poliisille ja oikeuteen*:

V: Mikä on jokaikinen pikkuasia?

Abdel: No rähinöinti, töniminen, joku sellanen tai haukkuminen työpaikalla.

V: Mut eks se sun mielestä oo vakava asia?

Abdel: Ei mun mielestä sellasta, kunhan vaan ei tuu hakatuks. (23.)

Kukaan haastateltavista ei itse asiassa olekaan valittanut kokemastaan syrjinnästä tai rasismista eteenpäin. Monesti tilanteet ovat rauenneet niin, että haastateltavat ovat lähteneet paikalta pois, kääntäneet tilanteelle selkensä. Nuoret näyttävät pyrkivän selviämään tilanteista välittämättä loukkauksista, jotkut puolestaan vastaavat herjauksiin sanomalla jotain. Esimerkiksi Mahad mainitsee, että raja kulkee fyysisessä koskemattomuudessa:

Mahad: Mul on ihan sama, mua ei kiinnosta oikeesti, mikskä mua kutsutaan niin kauan ku se ei koske muhun ... se on se raja. Se saa sanoo ihan mitä se halua, niin mä sanon takas vaan. Se ei saa koske muhun ... siin on se raja. (36.)

Haastattelemilleni tytöille huutamiseen tai väkivaltaan vastaaminen ei näytä olevan mahdollinen vaihtoehto. Tämä voi johtua siitä, että tytöille väkivaltaan vastaaminen tai ylipääntään puolustautuminen ei ole kulttuurisesti tai sosiaalisesti hyväksyttävä keino (Krutmeijer 1998, 21; Salmivalli 1998, 44). Tytöt kuvailevatkin tilanteita paljon uhkaavimpina kuin pojat ja painottavat, että niistä on pyrittävä nopeasti pakoon. Tytöt näyttävät tyytyvän kohtaloonsa useammin kuin pojat. Lisäksi tyttöjen kertomat tapahtumat sisältävät harvemmin fyysisen väkivallan uhkaa tai sen kokemista, sen sijaan arkirasismi ilmenee haukkumisena, ahdisteluna ja sosiaalisena hylkimisenä. Esimerkiksi Safia pyrkii osittain ymmärtämään rasistista käyttäytymistä. Hänen mukaansa on järkeenkäypää ja luonnollistakin, että jokainen puolustaa omaa maataan, *oma maa on tärkeä jokaiselle* (5/11) ja jatkaa, että Somaliasakin olisi rasismia, jos sinne tulisi paljon ulkomaalaisia. Rasismien ymmärtäminen välttämättömänä pahana näyttää aineiston perusteella olevan monen haastateltavan keino selkiinnyttää rasismien olemassaoloa. Pällin mukaan rasistisia mielipiteitä perustellaan usein niin, että niitä pidetään loogisina ja luonnollisina (Pälli 1999, 209). Rasismien kokeminen käytännössä on kuitenkin lomaannuttavaa:

Safia: Kerran olin Kaisaniemessä ja kaksi skinheadiä huusivat mulle "Hei, mitä olet? Miks sä oot tullu Suomeen? Tää on meidän maa! Menkää kotiin somalialaiset!"

V: Mitä sä teit sitte?

Safia: Mä en tehny yhtään mitään.

V: Mitä sä ajattelit sitte?

Safia: Mä kaipaen sillon mun kotimaatani, joskus, kun he huutavat mulle. (11.)

Jos nuoret haastateltavat rasismia kohdatessaan useimmiten pyrkivät kääntämään tilanteelle selkensä, niin sen tekevät myös paikalla olevat sivustakatsojat. Kukaan nuorista ei kerro

kenenkään ulkopuolisen puuttuneen tilanteeseen tai puolustaneen heitä, *yleens ihmiset katsoo vaan sivust tälleen, et jaahas* (8/32). Rubyn mukaan ainoastaan muut ulkomaalaiset tai omat ystävät ja tutut ovat sellaisia, jotka voisivat julkisessa tilassa puolustaa “uhria”, suomalaiset ovat siihen liian ujoja tai sulkeutuneita, *ne ajattelee: “Hoitakaa te omat asiat, niin me hoidetaan omat asiat!”* (7/50).

5.2.3 Tuijotusta minimaailmassa – arkirasismia

Haastatteluista esiin nousevat arkirasismit selkkaukset paikantuvat useimmiten julkiseen tilaan, metroon tai linja-autoon.⁵² Osittain tämä on selitettävissä yksinkertaisesti sen takia, että suurin osa haastateltavista asuu metro-radan varrella. Aineiston perusteella näyttäisi kuitenkin myös siltä, että esimerkiksi julkiset kulkuneuvot ovat tiloja, joissa “tavalliselle ihmiselle” sallitaan muutoin epänormaaliksi katsottu käytös. Suurimmalle osalle nuorista julkiset kulkuneuvot osoittautuvatkin kaikkein turvattomimmiksi tiloiksi. Ihmissmassa ruuhkassa ei luo turvaa, vaan lisää silmäparien määrää. Metro ja linja-auto näyttävät olevan myös sellaisia tiloja, joissa näkyy koko suomalaisuuden kirjo. Jos nuorilla on vähäisiä kontakteja kantaväestöön, niin kaikki ovat kuitenkin matkustaneet samassa tilassa suomalaisten kanssa. Julkiset kulkuneuvot ovat tiloja, joissa “maahanmuuttajat” ja “suomalaiset” ovat pakostakin kontaktissa. Haastateltavien mukaan suljetut tilat toimivat kuitenkin myös otollisina paikkoina niille ihmisille, jotka haluavat purkaa ahdistustaan ja joilla ei ole siihen muualla mahdollisuutta. Karam päätelee, että haukkumista tapahtuu esimerkiksi julkisissa tiloissa, kuten kadulla, enemmän, *ei ihan naapurissa, sillä ihmiset tietää, et hän näkee ton huomennakin, et ei sit oo hyvä mennä huutelee* (2/40).

Julkisissa tiloissa nuoret ovat tottuneet kohtaamaan tuijotusta, kommentteja ja myös suurempaa käytöstä. He mainitsevatkin nämä paikat myös silloin, kun on kyse potentiaalisista syrjintäpaikoista, *heti ku tulee metroon ni sitten joku aina kattoo sua ja sä huomaat, et ai joku tuijottaa sua* (3/20). Julkisissa tiloissa on vaara erottua massasta negatiivisessa mielessä, ja niissä oma “muukalaisuus”, “erilaisuus” ja “poikkeavuus” koetaan kaikkein kär-

---

⁵² Aineistosta löytyy yhteensä 19 syrjintä- tai rasismikokemusta. Näistä suurin osa on tapahtunut juna- asemalla (4) tai kadulla (4). Seuraavaksi tavallisimpia paikkoja ovat metro (3), bussi (2) ja kauppa (2). Muut tapahtumat sijoittuvat kouluun (1), työhön (1), pihalle (1) ja ruotsinlaivalle (1).

jistyneimmin. Tuan mainitsee omassa tutkimuksessaan monien aasialaisamerikkalaisten oppineen varomaan julkisia tiloja ja kiinnittämään erityistä huomiota mahdollisiin harminaiheuttajiin, *“their ‘antennae’ come out for any signs of potential trouble to gauge the degree of safety”* (Tuan 1999, 115). Karam mainitsee, että oman ulkonäön kommentointiin ja huuteluun tottuu ja se kovettaa sisältäpäin, *se muuttua sillä lailla, et muuttua kovemmaks, et varautua enemmän ja sit tulee semmonen mielikuva suomalaisista* (2/40–41).

Nuorten kertoessa tilanteista, joissa he ovat kokeneet vihamielisyyttä tai rasismia, huutaminen ja haukkuminen ovat usein toistuvia sanoja. Myös katseet voidaan tulkita vihamieliseksi (ks. myös Back 1996, 172; Tuan 1999, 114). Läpätunkeviin silmäyksiin ei nuorten mukaan välttämättä totu, vaikka ne eivät tunnukaan yhtä pahalta kuin haukkuminen. Kun nuoret kertovat tapauksista, joissa he ovat tunteneet olonsa uhatuksi ja turvattomaksi nimenomaan *“etnisten tuntomerkkiensä”* takia, he sanovat joutuneensa haukkumisen ja huutelun kohteeksi. Kun halusin selvittää, minkälainen rasistinen ihminen on ja kysyin myöhemmässä vaiheessa, ovatko huutelijat rasisteja, niin nuorten vastaukset ovat hyvin samankaltaisia kuin Alekseihin:

Aleksei: En mä usko, ei ne varmaan ollu, enemmän ne niinku pelkäs varmaan mua, et mä teen niille jotain. En mä usko, et ne mitään rasisteja oli, jos ne on rasisteja ni sitte ne on skinheadeja. (46.)

Tottuminen muun muassa haukkumiseen, huuteluun ja tuijottamiseen on haastatteluista esiin nouseva piirre, varsinkin niissä kohdissa haastatteluista, joissa kysyn nuorilta, kertovatko he haukkumisesta kotona tai keskustelevatko he siitä ystävien kanssa. Abdelin mukaan haukkuminen on niin tavallista, ettei siitä kannata kertoa kenellekään:

Abdel: Perhehän tietää, että täällä haukutaan. En mä kerro niillekään, et mua haukutaan, koska se on ihan yleistä. Ei se oo mikään uus juttu, et haukutaan. Perheen keskuudessa se on ihan vanha asia, sellainen muuttumaton vakio, niinku, et ketä kiinnostaa, jos haukutaan, koska se on ihan normaalia. Vaik mä kertoisin niille ni ... ei ne siihen reagoi, ei ne pidä sitä mitenkään yllätyksenä. (18.)

Useat haastateltavat ovat samaa mieltä kuin Abdel. Haukkumisesta ei kannata kertoa kotona, koska se ei edistä mitään eikä tuo tilanteeseen parannusta. Maksim, jota on varsinkin ala- ja yläasteella kiusattu venäläisen taustansa vuoksi, on sitä mieltä, että *kyl siihen tottuu ihan nopeesti, ei jaksa aina välittää* (4/16) eikä vanhemmille kannata kertoa, sillä *ne sanoo kuiteski, et “se ei oo sun syy ja blaablaablaa!”* (4/18). Koulukiusaamista ryhmäilmiönä tutkinut Salmivalli epäilee, että eräs syy siihen, miksi lapset vaikenivat kiusaamisesta on ehkä se, etteivät lapset usko kenenkään puuttuvan asiaan (Salmivalli 1998, 164). Haastatteluissanikin haukkumista pidetään asiana, johon on yksinkertaisesti totuttava. Toisaalta säännöllinen muistutus ulkopuolisuudesta ja se, ettei tunne oloaan tervetulleeksi, vaikuttaa

nuorten haastateltavien elämänilmaisuihin (ks. esim. Ålund 1997, 27). Tämä tuskin nuorten osalta edistää “sopeutumista” suomalaiseen yhteiskuntaan.⁵³ Haastatteluiden perusteella näyttää siltä, että nuorten näkemykset arkipäivän rasismista ovat kaikkea muuta kuin risti-riidattomia. Monet painottavat sitä, ettei esimerkiksi haukkumista tulisi ottaa niin vakavasti. Toisaalta jokainen haukkuminen jättää nuoriin selvät jäljet – monet haastateltavista kertovat tilanteista yksityiskohtaisesti, perusteellisesti ja kauan.

Ruotsalaisnuorten kirjoituksia rasismista tutkinut Krutmeijer huomauttaa, että rasismia tai muukalaisvihamielisyyttä omakohtaisesti kokeneiden kirjoittajien kuva ilmiöstä on paljon monisyisempi kuin muilla kirjoittajilla (*with “swedish appearance”*). Ensiksi mainittujen rasismikuvauksista on selvästi nähtävissä, että ilmiötä on vaikea asettaa tiukkaan muottiin. (Krutmeijer 1998, 21–22.) Krutmeijer huomauttaa kuitenkin, että vaikka nuoret itse olisivat kokeneet rasismia, heidän tulkinnoissaan omakohtainen kokemus ei välttämättä näy, vaan määritelmät noudattavat yleistä ja virallisesti hyväksyttyä linjaa (emt., 25). Tämä näkyy myös omien informanttien näkemyksissä yleisestä maahanmuuttopolitiikasta, mutta ei niinkään siinä, miten he kuvailevat rasismia ilmiönä, sillä silloin tulkinnat saavat usein vahvistusta omista kokemuksista.

5.3 “Than mitä vaan me tehään ni aina ne kohtaa neekereitä”: näkemyksiä asenneilmastosta

Haastatteluiden loppuvaiheilla keskustelimme nuorten kanssa suomalaisten suhtautumisesta maahanmuuttajiin ja ulkomaalaisiin. Samalla kartoitin nuorten haastateltavien kantaa maahanmuuttopolitiikkaan yleensä. Ajattelin tämän aihepiirin avulla paneutua siihen, miten se sosiaalinen ja yhteiskunnallinen konteksti, jossa haastateltavat elävät, ilmenee heidän puhuessaan esimerkiksi suomalaisten ulkomaalaisasenteista. Halusin tarkastella sitä, miten suomalaisessa yhteiskunnassa vallalla olevat ajatukset maahanmuutosta ilmenevät nuorten puheista. (Ks. myös Krutmeijer 1998, 18.) Myös nuoret maahanmuuttajat osallistuvat nä-

---

⁵³ Wahlbeckin mukaan näyttää siltä, että maahanmuuttajien sopeutumisen esteenä olevat tekijät liittyvät ennen kaikkea vastaanottavaan yhteiskuntaan. Kurdipakolaisia tutkinut Wahlbeck huomauttaa, että esimerkiksi pakolaisten sopeutumista tai integraatiota suomalaiseen elämänmenoon vaikeuttavat muun muassa työttömyys, sosiaalinen eristyneisyys, syrjintä ja rasismi. (Wahlbeck 1999, 2.)

kemyksillään yhteiskunnalliseen keskusteluun, joka koskee eri ilmiöitä, kuten maahanmuuttoa ja rasismia (ks. emt., 26). Heitä ei tule pitää passiivisena ja ainoastaan asenteita vastaanottavana osapuolena.

Jaakkolan uusimman (1999) suomalaisten ulkomaalaisasenteita tarkastelevan tutkimuksen mukaan ulkomaalaisvastaisuus on vähentynyt laman jälkeen, samalla kun taloudellinen hyvinvointi ja ulkomaalaisten määrä Suomessa on kasvanut. Jaakkola kuitenkin huomauttaa, että asenteita tutkittaessa on kiinnitettävä huomiota siihen, että asenneilmasto vaihtelee väestöryhmästä (ikä, sukupuoli, koulutus) toiseen. Myös ideologiset erot, kuten puoluekanta ja uskonnollisuus ovat tekijöitä, jotka vaikuttavat asennoitumiseen. (Jaakkola 1999, 20.) Myös haastateltavani painottavat vastauksissaan sitä, että suomalaisten asennoitumista tulee tarkastella kunkin väestöryhmän kohdalla erikseen. Esimerkiksi Karam mainitsee, että myös yhteiskunnallinen tilanne vaikuttaa asenteisiin:

Karam: Must tuntuu, et se riippuu ihan tilanteesta, niinku et, missä tilanteessa he on, millasii niinku nuoret ovat, ovatko he hyvin koulutettuja, vähän parempitulosii tai sit tällasii työttömii. Ehkä se voi vaikuttaa niinku tosi paljon, et tota koska sillon yhekskytluvun alussa niit [maahanmuuttajia] tuli tosi paljon ja sit se ... tuli paljon työttömii. (45.)

Myönteisemmäksi muuttuneesta asenneilmastosta huolimatta Jaakkolan mukaan on erittäin huolestuttavaa, että Euroopan ulkopuolelta tuleviin maahanmuuttajiin, kuten somalialaisiin, samoin kuin Suomen suurimman maahanmuuttajaryhmän edustajiin, venäläisiin, suhtaudutaan hyvinkin kielteisesti (Jaakkola 1999, 100). Sensaatiohakuiset kirjoitukset ja vähäiset kontaktit maahanmuuttajiin ovat Jaakkolan tutkimuksen mukaan tekijöitä, jotka vaikuttavat negatiivisiin asenteisiin. Se, että lähes joka kymmenes suomalainen ja joka viides 15–17-vuotias poika hyväksyi täysin tai osittain skinheadien toiminnan vuonna 1998, kuuluu Jaakkolan huolestuttavimpiin suomalaista yhteiskuntaa kuvaaviin tutkimustuloksiin (emt., 171).

Asenneilmastosta puhuttaessa monet nuoret haastateltavat painottavat, ettei suomalaisista tule puhua massana, sillä yksittäistapaukset, kuten skinit, erottuvat mielipiteineen ja asenteineen selkeämmin, ja heihin kiinnitetään yleensä eniten tiedotusvälineissäkin huomiota. Yleisesti haastatteluiden ulkomaalaisasenteita koskevat vastaukset ja pohdinnat ovat sekä keskenään että suhteessa Jaakkolan tutkimustuloksiin hyvin samankaltaisia. Suurelta osin nuoret näyttävät olevan sitä mieltä, että suomalaiset suhtautuvat kielteisesti maahanmuuttajiin ja erityisen kielteisesti somalialaisiin ja venäläisiin maahanmuuttajiin. Jotkut haasta-

teltavat mainitsevat asenteiden olevan suopeampia heidän omaa etnistä ryhmäänsä kuin muita maahanmuuttajia kohtaan:

V: *No, tota miten sun mielestä suhtaudutaan sitte esimerkiks kurdeihin?*

Karam: Suomalaiset?

V: *Nii.*

Karam: Mun mielestä suhtautuu ymmärtäväisemmin ku muihin.

V: *Mistä sä luulet, et se johtuu?*

Karam: En mä tiiä ... siis mun mielestä ne tuntee kurdien laita. Telkkarista on tullu mun mielestä aika paljon nyt viime aikoina ja siit on puhuttu. Ei mun mielestä suhtauduta mitenkään negatiivisemmin ku muihin.

V: *No entäs, miten suomalaiset suhtautuu niinku muihin sitte?*

Karam: No, sehän on totta, et kyl näihin somaleihin nää suhtautuu paljon negatiivisemmin ja sit venäläisiin. (28–29.)

Toisaalta esimerkiksi Mahad on sitä mieltä, että suomalaiset suhtautuvat negatiivisesti sitä etnistä ryhmää kohtaan, johon hän itse ilmoittaa identifioituvansa. Mahad pohtii suomalaisten suhtautumista somalialaisiin ennen kaikkea omien kokemustensa kautta:

V: *Minkälaiset on suomalaisten asenteet somalialaisia kohtaan?*

Mahad: Aika negatiiviset.

V: *Negatiiviset?*

Mahad: Joo.

V: *Millä tavalla?*

Mahad: No, katse kans, mil taval ne katsoo ihmisii. Se on ärsyttävää. Kun mä oon vaikka menny jonku mummon viereen istuu ni ku se huomaa, et sä oot tummaihonen ni se menee vähän ... juoksee karkuun. (32.)

Myös Abdelin kanssa käymässä haastattelussa esiin nousee suomalaisten negatiivinen suhtautuminen somalialaisiin. Kun kysyn häneltä, millä tavalla suomalaisten negatiivinen suhtautuminen somalialaisiin näkyy, hän vastaa, että *eihän niil oo mitään muuta puheenaihetta kun, et ... "ne teki näin ja näin ja istuu kotona ja ottaa Sossusta rahaa" ja kaikkee sellasta* (1/24). Monet haastateltavat näyttävät olevan sitä mieltä, että tiedotusvälineet usein vahvistavat suomalaisten jo valmiiksi ennakkoluuloisia asenteita. Abdel mainitsee, että *jos olisin suomalainen ja olisin lukenut Ilta-Sanomista sellasia juttuja, missä kerrotaan ulkomaalaisuudesta, niin se olis varmaan tehnyt minustakin rasistin* (1/30). Mahadin mielestä asenteet somalialaisia kohtaan voisivat muuttua myönteisemmiksi, jos tiedotusvälineissä kerrottaisiin maahanmuuttajista myös positiivisessa valossa. Nuorten puheista päätellen tiedotusvälineiden stigmatisoiva⁵⁴ vaikutus on suuri, *ihan mitä vaan me tehään, ni aina ne kohtaa neekereitä, ni ei se auta mitää, jos kerran sua sanotaan esimerkiks huoraks ni ihmi-*

---

⁵⁴ Stigma ymmärretään tässä Erving Goffmanin luomassa merkityksessä. Stigma tulisi Goffmanin mukaan ymmärtää näkökulmana eikä olemassa olevana tosiasiana (Goffman 1963, 163–164). Vaikka teoriaa ei sinällään sovelleta haastatteluiden analysoimiseen, se antaa varsinkin tässä yhteydessä lisävalaistusta siihen, miten ulkopuolinen yhteiskunta helposti omaksuu myös nuorten maahanmuuttajien kohdalla leimasimena toimimisen roolin.

sille annetaan vähän huono maine susta, et ei se ikinä lopu, sehän pysyy ikuisesti sitte (3/36).

Tiedotusvälineiden yhtenä tehtävänä voidaan pitää kuuluisuuksista kertomista ja näiden suosion lisäämistä. Toisaalta tiedotusvälineet lisäävät myös epäsuosittuina pidettyjen huonoa mainetta vahvistamalla ihmisten asenteita. Goffmanin mukaan tiedotusvälineiden rooli on erittäin merkittävä siinä prosessissa, jossa yksityishenkilö muuttuu julkisuuden henkilöksi. Goffman pitää epäsuosiota yhtenä sosiaalisen kontrollin muotona, sillä yksilöstä, jota ei välttämättä tunneta henkilökohtaisesti, voidaan muutamien paikkansapitävien tai sepitettyjen “tosiasioiden” perusteella muodostaa dramatisoitu ja uutisenarvoinen julkisuuden kuva. (Goffman 1963, 90–91.) Paikoitellen näyttää siltä, että myös nuoret haastateltavat itse ovat omaksuneet julkisessa keskustelussa vallalla olevia stereotyyppioita:

[Keskustelemme Mahadin kanssa islamin ja kristinuskon eroista. Mahad on sitä mieltä, että hänen omalla kohdallaan uskonnon merkitys on kasvanut vuosi vuodelta enemmän, mutta samalla häntä näyttää ärsyttävän hänen somalialaisten ystävien välinpitämätön suhtautuminen islamiin, joka johtaa siihen, että ...]

Mahad: ... ne tekee enemmän virheitä ku [suomalaiset] ... koska nykyään Suomes nuoret somalit varmaan valehtelee enemmän, varastaa ... sitte tekee enemmän, hakkaa ihmisiä ...

V: *Mistä sä sen päättelet?*

Mahad: Ku Helsingis ainaki, ku mä oon asunu jo pari vuotta täällä ni koko ajan lehdessä jotain juttui meikäläisist, ni ei se turhaa oo.

V: *Onks se sit totta, mitä lehdis on?*

Mahad: Ei oo. Eiku pitää olla joku valtiotieteilijä, joka kääntää niist oikeita. Tietyis tilanteis sen huomaa ... et ne on kirjoitettu väärin. (12.)

Yleisesti ottaen haastateltavat näyttävät olevan sitä mieltä, että ulkomaalaistaustainen väestö tulisi nähdä rikkautena. Haastateltavien mielestä suomalaiset eivät tunne tarpeeksi hyvin maahanmuuttajien kulttuuritaustoja. Tutustumalla niihin asenteitakin voitaisiin muuttaa, *haluun kertoo omasta kulttuurista, eikä pitäis panostaa pelkästään talvisodan tapahtumiin* (9/39). Joillekin maahanmuuttajuus on myös ristiriitainen asia. Sekä Natalia että Victoria, jotka kummatkin ovat asuneet Suomessa yli kymmenen vuotta, tarkastelevat ulkomaalaisasenteita “suomalaisesta” näkökulmasta. Molemmat tytöt pohtivat lisääntyvän maahanmuuton vaikutuksia suomalaisten asenteisiin ja nostavat esille siihen liittyviä ongelmia. Kumpikin ilmaisee, että suomalaisten negatiiviset asenteet korostuvat, kun maahanmuuttajien pelätään vievän suomalaisilta sosiaalietuja ja työpaikkoja. Victoria erottaa aluksi nämä tyypillisiksi suomalaisten käsityksiksi, mutta hän esittää ne myös omana kantanaan:

V: *Mitä sä tarkoitat, sillä et jotkut ei tykkää maahanmuuttajista?*

Victoria: En mä oikein tiä, no onhan siellä vertauskuva, et jotkut suomalaiset ei tykkää somaleist ku ne ei tee töitä ja silleen, et ne saa sen verorahan, mitä mejän vanhemmat maksaa ni jotkut ei tykkää siitä.

V: Onks se sit sillä tavalla?

Victoria: No, ainaski jossain joku sano noin, et ne ei tykkää, ku ne ei käy töissä ku niillähän on sellaset kaavut (!), ku ne ei saa silläkään työpaikkaa.

V: Ne ei käy töissä sen takii koska niil on hunnut?

Victoria: Nii, sellaset niinku ne ei pysty tekemään töitä kumminkaan se päällä ni...

V: Miks ne ei pystyis tekee töitä se päällä?

Victoria: Ku niillä on tää hirveen pitkä kaapu (!), et ne ei niinku pysty tekee mitään, ne ei pysty niinku tehä nopeesti töitä ku on niinku kiire. (26–27.)

Kun lähdin tekemään haastatteluita, ajattelin varsin naiivisti niin, että samankaltainen tausta (muutto Suomeen nuorena iässä ja Suomeen “sopeutuminen”) takaisi solidaarisuudentunteen muita vastaavanlaisessa tilanteessa olevia kohtaan. Näin ei näytä ainakaan aineistoni perusteella olevan ja miksi olisikaan, sillä maahanmuuttajuutta ei tulisi ymmärtää homogeenisenä ilmiönä. Toisaalta esimerkiksi Ålund toteaa, että maahanmuuttajilla itsellään voi ilmetä stereotyyppisiä käsityksiä varsinkin silloin, kun he haluavat korostaa kuuluvansa eri sosiaaliseen ryhmään tai luokkaan kuin “muut” maahanmuuttajat (Ålund 1997, 89).

Monet haastateltavat näyttävät omaksuneen suomalaisen yhteiskunnan arvo- ja moraalimaailman ja samalla myös maahanmuuttajia koskevat käsitykset. Monet sanovat, etteivät ole itse valinneet olevansa ”maahanmuuttajia”, mutta että he eivät myöskään pääse luokituksesta eroon. ”Maahanmuuttajuuteen” liittyvä häpeällinen leima näyttää olevan taakka, jota he puheissaan yrittävät välttää ja jonka tulkitaan liian helposti samastavan heidät esimerkiksi potentiaalisiksi pahan- ja rikoksentekijöiksi. Siten nuoret toisaalta tehdessään eroa “todellisten” maahanmuuttajien ja oman tilansa välille osittain myös tuottavat jakoa ”meihin” ja ”heihin”. Joillakin haastateltavilla näyttää olevan tarve osoittaa, että ”muut” ovat enemmän maahanmuuttajia kuin he itse ja he asennoituvat ”silminnähtäviin maahanmuuttajiin” yhtä ennakkoluuloisesti kuin osa suomalaisista. (Vrt. Goffman 1963, 131-132.)

5.4 “On oikeastaan ihan hyvä, et otetaan vähän kerralla”:

näkemyksiä maahanmuutosta

Keskustelimme nuorten kanssa siitä, pitäisikö Suomen vastaanottaa aikaisempaa enemmän maahanmuuttajia. En ilmoittanut haastateltaville Suomen tämänhetkistä maahanmuuttaja-

tilannetta kuin joskus toteamalla, että Suomessa on Euroopan vähiten maahanmuuttajia (ks. luku 1.1.3). Aineistosta voi karkeasti luokitella kolmenlaisia vastauksia: ensimmäisessä kategoriassa näkemykset puhuvat sen puolesta, että Suomen tulisi vastaanottaa aikaisempaa enemmän maahanmuuttajia, toisessa näkemykset ovat epäröivempiä ja viimeisessä kategoriassa näkemykset eivät tue avoimempaa maahanmuuttopolitiikkaa. Osittain nuorten näkemykset vaihtelevat ja yksittäisen haastateltavan näkemykset voivat mennä ristiin.

Ensimmäiseen ryhmään sijoittuvat ne näkemykset, joiden mukaan maahanmuuttajia tulisi vastaanottaa aikaisempaa enemmän. Tämä lisäisi suvaitsevaisuutta ja suomalaiset tottuisivat maahanmuuttajiin välttämättömienkin kontaktien lisääntyessä, *sen muukalaisvihamielisyiden poistaa periaattees ainoastaan se, jos ulkomaalaisii⁵⁵ on jotain viiskyt prosenttii, ei se ennen sitä kato* (4/17). Näiden haastateltavien näkemysten mukaan maahanmuuttajien olisi helpompi elää maassa, jossa ulkomaalaisen väestön⁵⁶ osuus on suuri. Juuri tämän takia Safia ilmaisee haluavansa muuttaa tulevaisuudessa Irlantiin ja painottaa, että *pitää olla ulkomaalaisia koska suomalaiset oppivat ulkomaalaisilta paljon* (5/48). Rubyn mielestä kansainvälisyys pitäisi ymmärtää myös niin, että rikkaat ovat velvollisia auttamaan köyhien maiden kansalaisia, mutta asettaa kuitenkin pienen varauksen huomauttamalla, että *pelkän paremman elintason perään ei pitäisi kuitenkaan muuttaa, ei voi muuttaa maasta sen takii, et halua olla rikkaampi, vaan siin pitää olla syy, et vaikka, et mejän maassa on sota tai et mua vainotaan* (7/55). Kansainvälisyys on jotain paljon enemmän kuin turistimatkustelu:

V: Pitäiskö sun mielestä vastaanottaa enemmän maahanmuuttajia Suomeen?

Ruby: No, tää on yks maapallo ja tälle maapallolle on pakko mahtua kaikki ihmiset, mitä maapallosa on. Et kyl silleen enemmän ulkomaalaiset Suomeen ja suomalaiset enemmän ulkomaille, et ei siin oo niinku mitään eroo ku ajattelee, et se pyörii ja sit siin on paljon ihmisiä. Mut et, jotkut ajattelee, et kansainvälisyys on kulttuuria ja kieliä, mut must tuntuu, et koht koko maapallo puhuu vaan englantia. (54.)

Toiseen ryhmään olen luokitellut ne näkemykset, joista heijastuu epävarmuus vastaanottamisen suhteen. Näissä näkemyksissä painotetaan usein, ettei Suomen tulisi vastaanottaa aikaisempaa enempää maahanmuuttajia, sillä Suomi on maantieteellisesti pieni maa. Maantieteellinen pienuus on keskeisessä roolissa, kun nuoret pohtivat kantaansa maahanmuuttoon. Myös Harinen panee merkille omassa tutkimuksessaan sen, kuinka Suomen

⁵⁵ Ålundin mukaan monet hänen tutkimistaan nuorista käyttävät itsestään sanaa "ulkomaalainen". Tämä johtuu tutkijan mukaan siitä, että "maahanmuuttaja" sana tulkitaan liian sekavaksi ja loukkaavaksi nimitykseksi, kun taas "ulkomaalainen" rehellisesti viittaa ulkopuolella olevaan. (Ålund 1997, 94.)

⁵⁶ Pekka Kuusisto huomauttaa omassa tutkimuksessaan, että varsinkin suomalaisissa sanomalehdissä "ulkomaalainen" voi viitata myös henkilöihin, joilla on Suomen kansalaisuus tai jotka ovat syntyneet Suomessa. Hän päättelee, että sanalla "ulkomaalainen" halutaan korostaa kyseisen henkilön "ulkomaalaista polveutumista". (Kuusisto 2000, 164.)

maantieteellisellä pienuudella usein viitataan sellaisiin asioihin kuin myönteisyyteen, homogeenisuuteen, läheisyyteen ja kodikkuuteen. Koska Suomi on itse asiassa pinta-alaltaan Euroopan suurimpia maita, “pienuuden” korostaminen tekee suomalaisista lujan piirin, jonka ulkopuolelle “muut” rajoittuvat. (Harinen 2000, 67.)

Karamin mukaan lisääntyvä maahanmuutto on ongelmallista siinä mielessä, etteivät suomalaiset välttämättä ole asenteiltaan valmiita vastaanottamaan maahanmuuttajia ja sopeutumaan heihin, *et se on oikeastaan ihan hyvä, et otetaan vähän kerralla* (2/42). Tässä kategoriassa olevat näkemykset ovat hyvin samankaltaisia kuin esimerkiksi tiukan maahanmuuttopolitiikan puolesta puhuvien poliitikkojen argumentit, joissa rajojen avaamisesta päätellään seuraavan taloudellista rasietta ja kulttuurista uhkaa maan etniselle enemmistölle, “pienelle kansalle” (ks. Lepola 2000, 360–363). Toisaalta haastateltavat näyttävät olevan hyvin tietoisia tämäntapaisen argumentaation moraalisesta sanomasta:

Maksim: Kyl vois periaattees ottaa enemmän, mut vasta sitte ku työttömyys on vähän pienempää. Et just jotkut rasistit rupee helposti syyttää meit siitä, et on vähän työpaikkoja, et me muka viedään suomalaisten työpaikat, et sen takii on niin iso työttömyysprosentti. Se ois periaattees pahinta, jos tulis heti tuhat ulkomaalaista tänne [– –] työttömyysprosentin pitäis kyllä olla silloin jotain puol prosentti maksimissaan. (24.)

Vaikka kaikki haastateltavat korostavat, että on hyvin ennakkoluuloista pitää kaikkia maahanmuuttajia potentiaalisina rikoksentekeijöinä, he itse käyttävät useasti samaa argumentaatiota. Karamin mukaan ulkomaalaisena on helpompaa asua sellaisilla paikkakunnilla, joissa maahanmuuttajia on vähän. Hän on mainitsee huomanneensa tämän muutettuaan Helsinkiin, jossa suhtautuminen on kielteisempää, *täällähän totta kai on ennakkokäsityksiä, kun on niin paljon ulkomaalaisia ja rikoksii ja tällasii, mitä ne kuitenkin tekee* (2/43). Tämä käsitys näkyy aineistossa muutenkin: nuoret haastateltavat näyttävät monesti omaksuneen stereotyyppisen kuvan “tyypillisestä maahanmuuttajasta”, joka nöyryyttävine piirteineen sisäistetään koskemaan myös omaa sosiaalista identiteettiä (ks. Goffman 1963, 84). Kontaktissa muiden (suomalaisten) kanssa nuoret haastateltavat ovat oppineet, miten maahanmuuttajiin yleisesti suhtaudutaan ja mitkä näkökulmat näissä näkemyksissä korostuvat (ks. emt., 101). Määritellessään maahanmuuttajien tyypillisiä ominaisuuksia, haastateltavat eivät miellä itseään maahanmuuttajiksi, kun taas muissa tapauksissa he saattavat samastuvat tähän ryhmään ja pitävät itseään maahanmuuttajina. Haastateltavat siis toisin sanoin osallistuvat toisaalta *maahanmuuttajia* koskevien stereotyyppisten näkemysten reproduktioon ja toisaalta he puolustautuvat näiltä kärjistetyiltä näkemyksiltä esimerkiksi kritisoidessaan suomalaisten ahdasmielisyyttä.

Kolmanteen ryhmään olen sijoittanut ne näkemykset, joiden mukaan maahanmuuttajia ei tulisi vastaanottaa aikaisempaa enemmän. Jotkut nuorista ovat tätä mieltä, koska heidän mukaansa maahanmuuttajien määrän kasvu lisää suvaitsemattomuutta entisestään. Tämän katsantokannan puolesta puhuvat haastateltavat ovat usein itse kokeneet syrjintää. Kun kysyin näiltä haastateltavilta, voisiko nykyistä avoimempi maahanmuuttopolitiikka vaikuttaa myönteisellä tavalla asenneilmastoon, monet tämän ryhmän vastauksista olivat varsin pessimistisiä:

Abdel: Ei varmaan, ne joutuis varmaan kärsimään täällä yhtä paljon ku minä [...] Se vois auttaa, mut ei se oo mikään tehokas keino ratkaista ongelmia. Se vois auttaa pikkusen, mut ei radikaalisti. (32–33.)

Mahad: Ei, en mä usko. Sit tääl viha kasvaa vaan ja syrjäyttämistä olis vielä enemmän. Niihin enakkoluuloihin ei auta varmaan mikään ja niitä on suomalaisil todel hyvin. (47.)

Viimeiseen ryhmään olen myös sijoittanut Alekseihin näkemyksen maahanmuuttopolitiikasta. Vaikka Aleksei oli haastattelun aikaisemmassa vaiheessa sitä mieltä, että suomalaisten kielteisiä asenteita voitaisiin parantaa tutustuttamalla suomalaisia venäläiseen elämäntapaan ja kieleen, hän on sitä mieltä, ettei maahanmuuttajia tulisi vastaanottaa aikaisempaa enemmän. Syyksi hän sanoo seuraavaa:

Aleksei: Sanotaan, et oon vähän niinku rasisti ihminen, et en paljon tykkää noist niinku mustista.

V: Minkä takii?

Aleksei: En mä tiä, en mä niitä vihaa, mut mä en haluu olla niitten kanssa paljon tekemisissä. Erityisesti noi somalinaiset, ehkä mä en niinku pysty ymmärtämään niitten kulttuuri, et ku somalikulttuuri on niinku täysin erilainen ku Suomen tai Venäjän, en mä pysty sitä ymmärtämään. (48.)⁵⁷

Alekseihin haastattelusta ilmenee, että hänen on vaikeaa puhua maahanmuuttopolitiikasta. Hän myöntääkin haastattelun loppupuolella antaneensa itsestään liian positiivisen kuvan, eikä ollut uskaltanut heti alussa ”tunnustautua rasistiksi”. Olin varsin yllätynyt kun Aleksei kertoi itsestään moisen piirteen. Ilmoitettuaan olevansa rasisti hän huomauttaa kuitenkin heti perään, että tämänkaltainen käsitys on ristiriitainen, sillä aikaisemmin hän oli peräänkuuluttanut asenteiden korjaamista venäläisten suhteen. Paradoksaalisten näkemysten esilletuominen haastattelussa ehkä ilmentää sitä, että Aleksei pystyy pohtimaan omaa tilannettaan omien kokemustensa kautta, kun taas ”muiden” hänelle vieraan käyttäytymisen tulkitsemisessa hän noudattaa julkisesta keskustelusta omaksuttuja stereotyyppisiä näkemyksiä.

---

⁵⁷ Luukka ja Muukkonen mainitsevat omassa tutkimuksessaan, että heidän tutkimillaan skineillä islam, joka koettiin vieraana ja pelottavana, ruumiillistui ennen kaikkea hunnutettuihin somalialaisiin naisiin (Luukka & Muukkonen 1997, 43). Tämä ilmeni myös haastateltavieni muslimityttöjen kohdalla, jotka mainitsivat huomanneensa, että heihin kiinnitetään huomiota nimenomaan huntujen takia. Kiintoisaa tässä on sukupuolittunut kulttuurinen representaatio. Sillä, että nimenomaan nainen toimii ”toiseuden” symbolina, on merkitystä.

Siten pohtiessaan taustoja omille mielipiteilleen somalialaisista hän päätelee mielipiteiden johtuvan ennen kaikkea kulttuurisista eroavaisuuksista. (Ks. myös Ehn 1992, 139–140.)

Koska joidenkin haastateltavieni kielteiset asenteet muita Suomeen muuttaneita kohtaan oli asia, johon en etukäteen ollut varautunut, haluan vielä havainnollistaa asiaa Victorian haastattelun avulla.

5.5 “Se suomalainen on kuiteski koulutettu täällä ja sil on varmemmat paperitki”: hierarkkista rajanvetoa

Victorian haastattelussa työnsaanti nousi muita aiheita keskeisemmälle sijalle. Victorian kanssa käymä keskustelu sisältää kuvan siitä, minkälaisena ihanteellinen työntekijä Suomessa nähdään, tai millainen hänen ei ainakaan tulisi olla. Ihanteellinen työntekijä on sellainen, joka on syntynyt Suomessa tai täyttää ainakin ulkoisten tuntomerkkien suhteen suomalaisen työnhakijan kriteerit. Victorian kanssa käymä keskustelu ilmentää oivalla tavalla valtaväestön asennoitumista maahanmuuttajia ja ulkomaalaisia työnhakijoita kohtaan. Paikoitellen Victorian varsin ennakkoluuloisiksi tulkitsemani puheet hämmensivät minua haastattelun aikana, sillä haastattelun alkupuolella tämä Hongkongissa syntynyt tyttö korostaa oman kulttuuritaustansa merkitystä, eikä kuvittele koskaan muuttuvansa suomalaiseksi, *ku oon kuitenkin niinku synnyännäinen kiinalainen* (10/29). Kun kysyn häneltä hiukan provosoiden, herättääkö hänen aasialainen ulkonäkönsä negatiivista huomiota, hän puolustautuu sanomalla, että ulkomaalaisen väestön olemassaolo on Suomessa tärkeä, sillä *ei se oo kiva, jos on niinku vaan yhen näkösi ihmisii, pitää olla vähän erilaisiiki* (10/26). Siten Victoria perustelee oman paikkansa, mutta ei suhtaudu kuitenkaan ”yhtä avoimesti” muihin maahan muuttaneisiin.

Victorian haastattelussa on nähtävissä tarve vetää raja hänen ja muiden maahanmuuttajien välille. Kun kysyn häneltä, mieltääkö hän itsensä ”maahanmuuttajaksi” hän vastaa: *voikyllä sanoo niinki* (10/38), mutta erottaa kuitenkin itsensä muista maahanmuuttajista painottamalla, että hänen perheensä tuli Suomeen muita maahanmuuttajia aikaisemmin ja että hänen vanhempansa käyvät töissä. Haastattelun alussa painottuneet erot suomalaisten ja

kiinalaisten välillä eivät enää korostu työstä puhuttaessa ja Victorian ”me”-puheet viittavat selkeästi suomalaisiin.

Victorian puheiden kautta on ehkä helpompi ymmärtää muiden haastateltavien näkemyksiä omista työnsaantimahdollisuuksistaan. Näkemykset eivät ole aina kovin optimistisia.⁵⁸ Victorian puheissa työ näyttää määrittävän ennen kaikkea näkemystä ”kunnon kansalaisesta” (ks. myös kohta 4.5). Victoria kuuluu esimerkiksi maahanmuutosta puhuttaessa niihin nuoriin, jotka suhtautuvat varsin skeptisesti lisääntyvään maahanmuuttoon. Hän perustelee kantaansa sanomalla, *ettei ne ei tee töitä ja silleen, et ne saa sen verorahan, mitä meidän vanhemmat maksaa* (10/26) ja tällöin Victoria viittaa erityisesti Somaliassa syntyneisiin maahanmuuttajiin.⁵⁹

Victoria: [...] pitää tehdä sellainen sopimus, et jos haluat muuttaa tänne, ni sun pitää tehdä töitä elääkseen.

Luulet sä sit, että ne, jotka elää sosiaaliturvalla, et se johtuis siitä, et ne ei halua tehdä töitä?

Victoria: No, kun mun mielestä ne halua ainaski päästä helpommalla, kun ne saa kumminki rahaa joku pari tonnii. Ne elää aika hyvin sillä ja sit ne pääsee helpommalla, ku me, jotka ollaan muutettu tänne aikaisemmin. (38.)

Koska halusin selkiinnyttää Victorian argumentaatiota, esitin hänelle tilanteen, jossa suomalaissyntyinen ja somalialaissyntyinen mies hakevat lääkäriksi terveyskeskukseen. Kuvitelluilla työnantajilla on kuitenkin vaikeuksia tehdä päätöstä, sillä kummatkin hakijat ovat koulutuksen ja työkokemuksen suhteen yhtä päteviä. Victorian tehtävänä oli arvioida kumpi valitaan:

Victoria: Luulis, et se suomalainen mies.

V: Miks?

Victoria: No, se on kumminki koulutettu täällä ja silleen, sil on varmemmat paperitki.

V: Mut, jos se somalialainen mies ois myös koulutettu Suomessa?

Victoria: En mä oikein tiedä, ku se ei oo kumminkaan ihan täysin suomalainenkaan ja kaikkee, ni kyl mä luulisin, et suomalainen sais sen paikan.

V: Mut, jos on sit niin, niin miten voi sanoo, et somalialaiset ei tekis töitä?

Victoria: Mä en kummiskaan ole nähny somalin käyvän töissä ni oon saanu sellasen kuvan, et ne ei tee töitä elääkseen.

⁵⁸ Haastatteluiden aikana käsiteltiin myös nuorten tulevaisuudensuunnitelmia ja näkemyksiä työnsaannista. Nämä aihepiirit eivät kuitenkaan ole mukana tutkimusraportissa, sillä en katsonut niiden liittyvän kyllin läheisesti valittuun teoreettiseen kehukseen. On kuitenkin merkillepantavaa, että työ on tärkeä tekijä nuorten tulevaisuutta koskevissa ajatuksissa. Ymmärrettäväksi tämän tekee se, että Tilastokeskuksen arvioiden mukaan ulkomaalaisten työttömyysaste oli vuonna 1999 noin 38 prosenttia ja joissakin kansalaisuusryhmissä jopa yli 70 prosenttia (Tilastokeskus 2000:10, 23–24).

⁵⁹ Victorian suomalaistumista kuvaa osittain myös se, että hänen näkemyksensä ovat hyvin lähellä ”suomalaisten” ulkomaalaisasenteita. Jaakkolan tutkimuksen mukaan vuonna 1998 noin puolet suomalaisista olivat pakolaisten suhteen sitä mieltä, että ”pakolaisten elintaso on Suomessa liian korkea” (Jaakkola 1999, 124). Saman tutkimuksen mukaan tarkasteltaessa suhtautumista kanssakäymiseen ulkomaalaisten kanssa eri rooleissa, epävirallisissa tai virallisissa (ystävinä, työtovereina, lääkärinä jne.), suhtautuminen kurdeihin, venäläisiin, arabeihin ja somaleihin oli kaikkein kielteisintä. Kaksinapaista on Jaakkolan mukaan se, että koska näiden maahanmuuttajien työttömyysprosentin on moninkertainen suomalaisiin nähden, heitä syytetään sosiaaliturvan varassa elämisestä. (Jaakkola 1999, 83.)

V: Mut sä siis luulet, et ne on tullu tänne Suomeen sen takia, et täällä on niin hyvä sosiaaliturva?

Victoria: No, kun mä en ainaskaan tiedä, miks ne ei voi asuu omas kotimaassakaan.

V: Et sä, et ymmärrä, minkä takia ne ei voi olla Somaliassa?

Victoria: Nii, jos niillä ei oo ihan huono tilanne.

V: Minkälainen tilanne Somaliassa on sitte?

Victoria: Mä en oikein tiedä. Mut jos on joku sotatilanne tai nälänhätä, niin silloin voi tietenki muuttaa Suomeen. Mut somalialaisil ei oo mitään hätää, ni mä en ymmärrä, miks ne ei voi palaa Somaliaan, niil olis siellä työpaikka... (39–40.)

Kun kysyin Victorialta aikaisemmin, kohdistuuko hänen mielestään aasialaisiin negatiivisia asenteita, hän mainitsee joidenkin suomalaisten ajattelevan, *et me ei tehä töitä, et ne on saanu väärän kuvan* (10/31). Victorian stereotyyppisiä näkemyksiä sisältävät puheet voisi siten tulkita etäännyttämisenä ”muista maahanmuuttajista”. Tarve osoittaa kuuluvansa eri sosiaaliluokkaan tai sosiaaliseen ryhmään näyttää olevan Victorialle tärkeää. (Vrt. Ålund 1997, 89.) Victoria käsittää ”muut maahanmuuttajat” ennen kaikkea pakolaisiksi. Leena Suurpää, joka omassa tutkimuksessaan tarkastelee suomalaisnuorten maahanmuuttajiin ja rasismiin liittyviä käsityksiä, huomauttaa, että riippumatta maahanmuuttajien sosiaalisten ja taloudellisten taustojen epäyhteneväisyydestä, suomalaisnuoret leimaavat helposti varsinkin värilliset ja Euroopan ulkopuolelta tulleet ulkomaalaiset pakolaisiksi. Näin pakolaisia pidetään herkästi sekä sosiaalisesti, että kulttuurisesti köyhinä. Suurpää tähdentää, että tällainen pakolaiskuva mahdollistaa säälin heikommassa asemassa olevia kohtaan ja johtaa edelleen hierarkisoitumiseen, jossa toisilla on valtaa ja resursseja ja toisilla ei. (Suurpää 2000, 20.) Vaikkei Victorian tavassa vetää rajaa hänen ja muiden välille olekaan kyse ”suvaitsevasta säälistä”, Victoria ikään kuin legitimoii vallan suomalaisille ja itselleen samalla tavalla kuin Suurpään haastattelemat nuoret.

Tavassa, jolla Victoria erottaa itsensä ”ei täysin suomalaisista”, on nähtävissä selvää outouden ja vierauden ihmettelyä. Oman itsensä erottaminen muista sen perusteella, etteivät muut ymmärrä, miten Suomessa tulee elää, sisältää selvästi rassistisiakin aspekteja. Toisaalta Victoria määrittelee oman olemisensa merkitykselliseksi nimenomaan suhteessa ”muihin” ja ”toisiin”. Hän määrittelee itsensä suomalaisuuden sisäpuolelle ja pyrkii pontevasti puolustamaan ja ylläpitämään suomalaisuuden rajoja. (Ks. Harinen 2000, 71.)

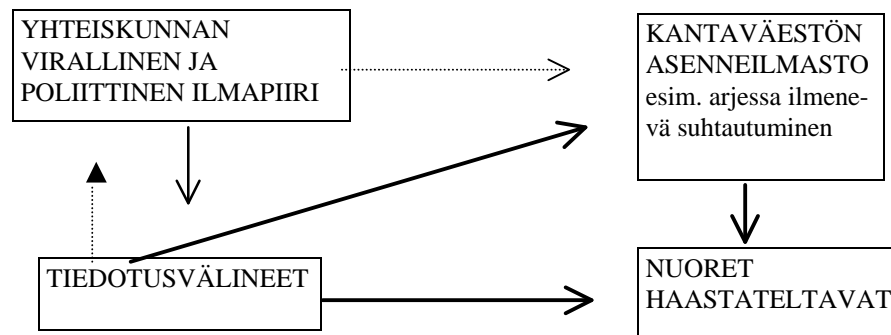
Pohdintaa

Työni viidennessä luvussa, jossa tarkastelen nuorten rasismimääritelmiä ja näkemyksiä suomalaisten ulkomaalaisasenteista ja maahanmuuttopolitiikasta, tulee selvästi esiin haastateltavien varovaisuus rasismista puhuttaessa. Marja Tiilikainen huomauttaa tutkimukseensa, että hänen aineistonsa kohdalla rasismi, ennakkoluulot ja syrjintä esiintyivät usein somalinaisten arkipäivän kokemuksissa. Tutkija kuitenkin päätelee tämän osittain johtuvan ylitulkinnasta: “epäonnistuneesta kommunikaatiosta ja informaatiosta johtuen tai riittämättömän kulttuurisen ja yhteiskunnallisen tuntemuksen vuoksi vastoinkäymiset ja suomalaisten käyttäytyminen saatetaan tulkita rasismista johtuviksi.” (Tiilikainen 1999, 87.)

Omien havaintojeni perusteella haastatteleman nuoret maahanmuuttajat eivät mieluusti leimaa suomalaisia rasisteiksi, eikä rasismia haluta pitää suomalaisten tyypillisenä ominaisuutena. Sen sijaan kärjistyneimmissä näkemyksissä korostuvat jopa rasismiin “luonnollisina” pidetyt aspektit. Nuoret haastateltavat pyrkivät vähättelemään ja ymmärtämään “syrjijöidensä” käyttäytymistä. Tämä on mielenkiintoinen havainto varsinkin, jos sitä vertaa siihen, minkälaiseksi rasismi usein julkisessa keskustelussa käsitetään. Ruotsalainen sosiologi Birgitta Löwander on todennut, että tiedotusvälineiden uutisointia⁶⁰ tarkastelemalla voidaan keskittyä julkisuuden tarjoaman maailmankuvan lisäksi siihen, minkälaisia käsityksiä maailmasta yleisö omaksuu (Löwander 1998, 85). Löwander mainitsee, että useimpien länsimaissa tehtyjen tutkimusten mukaan tiedotusvälineistä välittyy negatiivinen kuva maahanmuuttajista (emt., 92; ks. myös van Dijk 1987, 361). Myös Suomen tilannetta tarkastelevassa tutkimuksessa on havaittu, että konkreettiset tapahtumat, rikokset ja viranomaisten kautta esiin tulevat ongelmat nousevat herkästi aiheiksi maahanmuuttajista uutisoidessa. Leimaavaa suomalaiselle uutisoinnille on lisäksi se, että maahanmuuttajat esiintyvät harvoin omalla äänellään. Heidän puheitaan tulkitsee usein valtaväestön edustaja, viranomaisen, poliisi tai poliitikko. (Raittila & Kuttilainen 2000, 83–84.) Tiedotusvälineiden roolia rasismidiskurssien tuottajana tutkinut Teun A. van Dijk huomauttaa, että rasististen ja ennakkoluuloisten mielipiteiden puolesta argumentoidaan usein varsin kriittittävästi vetoamalla tiedotusvälineiden varmuuteen (van Dijk 1987, 360, 376–377).⁶¹ Siten rasismidiskurssiin vaikuttavat monet eri tahot, joskin epätasa-arvoisesti. Seuraavan kaavion avulla kuvaan tahojen välisiä suhteita:

---

⁶⁰ Löwander toteaa, että itse asiassa se, mikä valikoituu (valitaan) uutisenarvoiseksi jutuksi on vallantonta tietyille yhteiskunnalliselle valtasuhteelle. Uutistoimitukset sekä valikoivat tietyt sopivat uutiset, että antavat osittain valmiiksi tarjotun tulkinnan siitä, mikä on kunkin tilanteen kohdalla oikein ja mikä väärin. Näin uutisnäkökulman takana olevat normit ja arvostukset vaikuttavat legitimoimiseen. (Löwander 1998, 90.)

Kuvio 1. Rasismidiskurssi interaktiona

Kuvio 1:n tarkoituksena on havainnollistaa nuorten maahanmuuttajien osallistumista asenteiden muokkaamiseen. Kuvio tulee nähdä hahmotelmana asenteiden prosessista, johon nuoret maahanmuuttajat harvoin pääsevät osallistumaan, jos tilannetta tarkastelee suorittamieni haastatteluiden pohjalta. Aineistosta esiin nousee, että vaikka haastateltavat toimivat enemmän asenteiden vastaanottajina kuin niiden lähettäjinä, he näyttävät omaksuneen ja sisäistäneen sekä virallisessa ilmapiirissä, yleisessä asenneilmastossa että tiedotusvälineiden uutisoinnissa vallalla olevia näkemyksiä maahanmuutosta, maahanmuuttajista ja ulkomaalaisista. Haastattelemani nuorten voi siis tästä näkökulmasta katsottuna tulkita osallistuvan välillisesti maahanmuuttoa koskevien stereotyyppisten näkemysten rakentamiseen ja ylläpitämiseen.

Löwander havaitsi tutkiessaan ruotsalaisten tiedotusvälineiden uutisointia, että rasismien monimutkaisuutta harvoin analysointiin. Uutisoinnissa rasismi legitimoitiin sekä poliisiviranomaisten että yleisen poliittisen näkemyksen tapaan marginaali-ilmiöksi.⁶² Löwanderin mukaan ruotsalaiset tiedotusvälineet eivät missään vaiheessa⁶³ pohtineet muukalaisvihamielisyyteen vaikuttavia struktuurisia tekijöitä. Toisin sanoen, huomioimatta jäi se, min-käläisessä yhteiskunnassa syntyy vihamielisyyttä muun muassa maahanmuuttajia, ulkomaalaisia ja vähemmistöjen edustajia kohtaan. Myöskään yhtymäkohtia rasismiin, syrjinnän

⁶¹ Makkonen huomauttaa, että asennekasvatuksessa tulisi kiinnittää huomiota siihen, että ne, jotka eivät herkästi usko rasistisiin väittämiin ovat vakuuttuneempia näkemystensä oikeellisuudesta kuin ne, jotka uskovat rasististen väittämien paikkansapitävyyteen (Makkonen 2000b, 16).

⁶² Myös Bjørgo mainitsee maahanmuuttajiin kohdistunutta väkivaltaa tarkastelevassa skandinaavisessa tutkimuksessaan, että poliisi yleensä tulkitsee väkivallan juoppojen kujeiluksi ja lasten leikiksi ja täten väkivallalla ei katsota olevan yhteyttä poliittiseen ilmaisuun tai rasismiin (Bjørgo 1998, 2/98).

⁶³ Löwander tarkasteli tutkimuksessaan 1990-luvun alun ruotsalaisen television uutistarjontaa (Löwander 1998, 85).

ja maahanmuuttopolitiikan välillä ei analysoitu. (Löwander 1998, 96–97.) Vaikka omilla haastateltavillani on kokemuksia syrjinnästä ja rasismista, heidän kertomuksissaan on nähtävissä se, että näkemyksiä siivilöi osittain yhteiskunnan rasismia koskevat normit – rasismista on puhuttava tietyllä tavalla. Koska rasismi on julkisessa keskustelussa yleisesti torjuttu ja vain harvojen ääritapausten nähdään avoimesti tukevan rasisistisiä oppeja, sen ei katsota olevan tavallista, ainakaan meidän maassamme, vaan ehkä jossain muualla (vrt. emt., 95).

Haastattelemiani nuoret ovat kuitenkin omasta mielestään kokeneet rasismia, minkä vuoksi ilmiöön suhtaudutaan haastatteluiden perusteella hyvin ristiriitaisesti. Monet informantit näyttävät vaikenevan arkirasistista selkkauksista ja ajattelevan itse olevansa syyllisiä niihin. Osittain tämä tulee ymmärrettäväksi, jos sitä peilataan hallitsevaan maahanmuuttodiskursin tapaan nähdä maahanmuuttajat ongelmakeskeisessä valossa (Jensen 1998, 30), joka johtaa siihen, että maahanmuuttajien nähdään olevan osittain syyppäitä omiin ongelmiinsa kulttuuritaustansa vuoksi (Löwander 1998, 92).⁶⁴ Yksioikoinen ja -puolinen tapa kulttuurista⁶⁵ sosiaalisesta, taloudellisesta ja poliittisesta epäoikeudenmukaisuuksista johtuvia ongelmia johtaa Ålundin mukaan siihen, että koko maahanmuuttajuus muuttuu negatiiviseksi kategorisaatioksi. Tämä puolestaan johtaa stigmatisoivaan vaikutukseen, joka toteutuu maahanmuuttotaustaisten nuorten kohdalla arkielämässä, koulussa ja työmarkkinoilla. Ålund painottaa, että maahanmuuttajien sulkeminen tiettyyn kategoriaan liittyy heidät samalla kuuluviksi toisenlaisuuteen, ulkopuolisuuteen ja toisen luokan kansalaisuuteen. (Ålund 1997, 31, 36.)

Ruotsalainen nuorisotutkija Erling Bjurström huomauttaa, että todellisessa elämässä henkilön identiteettisen prosessin moninaisuutta ja kompleksisuutta valaisee henkilökohtaisen, sosiaalisen ja kollektiivisen identiteetin yhteenkietoutuminen. Kysymyksen “kuka minä olen?” vastaukseen vaikuttavat kysymykset “keitä me olemme?” ja “kuka minä olen heidän mielestään?”. (Bjurström 1997, 47.) Jos nuori kokee, ettei kollektiivinen kuva hänestä maahanmuuttajana ole positiivinen, hän ei välttämättä halua samastua ryhmään “maahanmuuttajat”. Toisaalta hän voi kuitenkin samaan aikaan tuntea suurta vastenmielisyyttä sel-

---

⁶⁴ Masoud Kamali tähdentää kolikon kääntöpuolta – tietyt maahanmuuttajien sosiaaliset käytännöt olisivat ruotsalaisille sosiaaliviranomaisille täysin ymmärrettäviä, jos ne asetettaisiin niiden kulttuuriin yhteyksiinsä. Tällä Kamali viittaa ruotsalaisten sosiaaliviranomaisten tapaan nähdä maahanmuuttajien sosiaaliset tavat ja käytännöt sosiaalisina ongelmina. (Kamali 1999, 10.)

laista yhteiskuntaa kohtaan, joka määrittelee hänet negatiivisesti konnotoituneen maahanmuuttajuuden takia ala-arvoisemmaksi. (Ks. Kamali 1999, 15–16.)

Sisäistetty kollektiivinen identiteetti näkyy haastattelemieni nuorten kohdalla varsin hyvin siinä, miten nuoret puhuvat maahanmuuttopolitiikasta. Heidän näkemyksensä lähenevät usein maahanmuuttoa vastustavien poliittisten pyrkyreiden näkemyksiä. Pohjoismaista rasistista väkivaltaa tutkinut Tore Bjørgo mainitsee, näiden olevan sitä mieltä, että rasistinen väkivalta on paikallisten ja valtaväestön edustajien luonnollinen reaktio kasvaneeseen maahanmuuttoon. Lisäksi nämä poliitikot ovat sitä mieltä, että rasistinen väkivalta on merkki, “tavallisten ihmisten” sietokyvyn rajallisuudesta (Bjørgo 1998, 2/96). Usein maahanmuuttopolitiittisessa keskustelussa vallalla oleva näkemys, jonka mukaan tiukentamalla maahanmuuttoa vähennetään muukalaisvihamielisyyttä ja rasismia, sai myös kannatusta joiltakin haastateltaviltani. Tämä näkemys on kuitenkin saanut paljon kritiikkiä osakseen sen takia, että se itse asiassa legitimoit muukalaisvihamielisyyden ja siitä johtuvan toiminnan, koska maahanmuuttajien nähdään olevan taakkana yhteiskunnalle. Maahanmuuton rajoittamista ei tuolloin enää nähdä moraalisesti arveluttavana kannanottona ja siksi myös ulkomaalaiskaunan osoittaminen saatetaan hyväksyä. (Bjørgo 1998, 14/96.)⁶⁶

Monet haastateltavista mainitsevat tottuneensa haukkumiseen, huutamiseen ja tuijotteluun ja monen haastateltavan mielestä näistä valittaminen ei välttämättä johda muutoksiin. Ehkä juuri sen vuoksi rasistisista selkkauksista ilmoitetaan harvoin ilmoitetaan viranomaisille (ks. luku 2.2). Toinen syy voisi olla, ettei yhteiskunnan ilmapiiri tarpeeksi voimakkaasti leimaa rasismia epäoikeudenmukaiseksi ja korosta siihen liittyvää kollektiivista vastuuta. Se vähentää nuorten maahanmuuttajien luottamusta viranomaisia kohtaan. Makkonen huomauttaa, että rasismin ja syrjinnän kokemisella on usein kauaskantoisia seurauksia. Rasismin kohteeksi joutuneen kannalta on relevanttia käsittää rasismin kokeminen jatkumona. Siten on helpompi ymmärtää rasismin prosessinomaista ja kokonaisvaltaista luonnetta.

---

⁶⁵ Esimerkkinä kulttuuristamisesta, jonka avulla salaillaan segregaatiosta ja syrjinnästä johtuvia ilmiöitä, Ålund mainitsee asumissegregaatiota selittävän näkemyksen Sen mukaan maahanmuuttajien kulttuuriseen tapaan kuuluu asua laumoissa ja sukulaisten lähetyillä. (Ålund 1997, 31.)

⁶⁶ Muukalaisvihamielisyydestä ja rasismista johtuva väkivalta on monimutkainen ilmiö. Rasistista väkivaltaa harjoittavien nuorten taustalta on löydettävissä yhteiskunnallisia ja sosioekonomisia ongelmia ja halua aktiivisesti konstruoida omaa identiteettiä suhteessa ympäröivään yhteiskuntaan osallistumalla ääriliikkeiden toimintaan. (Bjørgo 1998, 13–14/96, 20/96; ks. myös Luukka & Muukkonen 1997, 33.) Muukalaisvihamielisyyteen liittyvä väkivaltainen rikos on Bjørgon mukaan tyyppillinen ryhmärikos. Jos halutaan tutkia sitä, miksi tietyt nuoret ovat “taipuvaisia” toimimaan väkivaltaisesta “ulkomaalaisia” kohtaan, on tutkittava näiden nuorten ystäväpiirejä ja paikallista yhteisöä suhteutettuna laajempaan yhteiskunnalliseen kontekstiin. (Bjørgo 1998, 20/96.)

(Makkonen 2000b, 48.) Rasismin ja varsinkin arkirasismin luonteeseen kuuluu, että se on kokijan kannalta jatkuvaa, eikä välttämättä rajoitu yksittäisiin ja paikannettaviin tapahtumiin.

6 LOPUKSI

Työni päätehtävänä on ollut tutkia, miten nuoret haastateltavani tarkastelevat etnisyyttä ja rasismia ja minkälaisena nuoret kokevat valtaväestön suhtautumisen. Lähdin liikkeelle Karmela Liebkindin ja Inga Jasinskaja-Lahden (1997) tutkimuksen tuloksesta, jonka mukaan nuoret maahanmuuttajat ovat kaikkein herkimpiä ja haavoittuvaisimpia uudessa yhteiskunnallisessa tilanteessa tullessaan uuteen maahan ja ollessaan siellä. Koska halusin tietää, mitä tuo “uuteen maahan tulo” ja “siellä oleminen” merkitsee nuorille haastateltavilleni, keskustelimme haastatteluiden alussa nuorten syntymämaasta, Suomeen tulosta, suomalaisuudesta, suomalaisista jne.. Ennen haastattelujen tekemistä ajattelin etnisyyden ilmentävän ennen kaikkea sitä, miten yksilö jäsentää itseään suhteessa toisiin etnisyyksiin. Siksi pidin suomalaisuuden tarkastelemista nuorten haastateltavieni näkökulmasta oleellisena. Ajattelin myös, että voidakseni tutkia rasismia, minun olisi myös tarkasteltava sitä, miten nuoret puhuvat valtaväestöstä kertoessaan omasta etnisyydestään. Koska maahanmuuttaja-aihe oli minulle tutkimukseni alussa vieras, varsinkin käytännön tasolla, halusin tutustua nuoriin keskustelemalla heidän kanssaan heidän taustastaan. Tällöin etnisyyttä väistämättäkin nousi merkittäväksi tekijäksi.

Koska Liebkind ja Jasinskaja-Lahti olivat tutkimuksessaan päätyneet siihen, että nuorten maahanmuuttajien kokema syrjintä ja rasismi selittävät nuorten psyykkistä hyvinvointia (ks. Liebkind & Jasinskaja-Lahti 1997, 62), toisena tutkimukseni tavoitteena oli purkaa rasismien ja syrjinnän käsitettä. Olen tarkastellut sitä, miten nuoret tulkitsevat rasismikokemuksiaan, mitä merkityksiä kokemuksille annetaan ja miten niiden ymmärretään vaikuttavan jokapäiväiseen elämään.

Nuoret haastateltavani eivät aina suoralta kädeltä pystyneet määrittelemään kuuluvansa mihinkään kiinteään kulttuuriseen tai etniseen kategoriaan. Tämä tukee etnisyydestä esittämiäni *konstruktionistisia* teorioita, joiden mukaan etnisyyttä ei tulisi pitää luonnollisena kategoriana, jossa rajat ovat selkeät ja johon kuuluminen on kiistämätöntä (ks. luku 2.2.1). Sen sijaan haastateltavat tuntuvat kyseenalaistavan tutkimuksessa ja julkisessa keskustelussa vallalla olevan tavan nähdä varsinkin nuoret maahanmuuttajat väliinputoajina ja kykenemättöminä sopeutumaan suomalaiseen yhteiskuntaan. Vaikka haastatellut nuoret näyttä-

vätkin olevan jatkuvassa muutostilassa esimerkiksi etnisyyden suhteen, tämä ei tarkoita sitä, että he olisivat hakoteillä. Se, mikä maahanmuuttajataustaisen nuoren kohdalla tulkitaan *sopeutumisongelmaksi*, näyttää olevan vahvasti valtaväestön määräämää. Toisin sanoen, *sopeutumisongelmiksi* tulkitaan ne kulttuuriset ja sosiaaliset käytänteet, jotka tuntuvat valtaväestön näkökulmasta katsottuna *erilaisilta*. Järkevältä tuntuisikin jatkossa yhteensulauttamisen sijasta pohtia sitä, että erilaisuus pikemminkin kuin moninaisuus tulisi nähdä rikkautena ja se pitäisi tunnustaa. Sopeutumisongelmien sijasta painoarvoa tulisi siirtää siihen, että maahanmuuttajien ongelmat ovat pikemminkin taloudellisia ja alueellisia kuin kulttuurisia luonteeltaan. Rasismia vastustettaessa tulisikin kiinnittää entistä suurempaa huomiota taloudellisiin, sosiaalisiin ja alueellisiin epätasa-arvoisuuksiin valtaväestön ja vähemmistöjen välillä.

Haastatteluiden pohjalta etnisyys nousi merkittäväksi eroavaisuuksia määrittäväksi tekijäksi silloin, kun nuoret pohtivat esimerkiksi suomalaisuuteen liittyviä positiivisia ja negatiivisia piirteitä, eli suomalaisuuden ääri-ilaita. Tunnepitoinen ja jopa vereen sidottu (*primordiaalinen*) etnisyys puolestaan korostui ennen kaikkea niissä kohdissa, joissa nuoret pohtivat suomalaiseksi muuttumista ja tulemistä. Vaikka monet mainitsivat silloin tällöin tuntevansa itsensä suomalaiseksi, kukaan haastateltavista ei uskonut koskaan muuttuvansa suomalaiseksi. Suomalaisuus tulkittiin ahtaaksi erityisesti silloin, kun oli puhe “kunnon” kansalaisuudesta. Haastatteluista heijastui vahvasti se, etteivät nuoret yleisesti ottaen uskoneet saavuttavansa kansalaisuutta, joka edellyttäisi kokemuksen suomalaisuudesta ja hyväksynnän ulkoapäin. Puhtaimmillaan suomalaisuus näyttäytyi vallan mekanismina, joka sulkee sisälleen vain tietyt yksilöt. Tämä näkyy esimerkiksi niissä arkipäivän tilanteissa, jolloin nuoria muistutetaan heidän “alkuperästään” ja joissa heidän etninen kuulumisensa määritellään poikkeavuudeksi ja toiseudeksi primordiaalisiin seikkoihin vedoten.

Suomalaisten asenteellisuus ja rasistisuus nousi esille silloin, kun oli puhe suomalaisuuden negatiivisista piirteistä. Muualla haastatteluissa nuoret pohtivat rasismia ennen kaikkea haastattelijan pyynnöstä ja tällöinkin vastahakoisesti. Se, että rasismia ei haluttu yleistää suomalaisten ryhmäominaisuudeksi, nousi haastatteluista esiin tavalla, joka ei ollut ennakoitavissa etukäteen. Välillä tämä kokemusten peittely ja vähätteleminen ja rasismin ymmärtäminen välttämättömänä pahana monikulttuurisessa yhteiskunnassa tuntui ihmeellisesti. Monet mainitsivat tottuneensa haukkumiseen, huuteluuun ja tuijotukseen ja arkipäivän rasismi esittäytyikin voimakkaimmillaan siinä, että sen kokeminen ilmaistiin jatkumoksi.

Näyttääkin siltä, että arkirasistiset selkkaukset, esimerkiksi peräänhuutelut ja haukkumiset, muodostavat nuorten kokemuksissa ketjun, joka puolestaan vaikuttaa syvästi siihen, miten he suhtautuvat ympäröivään yhteiskuntaan. Rasismi nousi haastatteluissa esiin ristiriitaisella tavalla, sillä toisaalta se näyttää jättävän nuoriin selvät jäljet ja toisaalta taas monet mainitsevat, että populaarisiiin rasismin muotoihin on yksinkertaisesti ”sopeuduttava” eli totuttava.

Olen pyrkinyt tutkimuksessani korostamaan sitä, etten ole kiinnostunut siitä, ovatko nuorten kertomat rasismiin ja/tai syrjintään liittyvät kokemukset tosia tai epätosia. Merkityksellistä on se, että yksilö kokee tulleensa kohdelluksi rasistisesti. Olennaista omien haastateltujeni kohdalla onkin se, että rasismin ja syrjinnän sietäminen on muodostunut osaksi nuorten haastateltavien arkea. Jokin nuorten rasismiksi tulkituista tapahtumista irrotettuna kontekstistaan voi ulkopuolisesta näyttää ”normaalilta” käytänteeltä, mutta sen kokijalle kyseinen tilanne tai tapahtuma voi olla *piste iin päälle*. Siten aikaisemmat rasismiin tai syrjintään liittyvät kokemukset saattavat kärjistyä ja kulminoitua johonkin yksittäiseen arkipäivän tilanteeseen, joka jää päällimmäisenä mieleen.

Rasismin tutkiminen tuomalla nuorten maahanmuuttajien ääntä kuuluviin on myös yllättävällä tavalla nostanut esiin sen, kuinka nuorten puheet tukevat Suomessa vallitsevia yhteiskunnallisia valtasuhteita. Työni teoreettisessa osuudessa tarkastelen rasismin uutta muotoa muun muassa Verena Stolcken esittämän *kulttuurifundamentalismin* avulla, johon kuuluu ajatus siitä, että kulttuurit nähdään keskenään yhteensopimattomina ja jonka mukaan ihmisillä on luonnollinen taipumus vastustaa ulkomaalaisia (Stolcke 1995, 4–5). Varsinkin suomalaisten ulkomaalaisasenteista ja maahanmuutosta keskusteltaessa monella haastateltavallani esiintyi kulttuurifundamentalistinen ajattelutapa, jonka mukaan kulttuurisuhteet nähdään luonnollisesti vihamielisesti värittyinä. Siksi joidenkin haastateltavien mukaan kulttuurit pitäisi pitää erossa toisistaan. Haastateltavat tulkitsivat rasismin olevan seurausta siitä, että valtaväestö puolustaa omaa valta-asemaansa. Sen sijaan, että he olisivat tuominneet tämän tapaisen ajattelutavan, he pyrkivät ymmärtämään sitä. Toisaalta kuitenkin monet haastatellut nuoret tulkitsivat rasismin kokemisen käytännössä epäoikeudenmukaiseksi ja ra’aksi ilmiöksi.

Mistä johtuu se, että nuoret näyttävät monesti olevan suvaitsevia heihin kohdistuvaa rasismia kohtaan? Olen yrittänyt lähestyä kysymystä sosiaalisten ja kollektiivisten identiteettien

avulla. Tekemieni haastatteluiden pohjalta yhtenä tulkinnan mahdollisuutena on se, että nuoret ovat omaksuneet ja sisäistäneet julkisessa ja virallisessa keskustelussa vallalla olevan ongelmakeskeisen kuvan maahanmuuttajista. Siten nuoret ovat haastatteluissa omalta osaltaan osallistuneet valtasuhteiden legitimoimiseen tuottamalla itse samankaltaista maahanmuuttajia koskevaa stereotyyppistä retoriikkaa kuin valtaväestö. Samalla haastateltavien pohdinnoissa näkyy epäluulo omien rasismikokemusten autenttisuutta kohtaan. Monet haastateltavat uskoivat olevansa yliherkkiä rasismille, kun he kertoivat rasismikokemuksistaan.

Tutkimukseni on osoittanut vahvasti ensinnäkin sen, kuinka vaikeaselkoisesta ilmiöstä rasismissa on kyse, ja toisaalta sen, kuinka koko tutkimusteemaan liittyy suuri joukko arvolatautuneita käsitteitä. Omassa tutkimuksessani olen operoinut sellaisten käsitteiden kanssa, jotka pistävät vahvasti pohtimaan myös omaa tutkijanasemaani tutkittaviin nähden. Koska laadullisessa tutkimuksessa tutkija voidaan nähdä yhtenä tutkimuksensa merkittävimpänä tutkimusvälineenä, olen myös pohtinut omaa asemaani valtaväestön edustajana suhteessa haastateltaviin nuoriin. Tutkimusasetelmani ei ole ollut helpoin mahdollinen. Oman työni tarkoitus onkin antaa nuorten haastateltavieni omalta osaltaan osallistua maahanmuuttoa koskevaan yhteiskunnalliseen keskusteluun. Omasta etuoikeutetusta valta-asemastani nähden olen halunnut luovuttaa valtaa sinne, missä olen tulkinnut sitä tällä hetkellä olevan vähän. On tärkeää, että haastateltavani sekä nuorina että vähemmistöjen edustajina osallistuvat keskusteluun, joka koskee yhtä paljon heitä kuin suomalaisen valtaväestöön kuuluvia.

Oma haastatteluihin painottunut tutkimukseni ei tarjoa kuin alustavia näkökulmia ja ”löydöksiä” siitä, minkälaiseksi rasismi muodostuu, kun sitä tarkastellaan nuorten maahanmuuttajien näkökulmasta. Tämä johtuu ensisijaisesti siitä, että aineistoni rajoittuu kahden toista pääkaupunkiseutulaisen ja lukioikäisen maahanmuuttajanuoren näkemyksiin. Siten tulkintojani ja tuloksiani tulee tarkastella tästä rajatusta näkökulmasta käsin. Yleistysten tekemistä hankaloittava tekijä on esimerkiksi se, että haastattelemini nuorten suomen kielen taito on erittäin hyvä, oletettavasti parempi kuin samanikäisillä ei-lukiolaisilla maahanmuuttajanuorilla. Toisaalta juuri se, etten ole haastatellut nuoria heidän omalla äidinkiellään, on voinut jättää pimentoon monia mielenkiintoisia tai arkaluonteisiakin asioita. Valitsemani tutkimusaihe olisi myös tullut syvällisemmin kartoitettua, jos olisin keskustellut kunkin haastateltavan kanssa monta kertaa.

Pidän kuitenkin tutkimustani siinä mielessä merkittävänä, että se kuuluu ensimmäisten Suomessa tehtyjen laadullisia menetelmiä käyttävien rasimitutkimusten joukkoon. Monipuolisen kokonaiskuvan saamiseksi rasismia on tutkittava monesta eri näkökulmasta. Omassa rasismia koskevassa tutkimuksessani olen pyrkinyt kiinnittämään huomiota siihen, ettei nuorten näkemyksiä tulisi tarkastella pelkästään “uhri”näkökulmasta käsin. Vaikka esimerkiksi rasismi, syrjintä ja ulkopuolisuus ovat läsnä nuorten elämässä ja he pakostakin joutuvat reagoimaan näihin asioihin tavalla tai toisella, he myös kyseenalaistavat yhteiskunnallisia valtasuhteita ja muiden heille määräämää ulkopuolista asemaa.

Tutkimuksen tulisi jatkossa kiinnittää enemmän huomiota siihen, miten nuoret maahanmuuttajat vastaavat kokemaansa rasismiin ja epätasa-arvoiseen asemaan strategisesti. Tämän saisi parhaiten selville esimerkiksi tutkimalla nuorten arjessa kohtaamia käytäntöjä. Siksi rasismin tutkimisen kannalta olisi oleellista tutkia myös niitä verkostoja ja vuorovaikutussuhteita, joihin nuoret omassa arjessaan osallistuvat. Tämä edellyttäisi etnografista tutkimusotetta, joka mahdollistaisi nuorten maahanmuuttajien arkielämän tutkimisen monesta eri näkökulmasta. Osallistuva havainnointi mahdollistaisi metodisesti syvällisen tavon lähestyä sitä, mistä strategioista maahanmuuttajataustaisten nuorten omat kulttuurit muodostuvat.

Maahanmuuttajanuorten elämä on myös paljon muuta kuin ulkopuolisuutta, rasismia ja syrjintää. Sen sijaan, että nuorten maahanmuuttajien kohdalla puhutaan heidän vaikeuksistaan ja ongelmistaan, tulisi huomio kohdistaa myös siihen, miten arjessa selviydytään. Kenttäkokemukseni kulttuurikeskus Caisassa osoittivat minulle vahvasti sen, että nuoret muodostavat omia arjen selviytymisstrategioitaan, punovat eri kulttuurisia elementtejä yhteen ja muodostavat näin uusia transkulttuurisia ulottuvuuksia suomalaiseenkin nuorisokulttuuriin. Siksi rasismia käsittelevän tutkimuksen tulisi jatkossa liittyä myös nuorten maahanmuuttajien monipuoliseen arkeen, ystävyys-suhteisiin, perhesuhteisiin, menneisyyteen, tulevaisuuteen, vapaa-aikaan jne.. Myös niiden viranomaistahojen toimintaa, joihin maahanmuuttaja-asiat liittyvät ja jotka ovat työnsä puolesta tekemisissä nuorten maahanmuuttajien kanssa, tulisi tarkastella nimenomaan osallistuvan havainnoinnin keinoin. Maahanmuuttajatutkimuksesta puhuminen on harhaanjohtavaa siinä mielessä, että termi itse asiassa antaa ymmärtää, että tämä kyseinen tutkimusalue liittyisi ennen kaikkea maahanmuuttaneisiin ja heidän elämänsä tarkasteluun. Yhtä tärkeää on kuitenkin tarkastella myös

sitä yhteiskunnallista kontekstia, joissa esimerkiksi *maahanmuuttajuutta* ja *monikulttuurisuutta* luodaan. Siksi tutkimuksen tulisi jatkossa ottaa huomioon yhteiskunnassa vallitsevat valtasuhteet entistä tarkemmin. Rasmissa on kyse ennen kaikkea epärationaalisesta ideologiasta, jonka perusteella yhteiskunnalliset valtasuhteet pyritään pitämään ennallaan ja niitä koetetaan puolustaa. Etnisyys ja kulttuuri liittyvät käsitteinä läheisesti rasismiin, sillä niiden avulla erilaisuudet määritellään ja hierarkisoidaan. Siellä, missä tietyt kulttuurit ja etnisyydet määritellään erilaisiksi eli pystytetään rajoja ja luokituksia, on myös yleensä valtaa. Siksi rasismia tutkittaessa tulisi kiinnittää huomiota laajempaan yhteiskunnalliseen kontekstiin. Esimerkiksi viralliset ja julkiset keskustelut maahanmuutosta ovat mitä parhaimpia esimerkkejä siitä, kuinka toiseutta ja valtaa konstruoidaan. Se, miten maahanmuuttajuutta konstruoidaan kielellisesti ja visuaalisestikin edellyttää aikaisempaa kriittisempää lähestymistapaa.

LÄHTEET

Painamattomat lähteet

- Honkasalo, Veronika. *Kulttuurikeskus Caisaa koskevat kenttäpäiväkirjat 17.11.1999 – 9.3.2000*. Tekijän hallussa.
- Honkasalo, Veronika. *Haastatteluita koskevat kenttäpäiväkirjat 15.2.2000 – 24.5.2000*. Tekijän hallussa.
- Häyrinen, Marja-Liisa (2000). *Maahanmuuttajat ja suomalainen koulu. Kokemuksia pääkaupunkiseudun kunnista*. Ulkomaalaisvaltuutetun moniste 1/2000.
- Keskisalo, Anne-Mari (2000). *Suomi-Venäjä-ottelu: Suomalaisuus pelivälineenä kansainvälisessä luokassa*. Joensuun yliopisto. Kasvatustieteen laitos. Pro gradu -tutkielma.
- Pietiläinen, Jaakko (1999). *Muukalaisena Helsingissä. Steissin etnojengi tiedotusvälineiden, nuorisotyöntekijöiden ja jengiläisten silmin*. Helsingin yliopisto. Uskontotieteen laitos. Pro gradu -tutkielma.
- Rantala, Veijo & Huttunen, Laura (1993). *“Aito mustalainen on lämmin ihminen”: Suomen mustalaisten etnisen identiteetin rakentuminen puheessa*. Tampereen yliopisto. Sosiaalipolitiikan, sosiologian ja sosiaalipsykologian laitos. Pro gradu -tutkielma.
- Suurpää, Leena (1994). *“Joo, mutta ... “ Nuorten yhteiskunnallisia identiteettipohdintoja*. Helsingin yliopisto. Sosiologian laitos. Pro gradu -tutkielma.
- Tiilikainen, Marja (1999). *Äidin huolet, arjen kivut. Kärsimys, oireet ja strategiat Suomessa asuvien somalainien arjessa*. Helsingin yliopisto. Uskontotieteen laitos. Lisen-siaatin tutkielma.
- de Vries, John (2000). *Discourse Around Immigration and Ethnic Relations in Canada*. [esitelmä]. Managing Ethnic Diversity, Ethnicity and Ethnic Identity - seminaari 2.–4.10.2000. Helsinki.
- Westin, Charles (2000). *Discourse Around Immigration and Ethnic Relations in Sweden*. [esitelmä]. Managing Ethnic Diversity, Ethnicity and Ethnic Identity -seminaari 2.–4.10.2000. Helsinki.

Internet-lähteet

- Bjørgo, Tore (1998). Patterns of Violence Against Immigrants and Asylum-Seekers in Scandinavia. In Virtanen, Timo (ed.), *Youth and Racist Violence in the Nordic Countries*, 2–32/96. Saatavilla muodossa <URL:<http://www.abo.fi/~tivirtan/>>. 26.6.2000.
- Jouhki, Mika (1998). *Miten maahanmuuttaja pärjää päihdekulttuurissamme?* Tiimi 6/1998. Saatavilla muodossa <URL:<http://www.a-klinikka.fi/tiimi/698/698maa.html>>. 13.1.20001.
- Kunnallisvaalit 2000*. Saatavilla muodossa <URL:http://www.turku.fi/kunnallisvaalit/Turku_valintajarjestyksessa.html>. 4.1.2001. tai <URL:http://www.turku.fi/kunnallisvaalit/Turku_puolueittain.html>. 4.1.2001.
- Makkonen, Timo (1997). *Rasismen ja etnisen syrjinnän seurantajärjestelmä 1997*. (RESSU) Helsinki: Ihmisoikeusliitto. Saatavilla www-muodossa <URL:<http://www.ihmisoikeusliitto.fi/ressu.htm>>. 9.11.2000.
- Puuronen, Anne (1999). Miten nuoruus määrittyy uskontotieteessä, tulkintahorisontit, traditiot? www-kokoelmassa *Minun nuorisoni*, 14–16/27. Saatavilla www-muodossa <<http://www.alli.fi/nuorisotutkimus/nuoriso-www/minunnuorisoni.htm>>. 13.1.2001.
- Rotusota kytee Vantaan Hakunilassa*. (Iltasanomat.fi 20.9.2000). Saatavilla www-muodossa <URL:<http://www.iltasanomat.fi/arkisto/uutinen.asp?kategoria=Kotimaa&id=32006>>. 30.1.2001.
- Stocks of Foreign Population in Selected OECD Countries*, (in thousands and percentages). Source:SOPEMI, 1999. Saatavilla www-muodossa <URL:<http://userpage.fu-berlin.de/%7Emigratio/Statistik/euall001.htm>>. 30.1.2001.
- Tuomarla, Irmeli (toim.) (1998). *Migrantti-tiedote. Tosiasioita maahanmuuttajista, pakolaisista ja turvapaikanhakijoista*. Työministeriö, maahanmuuttoasiat. Saatavilla www-muodossa <URL:<http://www.mol.fi/migration/migra98.pdf>>. 9.11.2000.
- Työministeriö (2000). *Monikulttuurisuuteen, kotoutumiseen, syrjintään ja rasismiin liittyvää sanastoa*. Työministeriö, maahanmuuttoasiat. Saatavilla www-muodossa <URL:<http://www.mol.fi/migration/mokusana.html>>. 9.11.2000.
- Virta, Erkki & Westin, Charles (1999). *Psychosocial Adjustment of Adolescents with Immigrant Background in Sweden*. Occasional Papers No. 2. Esittely saatavilla www-muodossa <URL:<http://www.ceifo.su.se/en/Publ/pap2.htm>>. 4.1.2001.
- Virtanen, Timo (1998). Cycles of Racist and Xenophobic Violence among the Youths in Finland. In Virtanen, Timo (ed.), *Youth and Racist Violence in the Nordic Countries*, 34–71/96. Saatavilla www-muodossa <URL:<http://www.abo.fi/~tivirtan/>>. 26.6.2000.

Kirjallisuus ja painetut lähteet

- Ahlbom, Camilla (2000). Forskare föreslår: Inför invandrarkvot i gymnasierna. *Hufvudstadsbladet*, 17.10.2000.
- Alasuutari, Pertti (1995). *Researching Culture. Qualitative Method and Cultural Studies*. London: Sage.
- Alasuutari, Pertti (1999). *Laadullinen tutkimus*. 3.uudistettu painos. Tampere: Vastapaino.
- Back, L. (1996). *New Ethnicities and Urban Culture. Racism and Multiculture in Young Lives*. London: UCL Press.
- Barth, Fredrik (1969). Introduction: *Ethnic Groups and Boundaries*. Boston: Little, Brown &Co.
- Baumann, Gerd (1996). *Contesting Culture. Discourses of Identity in Multi-ethnic London*. Cambridge: University Press.
- Becker, Howard (1998). *Tricks of the Trade: How to Think about Your Research while You're Doing It*. Chicago: University of Chicago Press.
- Berry, J.W. (1996). Prejudice, Ethnocentrism and Racism. *Siirtolainen-Migration* 2, 5–9.
- Bjurström, Erling (1997). The Struggle for Ethnicity – Swedish Youth Styles and the Construction of Ethnic Identities. *Young* 5:3, 44–58.
- Bradley, Harriet (1997). *Fractured Identities. Changing Patterns of Inequality*. 2. edition. Cambridge: Polity Press.
- Bulmer, Martin & Solomos, John (1998). Introduction: Re-thinking Ethnic and Racial Studies. *Ethnic and Racial Studies*, 21:5, 821–837.
- Burgess, Robert G. (1984). *In the Field. An Introduction to Field Research*. London: George Allen &Unwin Publisher.
- Daun, Åke (2000). Öppet samhälle, slutet folk. *Invandrare & Minoriteter* 1, 36–37.
- De Vos, George (1996). Ethnic Pluralism: Conflict and Accommodation. The Role of Ethnicity in Social History. In: Romanucci-Ross, Lola & De Vos, George (eds.), *Ethnic Identity: Creation, Conflict, and Accommodation*. 3. edition. London: Sage, 15–47.
- Ehn, Billy (1992). Youth and Multiculturalism. In: Palmgren, Cecilia, Lövgren, Karin & Bolin, Göran (eds.), *Ethnicity in Youth Culture*. Report from a symposium in Stockholm, Sweden June 3–6 1991. Stockholm: Akademitryck, 129–143.
- Eskola, Jari & Suoranta, Juha (1999). *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. 3. painos. Tampere: Vastapaino.

- Fetterman, David M. (1989). *Ethnography. Step by step*. London: Sage.
- Fornäs, Johan (1992). Otherness in Youth Culture. In: Palmgren, Cecilia, Lövgren, Karin & Bolin, Göran (eds.), *Ethnicity in Youth Culture*. Report from a symposium in Stockholm, Sweden June 3–6 1991. Stockholm: Akademitryck, 11–25.
- Gil-White, J. Francisco (1999). How thick is blood? The plot thickens ...: if ethnic actors are primordialists, what remains of the circumstantialist/primordialist controversy? *Ethnic and Racial Studies*, 22:5, 789–820.
- Gilroy, Paul (1987). *There Ain't No Black in the Union Jack*. The Cultural Politics of Race and Nation. London: Routledge.
- Gilroy, Paul (1999). The End of Anti-Racism. In: Bulmer, Martin & Solomos, John (eds.), *Racism (Oxford Readers)*. New York: Oxford University Press, 242–250.
- Goffman, Erving (1963). *Stigma. Notes on the Management of Spoiled Identity*. NJ: Prentice-Hall.
- Gordon, Tuula & Lahelma, Elina (1998). Kansalaisuus, kansallisuus ja sukupuoli. Teoksessa Alasuutari, Pertti & Ruuska, Petri (toim.), *Elävänä Euroopassa. Muuttuva suomalainen identiteetti*. Tampere: Vastapaino, 251–280.
- Grönfors, Martti (1982). *Kvalitatiiviset kenttätutkimusmenetelmät*. Helsinki: WSOY.
- Hakijamäärä romahti. *Helsingin Sanomat* 7.10.2000, Kotimaa, tietokulma.
- Hall, Stuart (1999). *Identiteetti*. Suom. ja toim. Lehtonen, Mikko & Herkman, Juha. Tampere: Vastapaino.
- Harinen, Päivi (2000). *Valmiiseen tulleet. Tutkimus nuoruudesta, kansallisuudesta ja kansalaisuudesta*. Nuorisotutkimusverkosto. Julkaisuja 11/2000. Helsinki: Haka-paino.
- Hautaniemi, Petri (1997). Pääkaupunkiseudun nuorten somalialaispoikien aikuistuminen kahden kulttuurin välissä. *Nuorisotutkimus* 15:4, 16–24.
- Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena (1982). *Teemahaastattelu*. Helsinki: Gaudeamus.
- Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena (2000). *Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö*. Helsinki: Yliopistopaino.
- Hughes, Everett C. (1984). *The Sociological Eye*. New Jersey: Transaction Books.
- Häkli, Laura (2000). Vantaa haluaa selvittää rotujupakan. *Helsingin Sanomat* C 12, 22.9.2000.
- Isaksson, Pekka & Jokisalo, Jouko (1999). *Kallonmittaajia ja skinejä. Rasismin aatehistoriaa*. 2. painos. Helsinki: Like.

- Jaakkola, Magdalena (1999). *Maahanmuutto ja etniset asenteet. Suomalaisten suhtautuminen maahanmuuttajiin 1987–1999*. Työpoliittinen tutkimus 213, Työministeriö 1999. Helsinki.
- Jensen, Bodil (1998). I Really Don't Know If I'm a Racist. In: Krutmeijer, Malin & Suurpää, Leena (eds.), *Black Light, White Shadows - Young People in the Nordic Countries Write about Racism*. TemaNord 528. Copenhagen: Ekspressen Tryk & Kopicenter, 27–54.
- Jernvall-Ingman, Birgitta (2000). Kyrkan har mer medvind men inte gudstjänsten. *Hufvudstadsbladet* 31.10.2000.
- Kaaja, Susanna (2000). Suomalaiset päättäjät varovaisia rasismia koskevissa kannanotoissa. Ministerit uskovat suvaitsevuuuden lisääntyneen. *Helsingin Sanomat* A9, 31.8.2000.
- Kamali, Masoud (1999). *Varken familjen eller samhället. En studie av invandrarungdomars attityder till det svenska samhället*. Stockholm: Carlssons.
- Kortteinen, Matti (1982). *Lähiö. Tutkimus elämäntapojen muutoksesta*. Helsinki: Otava.
- Kosonen, Liisa (1994). Vietnamilainen oppilas kahden kulttuurin välissä. Karmela Liebkind (toim.), *Maahanmuuttajat. Kulttuurien kohtaaminen Suomessa*. Helsinki: Gaudeamus, 192–223.
- Kosonen, Liisa (2000). Maahanmuuttajanuorten tukeminen käytännössä. Teoksessa Karmela Liebkind (toim.), *Monikulttuurinen Suomi. Etniset suhteet tutkimuksen valossa*. Helsinki: Gaudeamus, 149–157.
- Krutmeijer, Malin & Suurpää, Leena (1998). Introduction: Different Perspectives, Different Racisms. In: Krutmeijer, Malin & Suurpää, Leena (eds.), *Black Light, White Shadows. Young People in the Nordic Countries Write about Racism*. TemaNord 528. Copenhagen: Ekspressen Tryk & Kopicenter, 9–12.
- Krutmeijer, Malin (1998). The White Race Isn't Smarter than the Black Race. In: Krutmeijer, Malin & Suurpää, Leena (eds.), *Black Light, White Shadows. Young People in the Nordic Countries Write about Racism*. TemaNord 528. Copenhagen: Ekspressen Tryk & Kopicenter, 13–26.
- Kuusisto, Pekka (2000). *Ethnicity in Print. Implicit Manifestation of the Construction of Ethnicity in British and Finnish Newspapers*. Pragmatics, Ideology and Contacts Monographs 1. Department of English. Helsinki: Helsingin Yliopisto.
- Kvale, Steinar (1996). *InterViews. An Introduction to Qualitative Research Interviewing*. London: Sage.
- Lehti-Laakso, Marjut (2000). *Suuntana suvaitsevaisuus. Asenteiden muuttaminen etäopetuksen, projektiopetuksen ja luokkaopetuksen avulla*. Turun yliopiston julkaisu C 162. Turku: Painosalama Oy.

- Lepola, Outi (2000). *Ulkomaalaisesta suomenmaalaiseksi. Monikulttuurisuus, kansalaisuus ja suomalaisuus 1990-luvun maahanmuuttopoliittisessa keskustelussa*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Liebkind, Karmela (1994a). Maahanmuuttajat ja kulttuurien kohtaaminen. Teoksessa Karmela Liebkind (toim.), *Maahanmuuttajat. Kulttuurien kohtaaminen Suomessa*. Helsinki: Gaudeamus, 21–49.
- Liebkind, Karmela (1994b). Vietnamilaisena pakolaisena Suomessa. Teoksessa Karmela Liebkind (toim.), *Maahanmuuttajat. Kulttuurien kohtaaminen Suomessa*. Helsinki: Gaudeamus, 162–191.
- Liebkind, Karmela (1997). Eräitä kulttuurimoniaarvoisuuden teorian ja soveltamisen ongelmia: etnisen identiteetin kompleksisuus. Teoksessa Pentikäinen, Juha & Hiltunen, Marja (toim.), *Suomen kulttuurivähemmistöt*. 2. painos. Suomen Unesco-toimikunnan julkaisuja No 72. Helsinki: Yliopistopaino, 27–48.
- Liebkind, Karmela & Jasinskaja-Lahti, Inga (1997). *Maahanmuuttajien sopeutuminen pääkaupunkiseudulla. Sosiaalipsykologinen näkökulma*. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus.
- Liebkind, Karmela, Jasinskaja-Lahti, Inga & Haaramo, Juha (2000). Maahanmuuttajien sopeutuminen kouluun. Teoksessa Karmela Liebkind (toim.), *Monikulttuurinen Suomi. Etniset suhteet tutkimuksen valossa*. Helsinki: Gaudeamus, 138–148.
- Luukka, Panu & Muukkonen, Marita (1997). Erään helsinkiläisen skinijengin synty ja elämäntapa. *Nuorisotutkimus* 15:4, 31–48.
- Löwander, Birgitta (1998). Rasism och antirasism på dagordningen. Studier av televisionens nyhetsrapportering i början av 1990-talet. *Sociologisk forskning* 3–4, 85–99.
- Makkonen, Timo (2000a). *Identity, Difference and Otherness. The Concepts of “People”, “Indigenous People” and “Minority” in International Law*. The Erik Castrén Institute of International Law and Human Rights, University of Helsinki. Research Reports 7/2000.
- Makkonen, Timo (2000b). *Rasismi Suomessa 2000. Tutkimusraportti*. Ihmisoikeusliitto RY.
- Martiniello, Marco (1995). *L’ethnicité dans les sciences sociales contemporaines*. “Que sais-je?” Nr. 2997. Paris: PUF.
- Miles, Robert (1994). *Rasismi*. Suom. Tiusanen, Antero & Koivisto, Juha. Tampere: Vastapaino.
- MoniTori* 1/2000–. Työministeriö, Maahanmuutto-osasto.
- Mångfald, integration, rasism och andra ord. Ett lexikon över begrepp inom IMER - Internationell Migration och Etniska relationer* (1999). Sos-rapport 1999:6. Stockholm: Elanders Gotab.

- Mäkelä, Klaus (1990). Kvalitatiivisen aineiston arviointiperusteet. Teoksessa Klaus Mäkelä (toim.), *Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta*. Helsinki: Gaudeamus, 42–61.
- Nygren, Anja (1995). Etnisyyden määrittely ja käytäntö. Teoksessa Åström, Anna-Maria (toim.), *Meikäläisiä muukalaisia. Kulttuurien kohtaaminen käytännössä*. Ethnos-toimite 9. Porvoo: Formato Ab, 11–27.
- Ollikainen, Marjo (2000). Eduskunta hyväksyi pikakäännötyksen. Useat kansanedustajat pitivät lakia oikeusturvan vastaisena. *Helsingin Sanomat* 15.6.2000, Kotimaa.
- Pakkanen-Vesa, Anna-Maija (2000). Hankala aihe: maahanmuuttajat. *Yliopisto* 15/00, 18–20.
- Parszyk, Ing-Marie (1999). Skolans osynliga rasism. *Invandrare & Minoriteter* 3, 10–12.
- Pekonen, Kyösti, Hynynen, Pertti & Kalliala, Mari (1999). The New Radical Right Taking Shape in Finland. In: Pekonen, Kyösti (ed.), *The New Radical Right in Finland*. Jyväskylä: The Finnish Political Science Association, 31–60.
- Peltonen, Matti (1998). Omakuvamme murroskohdat. Maisema ja kieli suomalaisuusnäkökulmien perusaineina. Teoksessa Alasuutari, Pertti & Ruuska, Petri (toim.), *Elävänä Euroopassa. Muuttuva suomalainen identiteetti*. Tampere: Vastapaino, 19–39.
- Puuronen, Vesa (1995). *Nuoret maailmansa tuottajina? Tutkimus nuorisososialogian metodologiasta ja nuorten keskusteluista*. Joensuun yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja n:o 21. Joensuu: Joensuun yliopisto.
- Puuronen, Vesa (1997). *Johdatus nuorisotutkimukseen*. Tampere: Vastapaino.
- Pälli, Pekka (1999). “Kyllä niilläkin joku paikka pitää olla missä asua mutta ... “ Rasismi suomalaisnuorten ulkomaalais- ja pakolaispuheissa. *Sosiologia* 3, 205–218.
- Raittila, Pentti & Kuttilainen, Tommi (2000). *Rasismi ja etnisuus Suomen sanomalehdissä syksyllä 1999*. Journalismin tutkimusyksikkö. Tampereen yliopisto. Tiedotusopin laitos. Julkaisuja, sarja 31/2000. Tampere: Juvenes Print.
- Rasismi ja etniset suhteet. Tutkimuksen kehittämistarpeet* (1999). Suomen Akatemian julkaisuja 1/99. Helsinki: Edita.
- Rubin, Herbert J. & Rubin Irene S. (1995). *The Art of Hearing Data*. London: Sage.
- Ruotsin akatemia: Neekeri-sana ei loukkaa. *Helsingin Sanomat*, 6.10.2000.
- Ruuska, Petri (1999). Negatiivinen suomalaisuuspuhe yhteisön rakentajana. *Sosiologia* 4, 293–305.

- Røgilds, Flemming (1992). Rhythm, Racism & New Roots - A Bridge between Young Blacks and Whites? In: Palmgren, Cecilia, Lövgren, Karin & Bolin, Göran (eds.), *Ethnicity in Youth Culture*. Report from a symposium in Stockholm, Sweden June 3-6 1991. Stockholm: Akademitryck, 145–159.
- Sakaranaho, Tuula (1998). *The Complex Other. A Rhetorical Approach to Women, Islam and Ideologies in Turkey*. University of Helsinki, Comparative Religion.
- Salmio, Tiina (2000). Kylmän sodan loppuminen ja EU-jäsenyys muuttivat Suomen maahanmuuttopolitiikkaa. *Siirtolainen-Migration* 2, 21–26.
- Salmivalli, Christina (1998). *Koulukiusaaminen ryhmäilmiönä*. Helsinki: Gaudeamus.
- Silverman, David (1994). *Interpreting Qualitative Data. Methods for Analysing Talk, Text and Interaction*. London: Sage.
- Skutnabb-Kangas, Tove (1988). *Vähemmistö, kieli ja rasismi*. Helsinki: Gaudeamus.
- Sollors, Werner (1989). Introduction: The Invention of Ethnicity. Teoksessa: Sollors, Werner (ed.), *The Invention of Ethnicity*. New York: Oxford University Press, iv–xx.
- Stolcke, Verena (1995). Talking Culture. New Boundaries, New Rhetorics of Exclusion in Europe. Sidney W. Mintz Lecture for 1993. *Current Anthropology* 36:1, 1–24.
- Suojanen, Päivi (1997). Työkaluna tutkijan persoona. Teoksessa Viljanen, Anna Maria & Lahti, Minna (toim.), *Kaukaa haettua. Kirjoituksia antropologisesta kenttätyöstä*. Vammala: Vammalan Kirjapaino, 149–157.
- Suurpää, Leena (1998). Passive Tolerance or Active Resistance? In Krutmeijer, Malin & Suurpää, Leena (eds.), *Black Light, White Shadows. Young People in the Nordic Countries Write about Racism*. TemaNord 528. Copenhagen: Ekspressen Tryk & Kopicenter, 55–70.
- Suurpää, Leena (2000). Erilaisuuden hierarkiat ja ohut suvaitsevaisuus. *Nuorisotyö* 2, 20–21.
- Tarkka-Tierala, Hannele (2000). Juopottelu on Helsingin nuorten terveyden pahin uhka. *Helsingin Sanomat* 1.11.2000.
- Tilastokeskus (2000). *Väestörakenne 1999*. Väestö 2000:8. Helsinki: Tilastokeskus.
- Tilastokeskus (2000). *Ulkomaalaiset ja siirtolaisuus 1999*. Väestö 2000:10. Helsinki: Tilastokeskus.
- Tuan, Mia (1999). Neither *Real* Americans Nor *Real* Asians? Multigeneration Asian Ethnics Navigating the Terrain of Authenticity. *Qualitative Sociology* 22:2, 105–125.
- van Dijk, T.A (1987). *Communicating Racism. Ethnic Prejudice in Thought and Talk*. Newbury Park: Sage.

- Viljanen, Anna Maria (1996). Etnisyys = rotu = kulttuuri? Teoksessa Kupiainen, Jari & Sevänen, Erkki (toim.), *Kulttuurintutkimus*. Johdanto. 2. painos. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 143–163.
- Virtanen, Timo (1996). They say: Oh, It's a Foreigner Who Made Trouble. *Siirtolainen-Migration*, 2: 10–17.
- Visapää, Catharina (1997). *Somaliska ungdomars livssituation i Helsingforsregionen. En intervjuundersökning med 30 somaliska ungdomar*. SSKH meddelanden, Nr 49. Helsingfors: Universitetstryckeriet.
- Wahlbeck, Östen (1999). *Kurdish Diasporas. A Comparative Study of Kurdish Refugee Communities*. London: Macmillan
- Ålund, Aleksandra (1992). Immigrant Youth – Transcultural Identities. In: Palmgren, Cecilia, Lövgren, Karin & Bolin, Göran (eds.), *Ethnicity in Youth Culture*. Report from a symposium in Stockholm, Sweden June 3–6 1991. Stockholm: Akademitryck, 73–94.
- Ålund, Aleksandra (1997). *Multikultiungdom. Kön, etnicitet, identitet*. Lund: Studentlitteratur.

LIITE 1

HAASTATELLUT NUORET (**Pseudonyymi**, ikä, syntymämaa, äidinkieli ja haastattelun ajankohta)

- 1) **Abdel**, 18-vuotias. Somalia, somali. 1.3.2000.
- 2) **Karam**, 18-vuotias. Irak, kurdi. 2.3.2000.
- 3) **Mahad**, n. 20-vuotias (ei ilmoittanut tarkkaa ikää). Somalia, somali. 3.3.2000.
- 4) **Maksim**, 17-vuotias. Entinen Neuvostoliitto, venäjä. 6.3.2000
- 5) **Safia**, 19-vuotias. Somalia, somali. 8.3.2000.
- 6) **Shukri**, 19-vuotias. Somalia, somali. 9.3.2000.
- 7) **Ruby**, 18-vuotias. Vietnam, vietnam. 10.3.2000 ja 21.3.2000.
- 8) **Kirill**, 17-vuotias. Entinen Neuvostoliitto, venäjä. 24.3.2000.
- 9) **Aleksei**, 20-vuotias. Entinen Neuvostoliitto, venäjä. 25.3.2000.
- 10) **Victoria**, 17-vuotias. Hongkong, kiina. 11.4.2000.
- 11) **Lilia**, 18-vuotias. Entinen Neuvostoliitto, viro. 20.5.2000.
- 12) **Natalia**, 18-vuotias. Entinen Neuvostoliitto, viro. 25.5.2000.

LIITE 2

HAASTATTELURUNKO

TAUSTAKYSYMYKSET

Koska tulit Suomeen? Mistä? Kenen kanssa?

Oliko Suomeen tulossa jotain mieleenpainuvaa?

Oma kotimaasi? Oletko ajatellut paluuta?

SUOMI

Oma perheesi?

Mikä omassa taustassasi on kaikkein tärkeintä? (Etninen identiteetti. Esim. mikä tekee somalialaisuuden? Yhteiset jaettavat tekijät?)

Uskonto?

Suomalaisten uskonnollisuus?

Kerro, mikä on tyypillistä Suomelle? (Minkälainen on esim. tyypillinen suomalainen? Verrattuna omaan ryhmääsi? Oletko sinä sellainen? Oletko enemmän jotain muuta?)

Milloin tunnet olevasi suomalainen? Milloin et? (tai milloin haluaisit olla suomalainen? Milloin et?)

Tuleeko sinusta joskus suomalainen?

Koska joudut miettimään, oletko suomalainen?

Ovatko kaverisi suomalaisia vai oman ryhmäsi edustajia?

Onko mielestäsi Suomi hyvä paikka elää? Olisiko jossain muualla parempaa? (entäs kaverittesi mielestä?)

Minkälainen sinun pitäisi olla suomalaisten mukaan?

Onko sinulla sellaisia ristiriitaisia tilanteita, että joudut tosissaan miettimään, mitä olet?

Tuntuuko sinusta, että olet tasa-arvoisessa asemassa muiden suomalaisten kanssa, jos on kyse esim. vaikuttamisesta?

Onko siitä haittaa minkänäköinen olet?

Mitä pelkää?

Suomalaisten asenteet omaa ryhmääsi kohtaan? (Miten suomalaiset suhtautuvat omaan ryhmääsi tai maahanmuuttajiin yleensä?)

Oman perheesi asenteet ja kokemukset Suomesta?

Miten perheesi selittävät sinulle mahd. sen jos joudut epätasa-arvoiseen tilanteeseen? (Vai turvaudutko kavereihin?)

TULEVAISUUS

Mitä aiot tulevaisuudessa tehdä? Mihin ja miksi?

Ajatteletko, että sinulla on tasavertaiset mahdollisuudet muihin suomalaisiin nähden? Esim. työnhaku. Koulutus? Mitä oma perheesi tekee?

Haluaisitko mennä naimisiin suomalaisen vai oman etnisen ryhmän edustajan kanssa?

Minkä etnisyyden haluaisit periytyvän tuleville lapsillesi?

Miten kasvattaisit lapset? Keskeiset arvot, esim. uskonto.

RASISMI

Miten määrittelisit rasismin?

Minkälainen on rasistinen ihminen? (Keitä he ovat?)

Onko sinua kohdeltu rasistisesti? (Perhe, kaverit, muut.)

Mistä luulet rasismin johtuvan?

LIITE 3

TAULUKOT JA KUVIOT

Taulukko 1. Väestö kansalaisuuden mukaan vuonna 1999, s. 9.

Taulukko 2. Väestö äidinkielen mukaan vuonna 1999, s. 10.

Taulukko 3. Ulkomailla syntynyt väestö vuonna 1999, s. 11.

Kuvio 1. Rasismidiskurssi interaktionana, s. 99.